

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Türkçe-Fransızca;

Yöntem Üzerine Söylem/*Discours de la Méthode*
Anlığın Yönetimi İçin Kurallar/*Regulae ad directionem ingenii*
İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar/*Meditationes de prima philosophia*

René Descartes

Söylem • Kurallar • Meditasyonlar •

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea

RENÉ DESCARTES

R ne Descartes

Yöntem  zerine Söylem

•

Anlığın Yönetimi İçin Kurallar

•

İlk Felsefe  zerine Meditasyonlar

(*ve koşut özgün metinler*)

Çeviren:

Aziz Yardımlı

idea • istanbul

Bilim ve Felsefe Metinleri
yayın tasarı ve redaksiyon
AZİZ YARDIMLI DENİZ CANEFE

İdea Yayınevi, Mühürdar Cad. 46/4 Kadıköy, İstanbul
Bu çeviriler için © 1996 AZİZ YARDIMLI

René Descartes
Usun doğru yönetimi ve bilimlerde gerçeklik arayışı için
Yöntem Üzerine Söylem
Discours de la méthode
pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences
(1637)

Anlığın Yönetimi İçin Kurallar
Regulae ad directionem ingenii
(yazılış 1629; basım 1701)
İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar
Meditationes de prima philosophiae
(1641)

Grafik/Dizgi
Tetmıs

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü
yayımcının ön izni olmadan hiçbir biçimde yeniden üretilemez

Baskı
Şefik Matbaası
Printed in Türkiye
ISBN 975 397 031 5

Descartes (1596-)

Descartes modern insana iki önemli şey bildirdi: Birincisi kuşkucu dışında herkesi hoşnut edebilecek denli harika görünür: *Us tüm insanlarda doğal olarak eşittir*. Ama ikincisi doğal bilincin *direnci* ile karşılaşan ve bu düzeye dek aynı bilince *kapalı* kalan bir noktadır: Bu eşsiz usa verdiğiniz biçimler *özgür* değildir, ve hiç biri işe yaramaz! Eğitiminiz size kötü birer bilinç, baskıcı birer kişilik verir. Ve bu doğal bilincinizle yarattığınız dünya, uygarlık dediğiniz bu barbarlık, çoktandır yaşamı daha ciddiye almanız gerektiğinin kanıtıdır. *Tüm kötü bilinci reddedin*. Bir kez de nihilist gibi davranın, çünkü bu bilincin hakkı kuşkudan daha çoğu değildir. Ama *geçici* olarak. Bilincinizde herşeye baştan başlayın, *yalnızca* doğal ışığınızı, *yalnızca* usunuzu izleyin, ve bilincinize *gerçek*, *tam* ve *ideal* biçimini verin. Şimdiki raslantısal bilinçlerinizin değil ama o gerçekliğin *asıl kendiniz* olduğunu görün. Bu bilinç size ulaşamayacağınız denli yabancı birşey değildir. İnsanı küçük düşüren bir *kendinde-şey*, bilinemez bir *öte-dünya*—bunlar yalnızca birer uydurmadır. Dahası, bilincin *anlamsız* yakalanmasını aklayıp onu umutsuzluğa, kötümserliğe alıştırlır. *Ve* kendini özgür usu yoluyla *gerçekliğe eğitmediği* sürece, insan bilgisiz ve bu düzeye dek erdemsiz ve kötüdür: Bencildir, acı duyar, ve yokedicidir. Ancak sizler *gerçekleşirseniz* dünya da *gerçekleşir*; ancak ruhlarınız *güzelleşirse*, dünya varolmak için *en güzel* yer olur. *Öyleyse gerçeklik arayışı* yaşamın yitik değil ama henüz kazanılmamış *anlamını* yaratma çabasıdır. *Anlamsızlık* olması gerekenin eksikliğidir. *Ve anlam* gerçek olandır.

Descartes bir kağıt felsefesi, bir kurum 'felsefesi' yaratmadı. Modern insanın kendini biliminde ve erdeminde nasıl yaratması gerektiğini özgür düşüncesinin örneği ile gösterdi.

Hiçbir nihilizm, hiçbir pozitivizm, hiçbir varoluşçu müzmuzluk kendi için bu ussal sınamayı yapacak denli yürekli değildir. Tersine, bu bozuk usun sorunu *kendi* yetersiz, eksik, kötümser bilincine sarılmasından ve onda diretmesinden doğar. Varoluş, anlamsız olmak bir yana, düşünciyi ve duyuncu ezecek denli kötü bir *anlama* batmıştır. Ve kötümserlik işbirliği emektir.

Descartes 400 yaşında. Ve Batı felsefeciliği İspanya'da Descartes'ın anısını koltuk felsefeciliğinin yarıları ile kutlar: "The Unreasonable Effectiveness of Mathematics: Cartesian Linguistics, the Mind-Body Problem and Pragmatic Evolution"; ve "Terms of Enumeration, Terms of Mass and Their Transformations: A Categorical Unified Semantics." Kim demiş Descartes skolastizmin işini bitirdi diye? Kabul etmemiz gerek ki, daha Platon'dan bu yana felsefenin çevresinde dönüp durmaya başlayan, ve bilgelik sevgisini ancak bir parodide sunabilen *yarı-felsefeciler* doğal "felsefelerini" tarih sürdükçe sürdüreceklerdir.

Descartes'ın yaşamı da özgür us yaşamıydı. Her saltık idealist gibi, yaşamını insanın en iyi yanında koşulsuzca insana adadı ve bu yaşamı insanın en güzel etkinliği olarak gördü. Bugün her felsefeci Descartesçıdır. Modern dünyada bilgelik sevgisini kendine özgü bir yalınlıkla ve incelikle yeniden diriltiren, modern dünyaya felsefenin ne olduğunu ilk kez gösteren odur.

AZİZ YARDIMLI DENİZ CANEFE

Descartes İçin Bir Zamandizin

- 1596, 31 Mart, Touraine, La Haye'de doğdu; aristokrat bir ailenin dördüncü çocuğuydu
- 1606 Jesuitler'in 1604'te La Flèche'de açtıkları Kraliyet Kolejine gönderildi ve 1614'e dek orada eğitim gördü
- 1614-16 Paris'te geçirdi ve zamanını çoğunlukla matematiğe ayırdı
- 1616 Poitiers Üniversitesine girdi ve tüzü 'derecesi' aldı (?)
- 1617-29 Gezilerle geçirdiği "dünyanın kitabı"ndan öğrenme dönemi; ilkin Hollanda'ya gitti
- 1618 Hollanda'yı İspanyollardan kurtarmaya çalışan Protestan Orange Prensinin ordusuna katıldı
—ardından Orange Prensinin ordusundan ayrılarak Danimarka, Danzig, Polonya ve Almanya'yı dolaştı
—sonra otuz yıl savaşlarında Bavyera'nın Katolik Dükünün ordusuna katıldı (ordu yaşamı döneminde Descartes'in herhangi bir çarpışmaya girmediği düşünülür; kendisi askerî yaşamı "büyük bir tembellik ve derbederlik" olarak görür)
—aynı yıl 10 Kasım'da Hollanda'da bir kolej müdürü olan doktor ve matematikçi İsaac Beeckman ile tanıştı (Beeckman'ın Descartes'in matematik ve felsefeye yönelmesinde etkisi çok büyüktür)
- 1619 10 Kasım, güney Alman kenti Ulm yakınlarında sıcak bir odada kalırken daha sonra yaşamında dönüm noktası sayacağı düşünü gördü (bu ünlü düş yorgunluk, hazımsızlık, ateş gibi nedenlere bağlıdır ve onun için salt simgesel önemi vardır)
- 1621 Macar İmparatorluk ordusuna katıldı
- 1622 Fransa'da kaldı (Britanny ve Paris)
- 1623 Poitou'da annesinden ona kalan mülkü sattı (27,000 livre) ve geçimini güvence altına alacak düzenlemeler yaptı
- 1623-25 İtalya gezisi
- 1625 Paris'te Mersenne (kolejden arkadaşı) ile yeniden buluştu
- 1628 Kardinal Bérulle ile karşılaştı ve ondan 'yeteneklerini kullanması konusunda olanaklı en büyük moral desteği aldı
- (1629 ve 1630'da sırasıyla Franeker'de ve Leyden'de olgunlaşma (matrikülasyon) sınavlarını almasına karşın bir aristokrat için gereksiz gördüğü herhangi bir dereccı almakla ilgilenmedi)
- 1628-49 Kendini yalıtım için Fransa'yı terk ederek Hollanda'ya yerleşti ve yoğun bir düşünme ve araştırma dönemine girdi (kafa dinginliğine ve rahatsız edilmemeye çok önem verdiği için, bu önemi özellikle oradaki ilk kışı sırasında kağıda geçirilen *Kurallar*'ında sık sık sözünü ettiği *litteratiye*, yarı-felsefecilere karşı almış olmalıdır; başka bakımlardan kaygısı yoktu ve politik ve dinsel baskılara karşı bütünüyle soğuk kanlı kaldı)
- 1629 *Kurallar*'ı yazıya geçirdi (1701'de basıldılar)
- 1633 *Le Mond*'un taslağının tamamlandığı sırada Mersenne'den aldığı bir mektupta Galileo olayını öğrendi ve özgürlüğünü ve boş zamanını korumak için çalışmasını bastırmaktan vazgeçti
- 1635 Birlikte yaşadığı Hollandalı hizmetçisinden (Helen) bir kızı oldu
- 1637 *Söylem* Fransızca'da anonim olarak yayımlandı
- 1640 Çok sevdiği kızını beş yaşında yitirdi; acısının çok derin ve yıkıcı olmuş olduğu söylenir; *Meditasyonlar* yayımlandı (çalışma yedi yıl sonra Fransızca'ya çevrildi)
- 1642 Ateizm ile suçlandı; Utrecht yerel yetkeleri tarafından mahkum edildi
- 1643 Bir kez daha mahkum edildi; Prenses Elizabeth ile karşılaştı ve aralarında kurulan dostluk geometriden politik bilime, tıptan metafiziğe dek çeşitli konuları tartıştıkları mektuplarla sürdü (Prenses'ten parasal destek almadı; aslında Prensesin böyle bir olanağı da yoktu)
- 1644 *Felsefenin İlkeleri* Amsterdam'da yayımlandı (Elizabeth'e adanmıştır)
- 1645 Utrecht üniversitesi 'nötröl sansür' uyguladı (yandaş ya da karşıt tüm yorumlar yasaklandı)
- 1647 Aynı şey Leyden'de uygulandı; *Felsefenin İlkeleri* Fransızca'ya çevrildi; Paris'e gitti ve Pascal ile buluştu; İsveç kraliçesi Kristina Descartes'in kitaplarını okumaya başladı
- 1648 Bir kez daha Paris'e gitti ve Gassendi, Hobbes ve ölmek üzere olan Mersenne ile görüştü; bir yurtluk ve yıllık gelir teklifini (Montmor'dan) yine özerklik kaygısıyla kabul etmedi
- 1649 *Ruhun Tutkuları* yayımlandı; Kasım ayında Kristina'nın çağırısı üzerine "kışın insanların düşüncelelerini donduran" Stokholm'e, "kayalar ve buzlar arasındaki ayların ülkesi"ne gitti
- 1650 1 şubat zatürreye yakalandı ve on gün sonra, 54 yaşında, öldü. Son sözlerinin şunlar olduğu söylenir: "İşte böyle ruhum, ayrılma zamanı geldi"; 1667'de mezarı Paris'e taşındı

Kitaplar Üzerine Kısa Açıklamalar

Söylem bu kitapta sunulan üç metin arasında ilk yayımlanan çalışmadır. *Kurallar* daha erken bir çalışma olmasına karşın yayıma hazırlanmamış taslaklardan oluşur. Descartes'ın başyapıtı *Meditasyonlar*'dır ve *Söylem*'de bildirdiği sorunların çok daha olgun, çok daha ustaca, ve çok daha tam bir açıklanışını kapsar.

Usun doğru yönetimi ve bilimlerde gerçeklik arayışı için Yöntem Üzerine Söylem
Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences
(1637)

Felsefeyi halksal imgesinden bağışlırsak, *Yöntem Üzerine Söylem* Avrupa'nın ilk felsefe ürünüdür.

— *Yöntem Üzerine Söylem* Descartes'ın yayımlanan ilk çalışmasıdır.

— Fransızca metin Descartes'ın *Adam* ve *Tannery* tarafından hazırlanan ölçün yayımın modernleştirilmiş ortografide yeniden üretimidir ve özgün yayımın sayfaları | ile belirtildi.

— Türkçe çeviri Kuno Fischer, Lüder Gäbe, Elizabeth S. Haldane ve G. R. T. Ross çevirileri ile karşılaştırıldı.

Fransızca'da yazılan çalışma anonim olarak ilk kez 8 Temmuz 1637'de Leyden'de çıktı. Her üçü de Yöntemin ürünleri olarak sunulan *La Dioptrique*, *Les Météores*, and *La Géométrie* ile aynı ciltte yayımlandı. Bu üç çalışma aslında Descartes'ın Galileo olayından sonra yayımlamaktan vazgeçtiği *Le Mond*'da bulunan kuramlarının bir bölümünü sunar. *Söylem* bu bilimsel çalışmalara bir tür yöntemsel sunuş olarak tasarlanmıştır ve bütün çalışmanın yaklaşık olarak yedide birini oluşturur.

Anlığın Yönetimi İçin Kurallar
Regulae ad directionem ingenii
(yazılış: 1629-30; basım: 1701)

Kurallar yayım için hazırlanmamış ön çalışmalardır.

— Sayfa numaraları *Adam* ve *Tannery* tarafından hazırlanan *Oeuvres de Descartes* yayımını izler.

— Her bir kuralın yanında verilen "kısa başlıklar" ve paragraf numaraları özgün metne ait değildir.

— Karşılaştırma İçin Danışılan Çeviriler Elizabeth S. Haldane ve G. R. T. Ross, Heinrich Springmeyer, Lüder Gäbe, Hans Günter Zekl tarafından.

Descartes bu bitirilmemiş çalışmayı 1629-30 yıllarında Amsterdam'daki ilk kışı sırasında kağıda geçirdi. Ama notlarına 1619'da yirmiüç yaşındayken başladığı ve on yıl boyunca konularını işlediği düşünülür. Çalışma Descartes'ın özgün tasarına göre 36 Kuraldan oluşacak ve bunlar onikişerlik üç kesim altında düzenlenecekti. Ama 21'inci Kuralda sonlanır ve son üçü açıklanmadan bırakılır.

Regulae ad directionem ingenii'nin elyazmaları yitiktir. Elimizdeki parça Descartes'ın ölümünden sonra 1701'de Amsterdam'da *R. Des-Cartes Opuscula Posthuma, physica et mathematica* başlığı altında basılan ilk Latince yayım üzerine dayanır. Kitap yayımcı ve dizgicinin sayısız yanlışları ile doludur. A. Garnier (Paris, 1835) ve A. Buchenau (Leipzig, 1907) metni yalnızca kendi tahminleri ile iyileştirmiş ve düzeltmişlerdir. Daha sonra *Regulae*'nin Leibniz tarafından 1859'da "Oeuvres inédites de Descartes"ta sözü edilen bir elyazması işlemi Hannover'de Leibniz'in kitapları arasında bulunmuştur. Sonraki incelemelere temel alınan bu işlemde de sorunlar vardır ve elyazması Descartes'ın değildir.

J. H. Glazemaker tarafından erken bir Hollandaca çeviri de çevirmenin ölümünden sonra basılmıştır. Charles Adam bu çevirinin de ilk Latince baskı ile "hiç kuşkusuz" aynı işlemi kullanmış olduğunu söyler (*AT*, X, s. 351ss).

İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar
Meditationes de Prima Philosophia
 (1641)

Meditasyonlar Descartes'ın felsefi dizgesinin tam açıklanışıdır.

—*Birinci Latince Yayın*: 1641, Paris

—*İkinci Latince Yayın*: 1642, Amsterdam

—*Birinci Fransızca Çeviri*: 1647, Duc de Luynes. Descartes tarafından okundu ve onaylandı. Bu yayımda “Okura Önsöz” bulunmuyor (eşzamanlı bir ikinci Fransızca çeviri Cerselier tarafından yapıldı).

—Latince metin Descartes'ın çalışmalarının *Charles Adam* ve *Paul Tannery* tarafından hazırlanan 12 ciltlik yayımında 7. cilt (Paris: L. Cerf, 1897-1913). *Adam* ve *Tannery* ikinci Amsterdam yayımını izlediler ve bu yayımdaki sayfa numaraları ‘|’ ile belirtildi.

—Türkçe çeviri Gerhart Schmidt, Laurence J. Lafleur, Elizabeth S. Haldene ve G. R. T. Ross tarafından yapılan çevirilerle karşılaştırıldı.

—Fransızca ve Latince metinleri karşılaştırmada danışılan çalışmalar: *Les Méditationes Métaphysiques*, üçüncü yayım, Presses Universitaires de France, Florence Khoddos düzenlemesi; ve özellikle Gerhard Schmidt'in çalışması.

—Fransızca çeviride Latince metinden ayrılan yerler Latince metinde ve Türkçe çeviride ‘[...]’ ile belirtildi. Fransızca çeviriye eklenen ve Latince metinde bulunmayan sözcükler Türkçe metinde [...] ile belirtildi.

—Bu ayrımların hiç biri özel değildir.

* * *

Açıkça kamu için yazılmış olan *Yöntem Üzerine Söylem*'in tersine, *Meditasyonlar* Paris Üniversitesi Tanrıbilim Fakültesi üyelerine sunulmak ve onaylarını almak üzere yazılmıştır. Birinci basım yayımı için kraliyet onayı ve Paris Üniversitesindeki “Doktorların onayı ile” sözcüklerini taşır. Ama bu onay verilmemiştir.

Meditasyonlar bugün olduğu gibi ilk yayımlandığı dönemde de felsefenin dostları tarafından coşku ile karşılanırken, ‘başkalarında’ ise yalnızca karşıcılık ve nefret duyguları yarattı. Özgürlük ülkesi Hollanda'da Descartes ilkin Utrecht Üniversitesi başkanı tarafından ateist olarak suçlandı, ve eleştiriler de aralarında olmak üzere öğretisi ile ilgili herşeyin yayımı yasaklandı. Kitabın yayımından bir yıl sonra, 1642'de, ve bir ikinci kez de 1643'te olmak üzere, yerel yetkeler tarafından mahkum edildi. Fransa elçiliğinin araya girmesi durumu biraz yatıştırdı. Fransa'da ise Descartes'ı yetiştirmiş olan Jesuitler çalışmayı ilkin çoğunlukla soğuk karşıladılar. Ama sonunda Kartezyenizmi reddederek Descartes'ın çalışmalarını *Index Librorum Prohibitorum*a, Katolik Kilisenin *Yasaklanan Kitaplar Listesine* aldılar.

* * *

Descartes'ın Yapıtlarının Bir Bölümü

Compendium musicae (1618)

Regulae ad directionem ingenii (yazılış 1629/30; basım 1701)

Traité du monde ou de la lumière (yazılış 1633)

Discours de la méthode (1637. Anonim)

Dioptrique, Les Météores ve La Géométrie (1637)

Meditationes de prima philosophia (1641; ikinci yayım 1642)

Principia philosophiae (1644)

Les passions de l'âme (1649)

İçindekiler

Yöntem Üzerine Söylem*

- Birinci Bölüm:* Bilimler üzerine çeşitli irdelemeler 13
İkinci Bölüm: Yazar tarafından aranan yöntemin başlıca kuralları 19
Üçüncü Bölüm: Bu yöntemden türetilen kimi törel kurallar 26
Dördüncü Bölüm: Metafiziğin temelleri olarak Tanrının ve insan ruhunun varoluşu için tanıtımlar 32
Beşinci Bölüm: Yazar tarafından araştırılan fiziksel sorunların, özellikle yüreğin deviminin ve tıbaa ait başka güç noktaların açıklamasının düzeni; insan ruhu ve hayvanları arasındaki ayrım 37
Altıncı Bölüm: Yazarın amacına göre gerçeklik arayışında daha ileri gidebilmeyi ilgilendiren noktalar, ve onun kendisini bu incelemeyi yazmaya götüren nedenler 49

Anlığın Yönetimi İçin Kurallar†

- Kural I* [Bilimin birliği] 63
Kural II [Bilimde pekinlik ve matematiksel model] 64
Kural III [Bilimsel bilgi: ansal sezgi ve tündengelim] 67
Kural IV [Yöntem zorunluğu] 70
Kural V [Yöntemin düzeni] 75
Kural VI [Yöntemsel çıkarsamanın doğası] 76
Kural VII [Sıralama ya da tümevarım] 79
Kural VIII [İnsan bilgisinin sınırları] 82
Kural IX [Görüş keskinliğinin gelişimi] 87
Kural X [Kavrayış keskinliğinin gelişimi] 89
Kural XI [Anlama yetisinin gelişimi] 91
Kural XII [Bilmede özne ve nesnel koşullar] 94
Kural XIII [Problemin nesnesinden soyutlanması] 106
Kural XIV [Problemin imgesel betimlemesi] 110
Kural XV [Problemin duyusal betimlemesi] 119
Kural XVI [Orantının cebirsel betimlemesi] 120
Kural XVII [Dolaylı problemlerin çözümsel evrilmesi] 123
Kural XVIII [Geometrik cebir] 124
Kural XIX-XXI [Eşitliklerin saptanması ve yalınlaştırılması] 128

İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar

René Descartes'tan Paris Tanrıbilim Fakültesi Doktorlarına 131

Okura Önsöz 135

Aşağıdaki Altı Meditasyonun Özeti 137

- Birinci Meditasyon:* Kuşku duyulabilen şeyler üzerine 141
İkinci Meditasyon: İnsan anlığının doğası üzerine; bilgiye bedenden daha yakındır 146
Üçüncü Meditasyon: Tanrının varoluşu üzerine 154
Dördüncü Meditasyon: Gerçek ve yanlış üzerine 169
Beşinci Meditasyon: Özdeşsel şeylerin özü üzerine, ve bir kez daha, Tanrının varoluşu üzerine 177
Altıncı Meditasyon: Özdeşsel şeylerin varoluşu, ve anlığın bedenden olgusal ayrımı üzerine 183

Ekler

Sözcükler ve Birkaç Açıklama 199

Çözümler 207

Hegel'in Felsefe Tarihinden: Descartes 215

Rouse'nin Matematik Tarihinden: Descartes 217

Dizin 221

*Konu başlıkları ilk kez Latince yayımda verildi.

†Konu başlıkları eklendi.

Usun doğru yönetimi ve bilimlerde gerçeklik arayışı için
Yöntem Üzerine Söylem

Discours de la méthode
pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences
(1637)

Si ce discours semble trop long pour être tout lu en une fois, on le pourra distinguer en six parties. Et, en la première, on trouvera diverses considérations touchant les sciences. En la seconde, les principales règles de la méthode que l'auteur a cherchée. En la 3e, quelques-unes de celles de la morale qu'il a tirée de cette méthode. En la 4e, les raisons par lesquelles il prouve l'existence de Dieu et de l'âme humaine, qui sont les fondements de sa métaphysique. En la 5e, l'ordre des questions de physique qu'il a cherchées, et particulièrement l'explication du mouvement du cœur et de quelques autres difficultés qui appartiennent à la médecine, puis aussi la différence qui est entre notre âme et celle des bêtes. Et en la dernière, quelles choses il croit être requises pour aller plus avant en la recherche de la nature qu'il n'a été, et quelles raisons l'ont fait écrire.

PREMIÈRE PARTIE

1. Le bon sens est la chose du monde la mieux partagée: car chacun pense en être si bien pourvu, que ceux même qui sont les plus difficiles à contenter en toute autre chose, n'ont point coutume d'en désirer plus qu'ils en ont. En quoi il n'est pas vraisemblable que tous se trompent; mais plutôt cela témoigne que la puissance de bien juger, et distinguer le vrai d'avec le faux, qui est proprement ce qu'on nomme le bon sens ou la raison, est naturellement égale en tous les hommes; et ainsi que la diversité de nos opinions ne vient pas de ce que les uns sont plus raisonnables que les autres, mais seulement de ce que nous conduisons nos pensées par diverses voies, et ne considérons pas les mêmes choses. Car ce n'est pas assez d'avoir l'esprit bon, mais le principal est de l'appliquer bien. Les plus grandes âmes sont capables des plus grands vices,

Eğer bu söylem tümünü bir kerede okumak için çok uzun görürseniz, altı bölüme ayrılabilir. Ve birincide bilimlere değinen çeşitli irdelemeler bulunacaktır. İkincide yazarın araştırmış olduğu Yöntemi ilgilendiren başlıca kurallar. Üçüncüde bu yöntemden türettiği ahlak kurallarının kimileri. Dördüncüde, Tanrının ve insan ruhunun varoluşunu tanıtlamasını sağlayan ve metafiziğinin temelini oluşturan uslamlamalar. Beşincide kendisinin araştırmış olduğu fiziksel soruların düzensi, ve özellikle yüreğin deviminin ve ıpla ilgili kimi başka güçlüklerin açıklaması, ve ayrıca insanın ruhu ve hayvanlarındaki arasındaki ayrım. Ve sonuncuda doğanın araştırmasında şimdiye dek yapılanlardan daha öte ilerlemeler yapabilmek için gerekli olduğuna inandığı şeyler ve onu bunları yazmaya götüren nedenler.

BÖLÜM I

1. SAĞ DUYU [*le bon sens*] dünyada en iyi paylaşırlan şeydir: çünkü herkes onunla öylesine iyi donatılı olduğunu düşünür ki, tüm başka şeylerde hoşnut edilmeleri çok güç olanlar bile genellikle ondan şimdiden ellerinde bulunandan daha çoğunu istemezler. Bunda tümünün de aldanması olası değildir; tersine, bu sağlam yargıda bulunma ve doğruyu yanlıştan ayırma gücünün—ki sözcüğün asıl anlamıyla “sağ duyu” ya da “us” [*le bon sens ou la raison*] denilen şey budur—tüm insanlarda doğal olarak eşit olduğuna, ve böylece görüşlerimizin farklılığının kimi insanların başkalarından daha ussal [*plus raisonnable*]* olmalarından değil, | ama yalnızca düşüncelerimizi değişik yollara yöneltmemiz ve aynı şeyleri irdelemiyor olmamız olgusundan geldiğine tanıklık eder. Çünkü iyi ansal güçlere iye olmak yeterli değildir; başlıca sorun onları iyi uygulamaktır. En büyük ruhlar en büyük erdemlere olduk-

[4]

*[Descartes'ın demek istediği şey kimi insanlarda daha büyük, ve kimilerinde daha küçük bir “us” bulunduğu değildir. Gerçekte anlatımın uygunsuzluğu bunu dolaysızca gösterir.]

ları gibi en büyük erdemsizliklere de yeteneklidir; ve çok yavaş yürüyenler, eğer her zaman doğru yolu izlerlerse, gerçekte koşmalarına karşın yolun dışına çıkanlardan daha ileri gidebilirler.)

2. Bana gelince, hiçbir zaman anlığımın herhangi bir bakımdan sıradan insanınkinden daha eksiksiz olduğunu düşünmedim; giderek başka birçoklarında olduğu gibi çevik düşünceye, duru ve seçik bir imgeleme, geniş ya da her zaman hazır bir belleğe iye olma özlemini bile duydum. Ve anlığın eksiksizliğine katkıda bulunmak üzere bunlardan başka herhangi bir nitelik bilmiyorum; çünkü, us ya da sağduyuya gelince, bizi insan yapan ve hayvanlardan ayırdeden biricik şeyin o olması ölçüsünde, onun her insanda *bütün* olarak bulunduğuna inanıyor, ve bu noktada daha çok ya da daha az sorununun yalnızca *ilinekler* arasında ortaya çıktığını ve aynı *tür* içindeki *bireylerin biçimleri* ya da doğaları açısından söz konusu olmadığını söyleyen Felsefecilerin ortak görüşünü izliyorum.

[5] 3. Ama hiç duraksamadan belirteceğim ki, beni kendilerinden bir Yöntem geliştirdiğim irdeleme ve düzgünlere götüren belli yollar bulma konusunda gençliğimden bu yana çok talihli olduğumu düşünüyorum, ve bana öyle görünüyor ki bu Yöntemin yardımıyla bilgimi aşamalı olarak arttırmanın ve onu anlığımın sıradanlığının ve yaşamımın kısa süresinin bana erişme iznini | verebildiği olanaklı en yüksek noktaya yavaş yavaş yükseltmenin aracı elimdedir. Çünkü ondan daha şimdiden öyle meyvalar kopardım ki, kendi üzerime yargılarımda her zaman kendini beğenmişliğe olmaktan çok kendine güvensizliğe doğru eğilim göstermeye çalışmama karşın, ve tüm insanlığın çeşitli eylem ve girişimlerine Felsefecinin gözleriyle baktığımda hemen hemen bana boş ve yararsız görünmeyen hiçbirşey bulamayışıma karşın, gerçeklik uğruna arayışta daha şimdiden eriştiğime inandığım ilerimeden ölçsüz bir doyum duymanın, ve gelecek için, eğer insanların salt insanlar olarak uğraşları arasında gerçekten iyi ve önemli biri varsa, bunun benim seçtiğim uğraş olduğuna inanmayı göze alacak denli büyük umutlar oluşturmağın önüne geçemiyorum.

4. Gene de kendimi aldatıyor olabilirim, ve belki de altın ve elmas diye aldıklarım birkaç bakır ve cam parçasından daha çoğu değildir. Bizi ilgilendiren herşeyde yanılıya ne denli açık olduğumuzu, ve ayrıca dostlarımızın yargılarının bizden yana oldukları zaman nasıl kuşkuyla karşılanması gerektiğini biliyorum. Ama bu Söylemde izlediğim yolları göstermekten ve böylece yaşamımı herkeşin kendi için yargılayabileceği bir tabloda olduğu gibi ortaya koymaktan büyük mutluluk duyacağım, öyle ki ortada konuşulan şeylerden hakkındaki

aussi bien que des plus grandes vertus; et ceux qui ne marchent que fort lentement, peuvent avancer beaucoup davantage, s'ils suivent toujours le droit chemin, que ne font ceux qui courent, et qui s'en éloignent.

2. Pour moi, je n'ai jamais présumé que mon esprit fût en rien plus parfait que ceux du commun; même j'ai souvent souhaité d'avoir la pensée aussi prompte, ou l'imagination aussi nette et distincte, ou la mémoire aussi ample, ou aussi présente, que quelques autres. Et je ne sache point de qualités que celles-ci, qui servent à la perfection de l'esprit: car pour la raison, ou le sens, d'autant qu'elle est la seule chose qui nous rend hommes, et nous distingue des bêtes, je veux croire qu'elle est tout entière en un chacun, et suivre en ceci l'opinion commune des philosophes, qui disent qu'il n'y a du plus et du moins qu'entre les *accidens*, et non point entre les *formes*, ou natures, des *individus* d'une même espèce.

3. Mais je ne craindrai pas de dire que je pense avoir eu beaucoup d'heur, de n'être rencontré dès ma jeunesse en certains chemins, qui m'ont conduit à des considérations et des maximes, dont j'ai formé une méthode, par laquelle il me semble que j'ai moyen d'augmenter par degrés ma connaissance, et de l'élever peu à peu au plus haut point, auquel la médiocrité de mon esprit et la courtoisie dure de ma vie lui pourront permettre d'atteindre. Car j'en ai déjà recueilli de tels fruits, qu'encore qu'aux jugements que je fais de moi-même, je tâche toujours de pencher vers le côté de la défiance, plutôt que vers celui de la présomption; et que, regardant d'un oeil de philosophe les diverses actions et entreprises de tous les hommes, il n'y en ait quasi aucune qui ne me semble vaine et inutile; je ne laisse pas de recevoir une extrême satisfaction du progrès que je pense avoir déjà fait en la recherche de la vérité, et de concevoir de telles espérances pour l'avenir, que si, entre les occupations des hommes purement hommes, il y en a quelqu'une qui soit solidement bonne et importante, j'ose croire que c'est celle que j'ai choisie.

4. Toutefois il se peut faire que je me trompe, et ce n'est peut-être qu'un peu de cuivre et de verre que je prends pour de l'or et des diamants. Je sais combien nous sommes sujets à nous méprendre en ce qui nous touche, et combien aussi les jugements de nos amis nous doivent être suspects, lorsqu'ils sont en notre faveur. Mais je serai bien aise de faire voir, en ce discours, quels sont les chemins que j'ai suivis, et d'y représenter ma vie comme en un tableau, afin que chacun en puisse

juger, et qu'apprenant du bruit commun les opinions qu'on en aura, ce soit un nouveau moyen de m'instruire, que j'ajouterai à ceux dont j'ai coutume de me servir.

5. Ainsi mon dessein n'est pas d'enseigner ici la méthode que chacun doit suivre pour bien conduire sa raison, mais seulement de faire voir en quelle sorte j'ai tâché de conduire la mienne. Ceux qui se mêlent de donner des préceptes, se doivent estimer plus habiles que ceux auxquels ils les donnent; et s'ils manquent en la moindre chose, ils en sont blâmables. Mais, ne proposant cet écrit que comme une histoire, ou, si vous l'aimez mieux que comme une fable, en laquelle, parmi quelques exemples qu'on peut imiter, on en trouvera peut-être aussi plusieurs autres qu'on aura raison de ne pas suivre, j'espère qu'il sera utile à quelquesuns, sans être nuisible à personne, et que tous me sauront gré de ma franchise.

6. J'ai été nourri aux lettres dès mon enfance, et pource qu'on me persuadait que, par leur moyen, on pouvait acquérir une connaissance claire et assurée de tout ce qui est utile à la vie, j'avais un extrême désir de les apprendre. Mais, sitôt que j'eus achevé tout ce cours d'études, au bout duquel on a coutume d'être reçu au rang des doctes, je changeai entièrement d'opinion. Car je me trouvais embarrassé de tant de doutes et d'erreurs, qu'il me semblait n'avoir fait autre profit, en tâchant de m'instruire, sinon que j'avais découvert de plus en plus mon ignorance. Et néanmoins, j'étais en l'une des plus célèbres écoles de l'Europe, où je pensais qu'il devait y avoir de savants hommes, s'il y en avait en aucun endroit de la terre. J'y avais appris tout ce que les autres y apprenaient; et même, ne m'étant pas contenté des sciences qu'on nous enseignait, j'avais parcouru tous les livres, traitants de celles qu'on estime les plus curieuses et les plus rares, qui avaient pu tomber entre mes mains. Avec cela, je savais les jugements que les autres faisaient de moi; et je ne voyais point qu'on m'estimât inférieur à mes condisciples, bien qu'il y en eût déjà entre eux quelques-uns, qu'on destinait à remplir les places de nos maîtres. Et enfin notre siècle me semblait aussi fleurissant, et aussi fertile en bons esprits, qu'ait été aucun des précédents. Ce dui me faisait prendre la liberté de juger par moi de tous les autres, et de penser qu'il n'y avait aucune doctrine dans le monde qui fût telle qu'on ni avait auparavant fait espérer.

7. Je ne laissais pas toutefois d'estimer les exercices, auxquels on s'occupe dans les écoles. Je savais que les langues, qu'on y apprend, sont nécessaires pour l'intelligence des livres anciens; que la

görüŖlerinin neler olduğunu öğrenirken kendimi bilgilendirme konusunda genellikle yararlandıklarıma ekleyeceğim yeni bir araca daha ulaşabileyim.

5. Böylece burada amacım herkesin Usunu doğru olarak yönetebilmek için izlemesi gereken Yöntemi öğretmek değil, ama yalnızca kendi Usumu nasıl yönlendirmeye çalıştığımı göstermektir. Kurallar vermek için yola | çıkanlar kendilerini onları verdiklerinden daha yetenekli görüyor olmalıdırlar, ve eğer en küçük bir eksiklik gösterirlerse, bu yüzden yerileceklerdir. Ama salt bir anlatı olarak, ya da, eğer dilerse, öykünülebiyecek belli örnekler arasında belki de izlenmesi doğru olmayacak başkalarını da içeren bir öykü olarak bu Yazı açısından umudum hiç kimseyi incitmeksizin kimilerine yararlı olması, ve herkesin bana açık sözlülüğünden ötürü teşekkür etmesidir.

6. Çocukluğumdan bu yana kitaplarla bestendim, ve onlar aracılığıyla yaşamda yararlı herşeyin açık ve güvenilir bir bilgisinin elde edilebileceği inancına götürüldüğümünden öğrenmek için aşırı bir isteğim vardı. Ama sonlanışı genellikle kişiyi eğitimliler arasına kabul ettirmek için yeterli olan bütün bir öğrenim sürecini tamamlar tamamlamaz görüşümü bütünüyle deĐiŖtirdim. Çünkü kendimi öylesine çok kuşku ve yanlışlığ ile kuşatılı buldum ki, bana kendimi bilgilendirme çabasının giderek artan bir biçimde bilgisizliğimi ortaya çıkarmaktan başka hiçbir yararı yokmuş gibi göründü. Ve gene de Avrupa'daki en ünlü Okullardan birinde* okuyor, ve eğer dünyanın herhangi bir yerinde bilge insanlar olmalıysa, bunların orada bulunacaklarını düşünüyordum. Orada başkalarının öğrendiği herşeyi öğrendim; ve bize öğretilen bilimlerle doyum bulmayarak, giderek en tuhaf ve en ender görülen konu üzerine bile olsa elime geçen her kitabı okudum. Bunun yanı sıra başkalarının bana ilişkin yargılarını da biliyordum; ve aralarında öğretmenlerimizin yerini doldurmaya yazgılanmış | kimilerinin olmasına karŖın gene de başka öğrencilerden geride sayıldığımı hiç düşünmedim. Ve son olarak yüzyılımız bana güçlü kafalar açısından önceki herhangi biri denli verimli bir yüzyıl olarak göründü. Bu bana tüm başkalarını kendi başıma yargılama, ve daha önce bana dünyada olduğu umuda verilen türde bir öğretinin olmadığının vargısını çıkarma özgürlüğünü verdi.

7. Ama bu benim okulların uğraşı olan alıŖtırmalara değer vermemin önüne geçmedi. Biliyordum ki orada öğrenilen diller eskilerin yazılarının anlaşılması için zorunluydular; masalların tılsımı anlığı uyandırır ve tarihin unutulmaz eylemleri ona soylu duygular iletirken,

* [Jesuitler tarafından 1693'te La Flèche'de kurulan "Collège Royal."]

dikkatle okunduklarında sağlam bir yargı oluşturmalarının yardımcılarıdır. Tüm iyi kitapları okumak aslında geçmiş yüzyıllarda onların yazarları olmuş en soylu insanlarla bir söyleşi gibiydi, üstelik bize içlerinde düşüncelerinin yalnızca en iyilerini sergiledikleri inceden inceye işlenmiş bir söyleşiyi benzedikleri zaman bile. Güzel konuşma sanatının karşılaştırmanın ötesinde bir güç ve güzellik taşıdığını; şiirin esrimeye götüren bir inceliği ve tatlılığı olduğunu; matematikte hem meraklıları doyurmada hem de tüm sanatları geliştirmede ve insanın emeğini azaltmada çok şey başarabilecek en ince buluşların olduğunu; ahlaksal konular üzerine yazıların öğretici pekçok şey ve erdem için çok yararlı öğütler kapsadıklarını; tanrıbilimin Cennetin yolunu gösterdiğini; felsefenin bize tüm şeyler üzerine bir gerçeklik görünüşü ile konuşmayı öğrettiğini ve daha az bilgili olanların hayranlığını kazanmamıza neden olduğunu; tıze, tıp ve | başka bilimlerin onları öğrenenlere onur ve varışlıklar getirdiğini; ve son olarak tüm şeyleri, giderek boşanç ve yanılgı ile en dolu olanları bile tam değerlerini bilebilmek ve onlar tarafından aldatılmaktan kaçınabilmek için yoklamış olmanın iyi olduğunu düşündüm.

[8]

8. Ama dillere ve giderek aralarında hem tarihleri hem de masalları da olmak üzere eskilerin yazılarını okumaya daha şimdiden yeterince zaman vermiş olduğumu düşündüm. Çünkü başka yüzyıllardan olanlarla söyleşide bulunmak neredeyse yolculuk yapmakla aynı şeydir. Kendi törelerimizi daha sağlıklı olarak yargılayabilmek için değişik halkların töreleri üzerine birşeyler bilmek, ve hiçbirşey görmemiş olanların yaptıkları gibi kendi alıştıklarımıza uymayan herşeyin gülünç ve usa aykırı olduğunu düşünmemek hiç kuşkusuz doğrudur. Ama eğer kişi yolculuklara çok fazla zaman ayıracak olursa, sonunda kendi ülkesinde bir yabancı olur; ve eğer geçmiş yüzyıllarda olmuş şeyler açısından çok fazla meraka kapılırsa, genellikle kendi zamanında olanlar açısından bilgisiz kalır. Bundan başka, masallar kişiyi olanaklı olmayan birçok olayı olanaklı diye imgelemeye götürür, ve giderek tarihlerin en doğruları bile, şeyleri okunmaya değer kılabilmek için değerlerini bütünüyle değiştirmeseler ya da abartmasalar bile, en azından onlarda en bayağı ve en az dikkate değer tüm durumları her zaman atlarlar; ve bunun sonucu arta kalan şeylerin oldukları gibi görünmemeleri, ve davranışlarını böyle bir kaynaktan çıkarılan örneklerle göre düzenleyenlerin romanslarımızın şovalyesinin aşırılıklarına düşmeye yatkınlık göstermeleri ve güçlerini aşan tasarılar oluşturmalarıdır.

[9]

9. Güzel konuşma sanatına çok değer verir ve şiirle | büyülenirdim; ama her ikisinin de çalışmanın mey-

geniillesse des fables réveille l'esprit; que les actions mémorables des histoires le relèvent et qu'étant lues avec discrétion, elles aident à former le jugement; que la lecture de tous les bons livres est comme une conversation avec les plus honnêtes gens des siècles passés, qui en ont été les auteurs, et même une conversation étudiée, en laquelle ils ne nous découvrent que les meilleures de leurs pensées; que l'éloquence a des forces et des beautés incomparables; que la poésie a des délicatesses et des douceurs très ravissantes; que les mathématiques ont des inventions très subtiles, et qui peuvent beaucoup servir, tant à contenter les curieux, qu'à faciliter tous les arts, et diminuer le travail des hommes; que les écrits qui traitent des mœurs contiennent plusieurs enseignements et plusieurs exhortations à la vertu qui sont fort utiles; que la théologie enseigne à gagner le ciel; que la philosophie donne moyen de parler vraisemblablement de toutes choses, et se faire admirer des moins savants; que la jurisprudence, la médecine et les autres sciences apportent des honneurs et des richesses à ceux qui les cultivent; et enfin, qu'il est bon de les avoir toutes examinées, même les plus superstitieuses et les plus fausses, afin de connaître leur juste valeur, et se garder d'en être trompé.

8. Mais je croyais avoir déjà donné assez de temps aux langues, et même aussi à la lecture des livres anciens, et à leurs histoires, et à leurs fables. Car c'est quasi le même de converser avec ceux des autres siècles, que de voyager. Il est bon de savoir quelque chose des mœurs de divers peuples, afin de juger des nôtres plus sainement, et que nous ne pensions pas que tout ce qui est contre nos modes soit ridicule, et contre raison, ainsi qu'ont coutume de faire ceux qui n'ont rien vu. Mais lorsqu'on emploie trop de temps à voyager, on devient enfin étranger en son pays; et lorsqu'on est trop curieux des choses qui se pratiquaient aux siècles passés, on demeure ordinairement fort ignorant de celles qui se pratiquent en celui-ci. Outre que les fables font imaginer plusieurs événements comme possibles qui ne le sont point; et que même les histoires les plus fidèles, si elles ne changent ni n'augmentent la valeur des choses, pour les rendre plus dignes d'être lues, au moins en omettent-elles presque toujours les plus basses et moins illustres circonstances: d'où vient que le reste ne paraît pas tel qu'il est, et que ceux qui règlent leurs mœurs par les exemples qu'ils en tirent, sont sujets à tomber dans les extravagances des paladins de nos romans, et à concevoir des desseins qui passent leurs forces.

9. J'estimais fort l'éloquence, et j'étais amoureux de la | poésie; mais je pensais

que l'une et l'autre étaient des dons de l'esprit, plutôt que des fruits de l'étude. Ceux qui ont le raisonnement le plus fort, et qui digèrent le mieux leurs pensées, afin de les rendre claires et intelligibles, peuvent toujours le mieux persuader ce qu'ils proposent, encore qu'ils ne parlent que bas breton, et qu'ils n'eussent jamais appris de rhétorique. Et ceux qui ont les inventions les plus agréables, et qui les savent exprimer avec le plus d'ornement et de douceur, ne laisseraient pas d'être les meilleurs poètes, encore que l'art poétique leur fût inconnu.

10. Je me plaisais surtout aux mathématiques, à cause de la certitude et de l'évidence de leurs raisons; mais je ne remarquais point encore leur vrai usage, et, pensant qu'elles ne servaient qu'aux arts mécaniques, je m'étonnais de ce que, leurs fondements étant si fermes et si solides, on n'avait rien bâti dessus de plus relevé. Comme, au contraire, je comparais les écrits des anciens païens, qui traitent des mœurs, à des palais fort superbes et fort magnifiques, qui n'étaient bâtis que sur du sable et sur de la boue. Ils élèvent fort haut les vertus, et les font paraître estimables par-dessus toutes les choses qui sont au monde; mais ils n'enseignent pas assez à les connaître, et souvent ce qu'ils appellent d'un si beau nom, n'est qu'une insensibilité, ou un orgueil, ou un désespoir, ou un parricide.

11. Je révérais notre théologie, et prétendais, autant qu'aucun autre, à gagner le ciel; mais ayant appris, comme chose très assurée, que le chemin n'en est pas moins ouvert aux plus ignorants qu'aux plus doctes, et que les vérités révélées, qui y conduisent, sont au-dessus de notre intelligence, je n'eusse osé les soumettre à la faiblesse de mes raisonnements, et je pensais que, pour entreprendre de les examiner et y réussir, il était besoin d'avoir quelque extraordinaire assistance du ciel, et d'être plus qu'homme.

12. Je ne dirai rien de la philosophie, sinon que, voyant qu'elle a été cultivée par les plus excellents esprits qui aient vécu depuis plusieurs siècles, et que néanmoins il ne s'y trouve encore aucune chose dont on ne dispute, et par conséquent qui ne soit douteuse, je n'avais point assez de présomption pour espérer d'y rencontrer mieux que les autres; et que, considérant combien il peut y avoir de diverses opinions, touchant une même matière, qui soient soutenues par des gens doctes, sans qu'il y en puisse avoir jamais plus d'une seule qui soit vraie, je réputais presque pour faux tout ce qui n'était que vraisemblable.

13. Puis, pour les autres sciences, d'au-

vaları olmaktan çok anlığın yetileri olduğunu düşündüm. Uslamlamada en güçlü olanlar, ve düşüncelerini duru ve anlaşılır kılabilmek için onları büyük bir ustalıklı düzenleyenler, Alt Bretanya* dilinden başkasını konuşamaları ve hiçbir zaman diluzluğu öğrenmemiş olsalar bile, ortaya koydukları şeyler konusunda en büyük inan-dırma gücünü taşırlar. Ve en hoş düşünceleri bulup on-ların en büyük incelik ve tatlılıkla nasıl anlatılacağını bilenler, şiir sanatını bilmeseler bile, her zaman en iyi şairler olurlar.

10. Uslamlamalarındaki pekinlikten ve açıklıktan ötürü herşeyden çok Matematikten hoşlanmama karşın, henüz gerçek yararını anlamamıştım; ve yalnızca düzeneysel sanatlarda işe yaradığına inandığım için, böyle-sine güvenilir ve sağlam temeller üzerine daha yüksek hiçbir yapının kurulamamış olmasından hayrete düş-tüm. Buna karşı, eski putperestlerin ahlak üzerine çalış-malarının çok üstün ve çok gösterişli ve gene de yalnızca kum ve çamur üzerine kurulmuş saraylara benzettim. Bunlar erdemleri çok fazla yükseltirler ve dünyadaki herşeyin üstünde övgüye değer gösterirler; ama bize onları yeterince tanıtacak bir düzeyde öğretmezler, ve güzel bir adla adlandırılan şey çoğu kez bir duyarsızlık-tan, ya da bir gururdan, ya da bir umutsuzluktan, ya da bir baba-öldürmedent başka birşey değildir.

11. Tanrıbilimimize saygı duydum ve başka herkes gibi cennete erişme özlemini taşıdım; ama bana yolun en bil-gisize de en eğitimiye olduğu denli açık olduğu konu-sunda inancalar verildikten ve oraya götüren | bildirilmiş [10] gerçekliklerin bütünüyle anlama gücümüzün üstünde olduklarını öğrendikten sonra, onları uslamlamamın zayıflığı altına getirmeye cüret etmemem gerekirdi; ve onları sinama işini üstlenebilmek ve bunda sonuç alabil-mek için, yukarıdan biraz olağanüstü bir yardım alma-nın ve yalnızca bir insandan daha çoğu olmanın zorunlu olduğunu düşündüm.

12. Felsefe konusunda söyleyeceklerim yalnızca şun-lardır. Yaşamış en eşsiz kafalar tarafından yüzyıllar boyun-ca işlenmiş olmasına karşın tartışmaya açık ve dolayısıyla kuşkulu olmayan tek bir şey bile kapsamadığını görerek, başkalarından daha iyisini yapabileceğimi umacak den-li kibirli olmadım. Ve bir ve aynı sorun üzerine hiçbir zaman birden çok doğru görüş olamayacakken tümü de bilgili insanlar tarafından savunulan ne denli çeşitli görü-şün olabildiğini görünce, salt olası olabilecek herşeyi he-men hemen yanlış saydım.

13. Sonra, başka bilimlere gelince, ilkelerini felse-

*[Breiz. İng. Brittany; Fr. Bretagne; Kuzey Batı Fransa'da bir bölge. Dili Kelt dil kümesine ait.]

†[Eudipus'ta.]

feden ödünç aldıkları düzeye dek, sağlam olmaktan böylesine uzak temeller üzerine dayanıklı hiçbir şeyin kurulmuş olamayacağı yargısında bulundum. Ve ne onur ne de vaadettikleri kazanç beni onları öğrenmeye inandırmak için yeterli olmadı, çünkü—Tanrıya şükürler olsun—kendimi servetimi arttırmak için bir bilim tecimcisi olmaya zorlanacak bir durumda bulmadım; ve Kinikler gibi tüm şanı küçümsemeyi taslamış olmasam da, uydurma sanlar yoluyla olmanın dışında kazanma umudunda olmadığım şeylere pek değer vermedim. Ve son olarak düzmece [*mauvais*] öğretilere gelince, | bunların değerlerinin ne olduğunu daha şimdiden bir simyacının verdiği sözler, bir astroloğun tahminleri, bir sihirbazın düzenbazlıkları, bilgisizi olduklarını bilmeyi meslek edinmiş olanların dolapları ve övünmeleri tarafından aldatılamayacak denli iyi bildiğimi düşündüm.

[11]

14. Bu yüzden, yaşıam öğretmenlerime bağımlı olmaktan çıkmama izin verir vermez, kitaplardan öğrenmeyi bütünüyle bıraktım. Ve kendi içimde, ya da hiç olmazsa dünyanın büyük kitabında bulunabilecek olandan başka hiçbir bilimi aramamaya karar verip gençliğimin geri kalanını gezip dolaşarak geçirdim, saraylar ve ordular gördüm, değişik huy ve durumlarda insanlarla konuştum, çeşitli deneyimler edindim, talihin beni içine düşürdüğü türlü güçlüklerde kendimi sınamdım; ve her yerde önüme çıkan şeylerden bir yarar sağlayabilmek için onlar üzerine kafa yordum. Çünkü bana öyle göründü ki, her insanın özellikle onu ilgilendiren ve yanlış bir yargı durumunda sonucun onu hemen cezalandıracağı sorunlar üzerine yaptığı uslamlamalarda, çalışma odasında kitaplarına gömülmüş birinin hiçbir etkisi olmayan ve sağ duyudan uzaklaştıkları ölçüde onu daha da kibirli yapmanın dışında hiçbir sonuç getirmeyen kurgular üzerine incelemesinde olduğundan çok daha fazla gerçeklik ile karşılaşabilirdim (daha da kibirli diyorum, çünkü sağ duyudan uzaklaştıkça sonuçları olası göstermeye çalışırken daha da çok yaratıcılık ve beceri gösterdiğini düşünecektir). Ve eylemlerimde görüşümü açık tutabilmek ve bu yaşamda güvenle yürüyebilmek için her zaman doğru olanı yanlış | olandan ayırtetmeyi öğrenme konusunda aşırı bir istek duydum.

[12]

15. Yalnızca başka insanların yaşam yollarını irdeleyen onlarda bana güvenilirlik duygusu verebilecek hiçbir şey bulamadığım, ve onlarda hemen hemen daha önce felsefecilerin görüşleri arasında gördüğüm denli büyük bir türlü gözlediğim doğrudur. Bundan çıkardığım en büyük kazanç, bize çok aşırı ve gülünç görünen birçok şeyin başka büyük uluslar tarafından yaygın olarak kabul edilip onaylandığını

tant qu'elles empruntent leurs principes de la philosophie, je jugeais qu'on ne pouvait avoir rien bâti, qui fût solide, sur des fondements si peu fermes. Et ni l'honneur, ni le gain qu'elles promettaient, n'étaient suffisants pour me convier à les apprendre; car je ne me sentais point, grâces à Dieu, de condition qui m'obligeât à faire un métier de la science, pour le soulagement de ma fortune; et quoique je ne fisse pas profession de mépriser la gloire en cynique, je faisais néanmoins fort peu d'état de celle que je n'espérais point pouvoir acquérir qu'à faux titres. Et enfin, pour les mauvaises doctrines, je pensais déjà connaître assez ce qu'elles valaient, pour n'être plus sujet à être trompé, ni par les promesses d'un alchimiste, ni par les prédictions d'un astrologue, ni par les impostures d'un magicien, ni par les artifices ou la vanterie d'aucun de ceux qui font profession de savoir plus qu'ils ne savent.

14. C'est pourquoi, sitôt que l'âge me permit de sortir de la sujétion de mes précepteurs, je quittai entièrement l'étude des lettres. Et me résolvant de ne chercher plus d'autre science que celle qui se pourrait trouver en moi-même, ou bien dans le grand livre du monde, j'employai le reste de ma jeunesse à voyager, à voir des cours et des armées, à fréquenter des gens de diverses humeurs et conditions, à recueillir diverses expériences, à m'éprouver moi-même dans les rencontres que la fortune me proposait, et partout à faire telle réflexion sur les choses qui se présentaient, que j'en pusse tirer quelque profit. Car il me semblait que je pourrais rencontrer beaucoup plus de vérité, dans les raisonnements que chacun fait touchant les affaires qui lui importent, et dont l'événement le doit punir bientôt après, s'il a mal jugé, que dans ceux que fait un homme de lettres dans son cabinet, touchant des spéculations qui ne produisent aucun effet, et qui ne lui sont d'autre conséquence, sinon que peut-être il en tirera d'autant plus de vanité qu'elles seront plus éloignées du sens commun, à cause qu'il aura dû employer d'autant plus d'esprit et d'artifice à tâcher de les rendre vraisemblables. Et j'avais toujours un extrême désir d'apprendre à distinguer le vrai d'avec le faux, pour voir clair en mes actions, | et marcher avec assurance en cette vie.

15. Il est vrai que, pendant que je ne faisais que considérer les mœurs des autres hommes, je n'y trouvais guère de quoi m'assurer, et que j'y remarquais quasi autant de diversité que j'avais fait auparavant entre les opinions des philosophes. En sorte que le plus grand profit que j'en retirais, était que, voyant plusieurs choses qui, bien qu'elles nous semblent fort extravagantes et ridicules, ne laissent pas d'être communément reçues et approuvées par d'autres grands peuples, j'apprenais à ne rien croire trop fermement

de ce qui ne m'avait été persuadé que par l'exemple et par la coutume; et ainsi je me délivrais peu à peu de beaucoup d'erreurs, qui peuvent offusquer notre lumière naturelle, et nous rendre moins capables d'entendre raison. Mais, après que j'eus employé quelques années à étudier ainsi dans le livre du monde, et à tâcher d'acquérir quelque expérience je pris un jour résolution d'étudier aussi en moi-même, et d'employer toutes les forces de mon esprit à choisir les chemins que je devais suivre. Ce qui me réussit beaucoup mieux, ce semble, que si je ne me fusse jamais éloigné, ni de mon pays, ni de mes livres.

SECONDE PARTIE

1. J'étais alors en Allemagne, où l'occasion des guerres qui n'y sont pas encore finies m'avait appelé; et comme je retouruais du couronnement de l'empereur vers l'armée, le commencement de l'hiver m'arrêta en un quartier où, ne trouvant aucune conversation qui me divertit, et n'ayant d'ailleurs, par bonheur, aucuns soins ni passions qui me troublaient, je demeurais tout le jour enfermé seul dans un poêle, où j'avais tout loisir de m'entretenir de mes pensées. Entre lesquelles, l'une des premières fut que je m'avisai de considérer, que souvent il n'y a pas tant de perfection dans les ouvrages composés de plusieurs pièces, et faits de la main de divers maîtres, qu'en ceux auxquels un seul a travaillé. Ainsi voit-on que les bâtiments qu'un seul architecte a entrepris et achevés, ont coutume d'être plus beaux et mieux ordonnés, que ceux que plusieurs ont tâché de raccommode, en faisant servir de vieilles murailles qui avaient été bâties à d'autres fins. Ainsi ces anciennes cités, qui, n'ayant été au commencement que des bourgades, sont devenues, par succession de temps, de grandes villes, sont ordinairement si mal compassées, au prix de ces places régulières qu'un ingénieur trace à sa fantaisie dans une plaine, qu'encore que, considérant leurs édifices chacun à part, on y trouve souvent autant ou plus d'art qu'en ceux des autres; toutefois, à voir comme ils sont arrangés, ici un grand, là un petit, et comme ils rendent les rues courbées et inégales, on dirait que c'est plutôt la fortune, que la volonté de quelques hommes usant de raison, qui les a ainsi disposés. Et si on considère qu'il y a eu néanmoins de tout temps quel-

görüncce, yalnızca örneklere ve alışkanlıklara bakarak inanmış olduğum şeylere çok katı olarak inanmamam gerektiğini öğrenmek oldu; böylece yavaş yavaş doğal ışığımızı karartabilecek ve Üsu kabul etme yeteneğimizi ortadan kaldıracabilecek birçok yanılgıdan kurtuldum. Ama bu yolda dünyanın kitabını okuyarak ve biraz deneyim kazanmaya çalışarak birkaç yıl geçirdikten sonra, bir gün kendimi de bir inceleme nesnesi yapmaya ve izleyeceğim yolu seçmede anlığımın tüm gücünü kullanmaya karar verdim. Ve bu, bana öyle görünüyor ki, eğer ülkemden ve kitaplarımdan hiçbir zaman ayrılmamış olsaydım elde edebileceklerimden çok daha iyi sonuç verdi.

BÖLÜM II

1. O SİRALAR Almanya'daydım ve beni oraya çeken şey henüz bitmeyen savaşlar olmuştı; ve İmparatorun taç giyme töreninden orduya katılmak üzere ülkeme dönerken kışın bastırması beni bir konaklama yerinde alıkoymuştu* ve orada beni oyalayacak hiçbir söyleşi olmadığı için, ve ayrıca ne mutlu hiçbir kaygı ya da tutku tarafından da rahatsız edilmediğim için, bütün gün yalnız başıma bir sobanın ısıttığı küçük bir odaya kapandım ve orada düşüncelerimle başbaşa kalacak | bütünyle boş bir zaman buldum. Ak-
[13] lıma gelen ilk düşüncelerden biri birçok parçadan oluşan ve değişik ustaların ellerinden çıkan yapıtların çoğu kez üzerinde tek bir bireyin yalnız başına çalışmış olduğu yapıtlardan daha az eksiksiz olduğuydu. Böylece tek bir mimar tarafından üstlenilen ve gerçekleştirilen yapıların genellikle birçok mimarın daha başka ereklere göz önüne alınarak yapılmış eski duvarlardan yararlanma yoluyla düzenleyip geliştirmeye çalıştıkları yapıtlardan daha güzel ve daha uyumlu olduklarını görürüz. Aynı yolda, başlangıçta ancak birer köy iken zamanla büyük kentlere dönüşmüş olan o eski siteler de genellikle kendi imgelemine özgürce izleyen bir mühendis tarafından bir ova üzerinde düzenli olarak tasarlanmış başkalarıyla karşılaştırma içinde çok kötü yerleştirilmişlerdir; yapılarının her birine tek tek baktığımızda bunlarda sık sık ötekilerde olduğu denli ya da daha büyük bir incelik ve beceri olsa da, onlarda hiçbir ayırım gözetilmeden biraraya yerleştirilmiş büyüklü küçükklü yapılar bulunur ve bu yüzden caddeler eğri büğrüdür, öyle ki böyle bir düzenlemeye götüremiş olan şeyin ussal insanların istenci olmaktan çok şans olmuş olduğu söylenebilir. Ve eğer bu durumun her zaman özel bireylere ait yapılar-

*[Bohemiya-Macar Kralı Ferdinand'ın Alman Kayzeri olması onuruna düzenlenen törenlerden dönerken, büyük bir olasılıkla Bavyera'da Ulm kenti yakınlarında, 10-11 Kasım, 1619.]

[14]

la ilgilenmekle ve onların birer kamu süsü olmalarını sağlamakla görevli belli memurların bulunması olgusuna karşın ortaya çıktığını düşünürsek, yalnızca başkalarının işleri üzerinde çalışarak çok başarılı şeyler yaratmanın ne denli güç olduğunu anlarız. Böylece bir zamanlar yarı-yabanıl olmuş ve yasalarını yalnızca suçlardan ve kavgalardan doğan rahatsızlığın dayatması ölçüsünde yaparak ancak yavaş yavaş uygarlaşmış olan halkların, | ilk kez topluluklar olarak biraraya geldikleri zamandan başlayarak sağgörülü bir yaşamacı tarafından saptanan anayasayı işletmiş olanlar denli iyi bir hükümet dizgesi kurmada başarılı olamayacaklarını düşündüm. Dolayısıyla bütünüyle açıktır ki buyrukları yalnızca Tanrıdan gelmiş olan gerçek dinin anayasası başka hiç biri ile karşılaştırılamayacak denli iyi düzenlenmiş olmalıdır. Ve insan sorunlarına dönersek, inanıyorum ki eğer Sparta eski zamanlarda öylesine serpilmişse, bunun nedeni yasalarının her birinin tek tek iyiliği değil—çünkü birçokları tuhaf ve giderek doğru bir törelliğe bile aykırıydı—, ama tek bir birey tarafından tasarlanmış oldukları için tümünün de aynı ereğe yönelmiş olmasıydı. Ve benzer olarak kitaplarda bulunan, hiç olmazsa birçok değişik bireyin adım adım birikmiş görüşlerinden oluşturuldukları için uslamlamaları yalnızca olası olan ve hiçbir tanıtlama kapsamayan kitaplarda bulunan bilimlerin gerçeğe sağduyulu bir insanın dolaysızca önünde bulunan şeyler açısından bütünüyle doğal olarak yerine getirebileceği yalın uslamlama denli bile yaklaşmadıklarını düşündüm. Yine, düşündüm ki hepimiz yetişkin insanlar olmadan önce bir zamanlar çocuk olduğumuz için, ve uzun bir süre boyunca itikillerimiz ve öğretmenlerimiz tarafından yönetildiğimiz için (ki bu sonuncular sık sık birbirleri ile çelişmiş ve belki de bize her zaman iyiye yönelik öğütler vermemişlerdir), yargılarımızın doğduğumuz günden bu yana usumuzun tam kullanımını gerçekleştirmiş ve her zaman yalnızca onun tarafından yönetilmiş olmamız durumunda olabilecekleri denli arı ve sağlam olmaları hemen hemen olanaksızdır.

[15]

2. Hiç kuşkusuz bir kentteki tüm evlerin yalnızca | kentin daha güzel caddelerle bir başka biçimde yeniden kurulması gibi bir nedenle yerle bir edildiğini görmeyiz; ama aynı zamanda birçoklarının kendi evlerini yeniden yapabilmek için yıktırdıklarını, ve kimi zaman evlerin kendi üzerlerine yıkılma tehlikesinin olduğu ve temellerin güvenilir olmadığı yerde bunu yapmak zorunda kaldıklarını görürüz. Böyle örneklerden çıkarak, herhangi bir özel bireyin bir Devleti doğru olarak baştan kurabilmek için onu devirerek ve tüm temellerini değiştirerek reformdan geçirme tasarının gerçekte hiç de usayatkın olmadığına inandım; ne de benzer olarak Bilimlerin bütün

ques officiers, qui ont eu charge de prendre garde aux bâtiments des particuliers, pour les faire servir à l'ornement du public, on connaîtra bien qu'il est malaisé, en ne travaillant que sur les ouvrages d'autrui, de faire des choses fort accomplies. Ainsi je m'imaginai que les peuples qui, ayant été autrefois demi-sauvages, et ne s'étant civilisés que peu à peu, n'ont fait leurs lois qu'à mesure que l'incommodité des crimes et des querelles les y a | contraints, ne sauraient être si bien policés que ceux qui, dès le commencement qu'ils se sont assemblés, ont observé les constitutions de quelque prudent législateur. Comme il est bien certain que l'état de la vraie religion, dont Dieu seul a fait les ordonnances, doit être incomparablement mieux réglé que tous les autres. Et pour parler de choses humaines, je crois que, si Sparte a été autrefois très florissante, ce n'a pas été à cause de la bonté de chacune de ses lois en particulier, vu que plusieurs étaient fort étranges, et même contraires aux bonnes mœurs, mais à cause que, n'ayant été inventées que par un seul, elles tendaient toutes à même fin. Et ainsi je pensai que les sciences des livres, au moins celles dont les raisons ne sont que probables, et qui n'ont aucunes démonstrations, s'étant composées et grossies peu à peu des opinions de plusieurs diverses personnes, ne sont point si approchantes de la vérité, que les simples raisonnements que peut faire naturellement un homme de bon sens touchant les choses qui se présentent. Et ainsi encore je pensai que, pource que nous avons tous été enfants avant que d'être hommes, et qu'il nous a fallu longtemps être gouvernés par nos appétits et nos précepteurs, qui étaient souvent contraires les uns aux autres, et qui, ni les uns ni les autres, ne nous conseillaient peut-être pas toujours le meilleur, il est presque impossible que nos jugements soient si purs, ni si solides qu'ils auraient été, si nous avions eu l'usage entier de notre raison dès le point de notre naissance, et que nous n'eussions jamais été conduits que par elle.

2. Il est vrai que nous ne voyons point qu'on jette par | terre toutes les maisons d'une ville, pour le seul dessein de l'en refaire d'autre façon, et d'en rendre les rues plus belles; mais on voit bien que plusieurs font abatre les leurs pour les rebâtir, et que même quelquefois ils y sont contraints, quand elles sont en danger de tomber d'elles-mêmes, et que les fondements n'en sont pas bien fermes. A l'exemple de quoi je me persuadai, qu'il n'y aurait véritablement point d'apparence qu'un particulier fit dessein de réformer un État, en y changeant tout dès les fondements, et en le renversant pour le redresser; ni même aussi

de réformer le corps des sciences, ou l'ordre établi dans les écoles pour les enseigner; mais que, pour toutes les opinions que j'avais reçues jusques alors en ma création, je ne pouvais mieux faire que d'entreprendre, une bonne fois, de les en ôter, afin d'y en remettre par après, ou d'autres meilleures, ou bien les mêmes, lorsque je les aurais ajustées au niveau de la raison. Et je crus fermement que, par ce moyen, je réussirais à conduire ma vie beaucoup mieux que si je ne bâtissais que sur de vieux fondements, et que je ne m'appuyasse que sur les principes que je n'étais laissé persuader en ma jeunesse, sans avoir jamais examiné s'ils étaient vrais. Car, bien que je remarquasse en ceci diverses difficultés, elles n'étaient point toutefois sans remède, ni comparables à celles qui se trouvent en la réformation des moindres choses qui touchent le public. Ces grands corps sont trop malaisés à relever, étant abatus, ou même à reténir, étant ébranlés, et leurs chutes ne peuvent être que très rudes. Puis, pour leurs imperfections, s'ils en ont, comme la seule diversité qui est entre eux | suffit pour assurer que plusieurs en ont, l'usage les a sans doute fort adoucies; et même il en a évité ou corrigé insensiblement quantité, auxquelles on ne pourrait si bien pourvoir par prudence. Et enfin, elles sont quasi toujours plus supportables que ne serait leur changement: en même façon que les grands chemins, qui tournoient entre des montagnes, deviennent peu à peu si unis et si commodes, à force d'être fréquentés, qu'il est beaucoup meilleur de les suivre, que d'entreprendre d'aller plus droit, en grim pant au-dessus des rochers, et descendant jusques au bas des précipices.

3. C'est pourquoi je ne saurais aucunement approuver ces humeurs brouillonnes et inquiètes, qui, n'étant appelées, ni par leur naissance, ni par leur fortune, au maniement des affaires publiques, ne laissent pas d'y faire toujours, en idée, quelque nouvelle réformation. Et si je pensais qu'il y eût la moindre chose en cet écrit, par laquelle on ne pût soupçonner de cette folie, je serais très marri de souffrir qu'il fût publié. Jamais mon dessein ne s'est étendu plus avant que de tâcher à réformer mes propres pensées, et de bâtir dans un fonds qui est tout à moi. Que si, mon ouvrage m'ayant assez plu, je vous en fais voir ici le modèle, ce n'est pas, pour cela, que je veuille conseiller à personne de l'imiter. Ceux que Dieu a mieux partagés de ses grâces, auront peut-être des desseins plus relevés; mais je crains bien que celui-ci ne soit déjà que trop hardi pour plusieurs. La

bir kütlesinde ya da Okulların yerleşik öğretim düzenlerinde reform yapmanın geçerli olduğuna inandım; ama bu güne dek benimsemiş olduğum tüm görüşlere gelince, onları ya daha sonra daha iyi başkaları ile ya da benim tarafından usun ölçülerine uygun bir duruma getirildikten sonra aynaları ile değiştirebilmek için tümünü de kesinlikle bir yana atmaktan daha iyisini yapamayacağımı düşündüm. Ve bu yolla yaşamımı yönlendirmede herşeyi eski temeller üzerine kurmaktan ve gençliğimde doğru olup olmadıklarını hiç araştırmadan kendimi inandırdığım ilkeler üzerine dayanmaktan çok daha başarılı olacağıma sıkı sıkıya inandım. Çünkü bunu yaparken karşılaşacağım çeşitli güçlükleri görmeme karşın, bunlar aynı zamanda aşılmaz güçlükler değildiler, ne de kamuyu ilgilendiren en önemsiz sorunların reformasyonu durumunda ortaya çıkanlarla karşılaştırılabilirlerdi. Bu büyük kurumlar söz konusu olduğunda, bir kez çoktükten sonra onları yeniden ayağa kaldırmak, ya da bir kez sarsıldıklarında onları yerlerinde tutmak bile çok güç bir iştir, ve düşüşleri her zaman çok şiddetli olur. Dahası, gösterebilecekleri eksikliklere gelince—ki aralarındaki farklılığın kendisi | birçok [16] durumda bunların olduğunu göstermek için yeterlidir—, alışkanlık hiç kuşkusuz onları büyük ölçüde hafifletmiş, ve bu arada salt sağgörü yoluyla çare bulunamayacak birçoklarından kaçınmamıza da yardım etmiş ya da onları göze çarpmadan düzeltmiştir. Ve son olarak eksiklikler hemen hemen her zaman onları değiştirme sürecinden daha dayanılabilirlerdir—upkı dağlar arasından kıvrılıp giden önemli yolların sık kullanım sonucu yavaş yavaş ezilip düzleşmeleri gibi, öyle ki onları izlemek kayaların üzerine tırmanarak ve uçurumların dibine inerek daha doğrudan bir yol izlemeye çalışmaktan çok daha iyidir.

3. Bu nedenledir ki ne doğum ne de talih yoluyla kamu sorunlarının yönetimine yazgılanmamış olmalarına karşın, karışıklık ve kaynaşma içindeki kafalarında hiçbir zaman birkaç yeni reformasyon düşüncesi olmadan yapamayan ruhları ne olursa olsun onaylamıyorum. Ve eğer yazıda bu budalalığı aklayacak en küçük birşeyin kapsandığından kuşkulansaydım, yayımlanmasına izin vermekten büyük üzüntü duyardım. Amacım hiçbir zaman kendi düşüncelerimi reformdan geçirmenin ve bütünüyle kendimin olan bir temel üzerine yükseltmenin ötesine geçmedi. Eğer çalışmam bana belli bir doyum vermişse ve böylece burada sizlere onun bir modelini sunuyorsam, bunu yapmamın nedeni herhangi birinin ona öykünmesini öğütlemeyi istemem değildir. Tanrının kayrasını bağışlarken kendilerinden hiçbirşey esirgemediği insanlar belki de daha yüksek tasarılar oluşturacaklardır; ama gene de tasarıların şimdiden birçoklarına fazla atılğan görüneceğinden korkarım. Birinin kendini önceden kazandığı tüm

[17] görüş ve inançlardan sıyırması yönündeki yalın karar herkesin izlemesi gereken bir örnek değildir; ve dünyanın | aşağı yukarı enu hiçbir biçimde uygun görmeyecek iki tip kafa yapısından oluştuğu söylenebilir. Olduklarından daha akıllı olduklarına inanarak yargıda ıvecen olmanın önüne geçemeyenler ve düşüncelerini doğru bir düzene sokmak için yeterince dayanaç gösteremeyenler vardır; bu yüzden, bu betimlemeye uyan insan bir kez önceden kabul ettiği ilkelerden kuşku duyma özgürlüğünü seçmiş ve alışıldık yoldan sapmışsa, hiçbir zaman dosdoğru saptanan ereğe ulaşmak için tutulması gereken yolu izlemeyecek ve bu yüzden tüm yaşamı boyunca dolanıp duracaktır. İkinci olarak, kimileri vardır ki, kendilerini doğruları yanlışlardan ayırdetme konusunda onlara birşeyler öğretebilecek başkalarından daha az yetenekli sayacak denli sağduyulu ya da alçakgönüllü oldukları için, haklı olarak kendileri daha iyi görüşler aramaktansa onların görüşlerini izlemekle yetinirler.

4. Bana gelince, eğer her zaman tek bir öğretmenin olmuş olsaydı, ya da eğer en bilgili insanların görüşleri arasında bile en eski zamanlardan bu yana varolan ayrımları hiç görmemiş olsaydım, kuşkusuz bu sonuçların arasında olurudum. Ama daha kolej günlerimden bile şimdiye dek herhangi bir felsefeci tarafından ileri sürülmüş olmayacak denli tuhaf ya da inanılmaz hiçbir şeyin imgelenemeyeceğini öğrenmiştim; ve daha sonra gezilerimde anlayışları bizimkilere çok aykırı olanların gene de bu nedenle barbarlar ya da yabanıllar olmadıklarını; tersine birçoklarının uslarını bizim gibi ya da giderek bizden de iyi kullanabildiklerini gördüm; ve aynı anısal yapı ile bir ve aynı insanın çocukluğundan başlayarak Fransızlar ya da Almanlar arasında yetiştirilmesine ya da bütün yaşamını Çinliler ya da yamyamlar arasında geçirmiş olmasına göre ne denli değişik olabileceğini düşündüm; ve yine, | giysilerde izlenen modalarda bile, bize on yıl önce hoş görünen ve belki de bir on yıl geçmeden bir kez daha hoş görünecek olanın bugün nasıl aşırı ve gülünç görüldüğünü ayırmadım; böylece bizi inandıran şeyin herhangi bir pekin bilgidan çok alışkanlık ve örnek olduğu, ve buna karşın çoğunluğun sesinin ortaya çıkarılması biraz güç gerçeklikler konusunda herhangi bir kanıt olmadığı, çünkü böyle gerçekliklerin bütün bir halk tarafından olmaktan çok yalnızca bir insan tarafından bulunmasının daha olası olduğu varsısını çıkardım; ama görüşleri başkalarının görüşlerine yeğlenebilir görünen tek bir insan bile seçmeyi başaramadım ve deyimi yerindeyse kendimi yönlendirmeyi kendim üstlenmek zorunda kaldığımı gördüm.

5. Ama alacakaranlıkta ve yalnız başına yürüyen biri gibi yavaş yavaş ilerlemeye ve tüm şeylerde öylesine dik-

seule résolution de se défaire de toutes les opinions qu'on a reçues auparavant en sa créance, n'est pas un exemple que chacun doive suivre; et le monde n'est quasi composé que | de deux sortes d'esprits auxquels il ne convient aucunement. A savoir, de ceux qui, se croyant plus habiles qu'ils ne sont, ne se peuvent empêcher de précipiter leurs jugements, ni avoir assez de patience pour conduire par ordre toutes leurs pensées: d'où vient que, s'ils avaient une fois pris la liberté de douter des principes qu'ils ont reçus, et de s'écarter du chemin commun, jamais ils ne pourraient tenir le sentier qu'il faut prendre pour aller plus droit, et demeureraient égarés toute leur vie. Puis, de ceux qui, ayant assez de raison, ou de modestie, pour juger qu'ils sont moins capables de distinguer le vrai d'avec le faux, que quelques autres par lesquels ils peuvent être instruits, doivent bien plutôt se contenter de suivre les opinions de ces autres, qu'en chercher eux-mêmes de meilleures.

4. Et pour moi, j'aurais été sans doute du nombre de ces derniers, si je n'avais jamais eu qu'un seul maître, ou que je n'eusse point su les différences qui ont été de tout temps entre les opinions des plus doctes. Mais ayant appris, dès le collège, qu'on ne saurait rien imaginer de si étrange et si peu croyable, qu'il n'ait été dit par quelqu'un des philosophes; et depuis, en voyageant, ayant reconnu que tous ceux qui ont des sentiments fort contraires aux nôtres, ne sont pas, pour cela, barbares ni sauvages, mais que plusieurs usent, autant ou plus que nous, de raison; et ayant considéré combien un même homme, avec son même esprit, étant nourri dès son enfance entre des Français ou des Allemands, devient différent de ce qu'il serait, s'il avait toujours vécu entre des Chinois ou des Cannibales; et comment, jusques aux | modes de nos habits, la même chose qui nous a plu il y a dix ans, et qui nous plaira peut-être encore avant dix ans, nous semble maintenant extravagante et ridicule: en sorte que c'est bien plus la coutume et l'exemple qui nous persuadent qu'aucune connaissance certaine, et que néanmoins la pluralité des voix n'est pas une preuve qui vaille rien pour les vérités un peu malaisées à découvrir, à cause qu'il est bien plus vraisemblable qu'un homme seul les ait rencontrées que tout un peuple: je ne pouvais choisir personne dont les opinions me semblassent devoir être préférées à celles des autres, et je me trouvais comme contraint d'entreprendre moi-même de me conduire.

5. Mais, comme un homme qui marche seul et dans les ténèbres, je me résolus

d'aller si lentement, et d'user de tant de circonspection en toutes choses, que, si je n'avais que fort peu, je me garderais bien, au moins, de tomber. Même je ne voulais point commencer à rejeter tout à fait aucune des opinions, qui s'étaient pu glisser autrefois en ma créance sans y avoir été introduites par la raison, que je n'eusse auparavant employé assez de temps à faire le projet de l'ouvrage que j'entreprenais, et à chercher la vraie méthode pour parvenir à la connaissance de toutes les choses dont mon esprit serait capable.

6. J'avais un peu étudié, étant plus jeune, entre les parties de la philosophie, à la logique, et entre les mathématiques, à l'analyse des géomètres et à l'algèbre, trois arts ou sciences qui semblaient devoir contribuer quelque chose à mon dessein. Mais, en les examinant, je pris à garde que, pour la logique, ses syllogismes et la plupart de ses autres instructions servent plutôt à expliquer à autrui les choses qu'on sait, ou même, comme l'art de Lulle, à parler, sans jugement, de celles qu'on ignore, qu'à les apprendre. Et bien qu'elle contienne, en effet, beaucoup de préceptes très vrais et très bons, il y en a toutefois tant d'autres mêlés parmi, qui sont ou nuisibles ou superflus, qu'il est presque aussi malaisé de les en séparer, que de tirer une Diane ou une Minerve hors d'un bloc de marbre qui n'est point encore ébauché. Puis, pour l'analyse des anciens et l'algèbre des modernes, outre qu'elles ne s'étendent qu'à des matières fort abstraites, et qui ne semblent d'aucun usage, la première est toujours si astreinte à la considération des figures, qu'elle ne peut exercer l'entendement sans fatiguer beaucoup l'imagination; et on s'est tellement assujéti, en la dernière, à certaines règles et à certains chiffres, qu'on en a fait un art confus et obscur qui embarrasse l'esprit, au lieu d'une science qui le cultive. Ce qui fut cause que je pensai qu'il fallait chercher quelque autre méthode, qui, comprenant les avantages de ces trois, fût exempte de leurs défauts. Et comme la multitude des lois fournit souvent des excuses aux vices, en sorte qu'un État est bien mieux réglé, lorsque, n'en ayant que fort peu, elles y sont fort étroitement observées; ainsi, au lieu de ce grand nombre de préceptes dont la logique est composée, je crus que j'aurais assez des quatre suivants, pourvu que je prisse une ferme et constante résolution de ne manquer pas une seule fois à les observer. |

7. Le premier était de ne recevoir jamais aucune chose pour vraie, que je ne la connusse évidemment être telle: c'est-à-dire d'éviter soigneusement la précipitation et la prévention; et de ne comprendre rien de

katli olmaya karar verdim ki, ilerleyişim çok az olsa bile en azından kendimi düşmeye karşı kolladım. Daha önce inançlarım arasına oraya Us aracılığıyla getirilmiş olmaksızın giriveren tüm görüşleri bütünüyle yadsıma-ya başlamadan önce, ilkin üstlendiğim görevin bir tasarımını yapmak ve tüm şeylerin anlığımın yetenekli olduğu bir bilgisine varmanın gerçek Yöntemini aramak için yeterince zaman ayırmayı istedim.

6. Daha gençken felsefenin değişik bölümleri arasında biraz Mantık, ve Matematikçiler arasında ise Geometrik Çözümleme ve Cebir çalışmıştım—amacıma katkıda bulunmaları gerekirmiş gibi görünen üç sanat ya da bilim. Ama onları incelerken, | Mantık açısından [19] onun tasımlarının ve öteki öğretilerinin çoğunun yeni olanı ortaya çıkarmaktan çok bilinen şeyleri başkalarına açıklamada, ya da Lully'nin* sanatı gibi, birine bilmediği şeyler üzerine yargıda bulunmaksızın konuşma yeteneğini vermede daha iyi hizmet ettiğini gözledim. Ve gerçekte Mantık çok doğru ve çok iyi bir dizi ilke kapsıyor olsa da, aynı zamanda aralarına zararlı ya da gereksiz öyle çok başkaları karışmıştır ki, bunları birbirinden ayırmak hemen hemen henüz kabaca bile yontulmamış bir mermer bloktan bir Diana ya da bir Minerva çıkarmak denli güçtür. Ve eskilerin Çözümlemesine ve modernlerin Cebirine gelince, ikisinin de yalnızca hiçbir yararları yok gibi görünen çok soyut konular kapsamaları olgusu bir yana, birincisi betilerin irdelenmesi ile her zaman öyle bir yolda bağlıdır ki İmgelemi bütünüyle bitirip tüketmeden Anlağı işletmez; ve ikincide kişi belli kural ve semgeleri öylesine bağımlı tutulur ki, sonuç anlığın gelişimine katkıda bulunan bir bilim yerine karışık ve bulanık [*confus et obscur*] olan ve onu sıkıntıya düşüren bir sanatın oluşturulmasıdır. Bu beni bu üçünün üstünlüklerini kendi içinde kapsarken gene de eksikliklerinden başışık bir başka Yöntemin araştırılması gerektiği görüşüne götürdü. Ve bir yasalar çokluğunun çoğu kez kötüler için özürlere sağlaması gibi, ve bu yüzden bir Devletin kendilerine sıkı sıkıya uyulan çok az yasası olduğunda çok daha iyi yönetilmesi gibi, yine böyle, Mantığı oluşturan çok sayıda kural yerine, bütünüyle yeterli gördüğüm dördünü bulacağıma inandım. yeter ki hiçbir zaman tek bir durumda bile onlara uymayı gözardı etmeme gibi sağlam ve sürekli bir karara sarılayım. |

7. Bunlardan birincisi doğru olduğunu açıkça bilmediğim hiçbirşeyi doğru olarak kabul etmemektir: başka bir deyişle, iverenlikten ve önyargıdan dikkatle kaçın-

*[Raymond ya da Ramon Lully (?1235-1315): İspanyol gizemci ve misyoner. Başlıca yapıtları *Ars generalis sive magna* ve ütopya romanı *Blauquerna*.]

mak, ve anlığına kuşku duymak için hiçbir fırsat bulamayacağım denli açık ve seçik olarak sunulmayan hiçbirşey üzerine yargıda bulunmamaktı.

8. İkincisi araştırdığım güçlüklerin her birini olabildiği denli, ve en iyi yolda çözülebilmesi için gerekli olduğu denli çok sayıda parçaya bölmektir.

9. Üçüncüsü düşüncelerimi bir düzene göre yönetmektir, öyle bir yolda ki, en yalın ve anlaması en kolay nesnelerle başlayarak adım adım ya da derece derece en bileşik olanın bilgisine ulaşılacak, ve bunu yaparken birbirlerini doğallıkla izlemeyenler arasında bile bir düzen varsayılacaktır.

10. Ve sonuncusu bana tüm durumlarda hiçbirşeyi atlamadığım inancasını verecek denli tam bir sıralama ve o denli genel bir gözden geçirme yapmaktır.

11. Geometricilerin en güç tanıtlamalara ulaşmak için yararlandıkları bu uzun ama yalın ve kolay uslamlama zincirleri beni insan bilgisinin erişebileceği herşeyin aynı yolda birbirini izleyebileceğini, ve yalnızca doğru olmayan herhangi birşeyi doğru olarak kabul etmekten kaçınmamız ve bir vargıyı ötekinden çıkarsayabilmek için zorunlu olan düzene her zaman dikkat etmemiz koşuluyla, sonunda kendisine ulaşamayacağımız denli uzak ya da ortaya çıkaramayacağımız denli gizli olan hiçbirşeyin olamayacağını imgelemeye götürdü. Ve başlamak için nelerin | gerekli olduğunu bulmada pek sıkıntı çekmedim, çünkü bunların en yalın ve ayırtanması en kolay şeyler olduğunu daha şimdiden biliyordum; ve bugüne dek Bilimlerde gerçekliği aramış olanlar arasında belli tanıtlamalar, eş deyişle pekin ve açık nedenler bulmayı başaranların yalnızca matematikçiler olduğunu düşünerek, araştırmalarını aynı yolda sürdürmüş olduklarından kuşku duymadım; aynı zamanda bunu yaparken anlığımın gerçeklik ile beslenmeye alışması ve yanlış uslamlamalarla doyum bulmaması dışında herhangi bir yarar beklentisine girmedim. Ama herşeye karşın Matematik ortak adını alan tüm o tikel bilimleri öğrenmeye çabalama gibi bir amacım olmadı; gene de nesnelerinin ayrı olmasına karşın, her zaman bu nesnelerde bulunan çeşitli ilişki ya da orantılardan [rapports ou proportions] başka hiçbirşeyi irdeleme altına almamada anlaşıklarını görerek, yalnızca bu orantıları genel olarak irdelemenin ve bunu da onları yalnızca bilinmelerini kolaylaştırmaya en çok hizmet eden nesnelerde varsayarak yapmanın daha iyi olacağını düşündüm; ama ne-olursa olsun onları bu nesnelere sınırlamam söz konusu olmadı, çünkü daha sonra onları uygulanabilir oldukları tüm nesnelere çok daha kolayca uygulayabildim. Sonra, bu orantıları kavrayabilmek için zaman zaman her birini özel olarak irde-

plus en mes jugements, que ce qui se présenterait si clairement et si distinctement à mon esprit, que je n'eusse aucune occasion de le mettre en doute.

8. Le second, de diviser chacune des difficultés que j'examinerais, en autant de parcelles qu'il se pourrait, et qu'il serait requis pour les mieux résoudre.

9. Le troisième, de conduire par ordre mes pensées, en commençant par les objets les plus simples et les plus aisés à connaître, pour monter peu à peu, comme par degrés, jusques à la connaissance des plus composés; et supposant même de l'ordre entre ceux qui ne se précèdent point naturellement les uns les autres.

10. Et le dernier, de faire partout des dénombrements si entiers, et des revues si générales, que je fusse assuré de ne rien omettre.

11. Ces longues chaînes de raisons, toutes simples et faciles, dont les géomètres ont coutume de se servir, pour parvenir à leurs plus difficiles démonstrations, m'avaient donné occasion de m'imaginer que toutes les choses, qui peuvent tomber sous la connaissance des hommes, s'entresuivent en même façon, et que, pourvu seulement qu'on s'abstienne d'en recevoir aucune pour vraie qui ne le soit, et qu'on garde toujours l'ordre qu'il faut, pour les déduire les unes des autres, il n'y en peut avoir de si éloignées, auxquelles enfin on ne parvienne, ni de si cachées qu'on ne découvre. Et je ne fus pas beaucoup en peine de chercher par lesquelles il était besoin de commencer: car je savais déjà que c'était par les plus simples et les plus aisées à connaître; et considérant qu'entre tous ceux qui ont cidevant recherché la vérité dans les sciences, il n'y a eu que les seuls mathématiciens qui ont pu trouver quelque's démonstrations, c'est-à-dire quelques raisons certaines et évidentes, je ne doutais point que ce ne fût par les mêmes qu'ils ont examinées; bien que je n'en espérasse aucune autre utilité, sinon qu'elles accoutumeraient mon esprit à se repaître de vérités, et ne se contenter point de fausses raisons. Mais je n'eus pas dessein, pour cela, de tâcher d'apprendre toutes ces sciences particulières, qu'on nomme communément mathématiques; et voyant qu'encore que leurs objets soient différents, elles ne laissent pas de s'accorder toutes, en ce qu'elles n'y considèrent autre chose que les divers rapports ou proportions qui s'y trouvent, je pensai qu'il valait mieux que j'examinasse seulement ces proportions en général, et sans les supposer que dans les sujets qui serviraient à m'en rendre la connaissance plus aisée; même aussi sans les y astreindre aucunement, afin de les pouvoir d'autant mieux appliquer après à tous les autres auxquels elles conviendraient. Puis, ayant pris garde que, pour les connaître, j'aurais quelquefois besoin de les considérer

[21]

chacune en particulier, et quelquefois seulement de les retenir, ou de les comprendre plusieurs ensemble, je pensai que, pour les considérer mieux en particulier, je les devais supposer en des lignes, à cause que je ne trouvais rien de plus simple, ni que je pusse plus distinctement représenter à | mou imagination et à mes sens; mais que, pour les retenir, ou les comprendre plusieurs ensemble, il fallait que je les expliquasse par quelques chiffres, les plus courts qu'il serait possible; et que, par ce moyen, j'emprunterais tout le meilleur de l'analyse géométrique et de l'algèbre, et corrigerais tous les défauts de l'une par l'autre.

12. Comme, en effet, j'ose dire que l'exacte observation de ce peu de préceptes que j'avais choisis, me donna telle facilité à démêler toutes les questions auxquelles ces deux sciences s'étendent, qu'en deux ou trois mois que j'employai à les examiner, ayant commencé par les plus simples et les plus générales, et chaque vérité que je trouvais étai une règle qui me servait après à en trouver d'autres, non seulement je vins à bout de plusieurs que j'avais jugées autrefois très difficiles, mais il me sembla aussi, vers la fin, que je pouvais déterminer, en celles même que j'ignorais, par quels moyens, et jusques où, il était possible de les résoudre. En quoi je ne vous paraîtrai peut-être pas être fort vain, si vous considérez que, n'y ayant qu'une vérité de chaque chose, quiconque la trouve en sait autant qu'on en peut savoir; et que, par exemple, un enfant instruit en l'arithmétique, ayant fait une addition suivant ses règles, se peut assurer d'avoir trouvé, touchant la somme qu'il examinait, tout ce que l'esprit humain saurait trouver. Car enfin la méthode qui enseigne à suivre le vrai ordre, et à dénombrer exactement toutes les circonstances de ce qu'on cherche, contient tout ce qui donne de la certitude aux règles d'arithmétique. |

13. Mais ce qui me contentait le plus de cette méthode, était que, par elle, j'étais assuré d'user en tout de ma raison, sinon parfaitement, au moins le mieux qui fût en mon pouvoir; outre que je sentais, en la pratiquant, que mon esprit s'accoutumait peu à peu à concevoir plus nettement et plus distinctement ses objets, et que, ne l'ayant point assujettie à aucune matière particulière, je me promettais de l'appliquer aussi utilement aux difficultés des autres sciences que j'avais fait à celles de l'algèbre. Non que, pour cela,

lemem, ve zaman zaman onları yalnızca bellemem ya da birçoğunu birarada kavramam gerektiğine dikkat ederek, onları özel olarak daha iyi irdeleyebilmek için çizgiler olarak tasarlamam gerektiğini düşündüm, çünkü daha yalın ve imgelemime ve duyularıma seçik olarak | sunulabilmeye daha [22] uygun başka hiçbirşey bulamadım; ama, bellenebilmeleri ya da birçoğunun birden kavranabilmesi için onları olanaklı olduğunca kısa belli simgeler [*chiffres*] yoluyla açıklamanın zorunlu olduğunu gördüm; ve bu amaç için gereken şeyin Geometrik Çözümleme ve Cebirde en iyi olan herşeyi ödünç almam, ve birinin tüm yanlışlarını öteki yoluyla düzeltmem olduğunu düşündüm.*

/ 12. Aslında şunu ileri sürebilirim ki, seçmiş olduğum birkaç kuralın sağın olarak izlenmesi bana bu iki bilime yayılan soruların tümünü birbirinden ayırmada öylesine kolaylık sağladı ki, en yalın ve genel olanla başlayarak, ve saptadığım her gerçekliğin başkalarının bulunuşu için bir kural olarak yararlanarak, o soruları yoklamak için kullandığım iki ya da üç ayda yalnızca bugüne dek çok güç görülmüş olan birçok sorunun çözümüne ulaşmakla kalmadım, ama sonuna doğru bana henüz bilmediğim sorular durumunda onları hangi araçla ve hangi düzeye dek çözmenin olanaklı olduğunu belirleyebileceğimi gibi göründü. Bunda belki de sizlere çok kibirli görünüyor olabilirim, ama ancak, her bir sorun açısından saptanacak tek bir gerçeklik olduğu için, onu bulmayı başaran herkesin onun açısından bilinebilecek herşeyi bildiğini düşünmezseniz. Örneğin, kendisine Aritmetik öğretilmiş ve önceden verilen kurala göre bir toplama işlemi yapmış olan çocuk ona verilen rakamların toplamı açısından insan anlığının bilebilecek olduğu herşeyi bulduğunu emin olabilir. Çünkü, son olarak, doğru düzeni izlemeyi ve araştırmadaki tüm durumları sağın olarak sıralamayı öğreten yöntem Aritmetik kurallarına pekinlik veren herşeyi kapsar. |

13. Ama bu yöntemde en hoşuma giden şey onun aracılığıyla usuma tüm şeylerde eğer eksiksiz olarak olmasa da en azından elimden geldiğince iyi olarak alıştırma yaptırabileceğimden pekin olmamdı; ve bunun yanı sıra, anlığımın onu kullanırken kendini aşamalı olarak nesnelerini daha düzgün olarak ve daha seçik olarak tasarlamaya alıştırdığını anladım; ve bu yöntemi herhangi bir tikel nesneye bağlamayıp, onu Cebirde yaptığım gibi başka bilimlerin güçlüklerine de eşit ölçüde yararlı olarak uygulamaya konusunda kendime söz verdim. Bu nedenle ortaya çıkabilecek güçlüklerin tümünü birden yoklama girişimini göze almam diye birşey söz konusu olmadı; çünkü bunun kendisi yön-

*[Descartes söylemin bu bölümünü *Kurallar*'ında (özellikle 14ss) ayrıntılı olarak ele alır. Burada anırtılan şey yöntemin ilk ürünü, *Çözümset Geometri* kavramı ve *Kartezyen Koordinatlar*dır.]

temin istediği düzene aykırı olurdu. Ama bu güçlüklerin bilgilerinin henüz pekin hiçbirşey kapsamadığını bulduğum Felsefeden ödünç alınan ilkelere bağımlı olmaları gerektiğini görünce, herşeyden önce onda pekinlik sağlamak için çalışmanın gerektiğini düşündüm; ayrıca bu sorun dünyadaki en önemli sorun olduğu için, ve onda herşeyden çok ıveçenlik ve önyar-gıdan korkulması gerektiği için, içinde bulunduğum yirmiüç yaşından çok daha olgun bir çağa erişinceye dek üzerine gitmemem gerektiğini düşündüm; yine, herşeyden önce anlığımdan o güne dek kabul ettiğim tüm yanlış görüşleri silerek, sonraki uslamlamalarım için gereç olmaya uygun bir deneyimler birikimi elde ederek, ve önüme koyduğum yöntemde adım adım sağlamlaşabilmek için onda sürekli alıştırmalar yaparak, kendimi çalışmaya hazırlamada oldukça uzun bir zaman kullanmam gerektiğini düşündüm.

BÖLÜM III

TROISIÈME PARTIE

[24] 1. VE SON OLARAK, içinde yaşadığımız evi yeniden yapmaya başlamadan önce, kendimize yeniden-yapım süresi boyunca içinde rahatça kalabileceğimiz bir başkasını sağlamadıkça onu yıkmak, | gereçler ve bir mimar bulmak ya da kendimiz mimar olarak davranıp dikkatle tasarının bir çizimini yapmak yeterli olmadığı için—çünkü us beni yargılarımda kararsız olmaya zorlarken eylemlerimde öyle kalmamam, ve yaşamımı elimden geldiğince mutlu olarak sürdürmeyi gözdardı etmemem gerekir—, kendim için şimdilik olsa olsa üç ya da dört düzgü içeren bir ahlak dizgesi oluşturdum, ve şimdi size bunları bildirmek istiyorum.

2. Birincisi ülkemin yasa ve törelerine boyun eğmek, çocukluğumdan bu yana Tanrının kayrasıyla bana öğretilmiş olan dine sürekli olarak sarılmak, ve tüm başka şeylerde kendimi birlikte yaşadığım en sağgörürlü insanların davranışlarında genellikle kabul ettikleri en ölçülü, her aşırılıktan en uzak görüşlere göre yönetmekti. Çünkü kendi görüşlerimin tümünü bir sınavdan geçirmeyi istediğim ve bu yüzden onları birer sıfır saymaya başladığım için, en sağduyulu insanların görüşlerini izlemekten daha iyisini yapamayacağıma emindim. Ve böyle kişilerin bizim aramızda olduğu gibi İranlıların ve Çinlilerin arasında da olabilmelerine karşın, bana kendimi birlikte yaşamam gereken insanlarla uyum içine yönetmek en uygunu gibi göründü; ve onların gerç-

j'osasse entreprendre d'abord d'examiner toutes celles qui se présenteraient; car cela même eût été contraire à l'ordre qu'elle prescrivait. Mais, ayant pris garde que leurs principes devaient tous être empruntés de la philosophie, en laquelle je n'en trouvais point encore de certains, je pensai qu'il fallait, avant tout, que je tâchasse d'y en établir; et que, cela étant la chose du monde la plus importante, et où la précipitation et la prévention étaient le plus à craindre, je ne devais point entreprendre d'en venir à bout, que je n'eusse atteint un âge bien plus mûr que celui de vingt-trois ans, que j'avais alors; et que je n'eusse, auparavant, employé beaucoup de temps à m'y préparer, tant en déracinant de mon esprit toutes les mauvaises opinions que j'y avais reçues avant ce temps-là, qu'en faisant amas de plusieurs expériences, pour être après la matière de mes raisonnements, et en m'exerçant toujours en la méthode que je m'étais prescrite, afin de m'y affermir de plus en plus.

1. Et enfin, comme ce n'est pas assez, avant de commencer à rebâtir le logis où on demeure, que de l'abattre, et | de faire provision de matériaux et d'architectes, ou s'exercer soigneusement tracé le dessin; mais qu'il faut aussi s'être pourvu de quelque autre, où on puisse être logé commodément pendant le temps qu'on y travaillera; ainsi, afin que je ne demeurasse point irrésolu en mes actions, pendant que la raison m'obligerait de l'être en mes jugements, et que je ne laissasse pas de vivre dès lors le plus heureusement que je pourrais, je me formai une morale par provision, qui ne consistait qu'en trois ou quatre maximes, dont je veux bien vous faire part.

2. La première était d'obéir aux lois et aux coutumes de mon pays, retenant constamment la religion en laquelle Dieu m'a fait la grâce d'être instruit dès mon enfance, et me gouvernant, en toute autre chose, suivant les opinions les plus modérées, et les plus éloignées de l'excès, qui fussent communément reçues en pratique par les mieux sensés de ceux avec lesquels j'aurais à vivre. Car, commençant dès lors à ne compter pour rien les miennes propres, à cause que je les voulais remettre toutes à l'examen, j'étais assuré de ne pouvoir mieux que de suivre celles des mieux sensés. Et encore qu'il y en ait peut-être d'aussi bien sensés, parmi les Perses ou les Chinois, que parmi nous, il me semblait que le plus utile était de me régler selon ceux avec lesquels j'aurais à vivre; et que, pour savoir quelles étaient véritablement leurs opinions, je devais plutôt prendre garde à ce qu'ils pratiquaient

qu'à ce qu'ils disaient; non seulement à cause qu'en la corruption de nos moeurs il y a | peu de gens qui veulent dire tout ce qu'ils croient, mais aussi à cause que plusieurs l'ignotent eux-mêmes; car l'action de la pensée par laquelle on croit une chose, étant différente de celle par laquelle on connaît qu'on la croit, elles sont souvent l'une sans l'autre. Et entre plusieurs opinions également reçues, je ne choisissais que les plus modérées: tant à cause que ce sont toujours les plus commodes pour la pratique, et vraisemblablement les meilleures, tous excès ayant coutume d'être mauvais; comme aussi afin de me détourner moins du vrai chemin, en cas que je faillisse, que si, ayant choisi l'un des extrêmes, c'eût été l'autre qu'il eût fallu suivre. Et, particulièrement, je mettais entre les excès toutes les promesses par lesquelles on retranche quelque chose de sa liberté. Non que je désapprouvassé les lois qui, pour remédier à l'inconstance des esprits faibles, permettent, lorsqu'on a quelque bon dessein, ou même, pour la sûreté du commerce, quelque dessein qui n'est qu'indifférent, qu'on fasse des vœux ou des contrats qui obligent à y persévérer; mais à cause que je ne voyais au monde aucune chose qui demeurât toujours en même état, et que, pour mon particulier, je ne promettais de perfectionner de plus en plus mes jugements, et non point de les rendre pires, j'eusse pensé commettre une grande faute contre le bon sens, si, pour ce que j'approuvais alors quelque chose, je me fusse obligé de la prendre pour bonne encore après, lorsqu'elle aurait peut-être cessé de l'être, ou que j'aurais cessé de l'estimer telle.

3. Ma seconde maxime était d'être le plus ferme et le plus résolu en mes actions que je pourrais, et de ne suivre | pas moins constamment les opinions les plus douteuses, lorsque je m'y serais une fois déterminé, que si elles eussent été très assurées. Imitant en ceci les voyageurs qui, se trouvant égarés en quelque forêt, ne doivent pas errer en tournoyant, tantôt d'un côté, tantôt d'un autre, ni encore moins s'arrêter en une place, mais marcher toujours le plus droit qu'ils peuvent vers un même côté, et ne le changer point pour de faibles raisons, encore que ce n'ait peut-être été au commencement que le hasard seul qui les ait déterminés à le choisir; car, par ce moyen, s'ils ne vont justement où ils désirent, ils arriveront au moins à la fin quelque part, où vraisemblablement ils seront mieux que dans le milieu d'une forêt. Et ainsi, les actions de la vie ne souffrant souvent aucun délai, c'est une

görüşlerini saptayabilmek için söylediklerinden çok yaptıklarını gözlemem gerektiğini düşündüm, çünkü yalnızca tavrılarımızın bu yozlaşmış | durumunda inandıkları herşeyi söylemeyi isteyen çok az insanın olması değil, ama ayrıca inançları konusunda birçoklarının kendilerinin bilgisiz olması da söz konusuydu; çünkü bizi bir şeye inandıran düşünce edimi ona inandığımızı bilmemizi sağlayandan ayrı olduğu için, biri çoğu kez öteki olmaksızın bulunur. Ve tümü de eşit ölçüde kabul edilen birçok görüş arasında yalnızca en ılımlı olanları seçtim, çünkü hem bunlar her zaman kılıgı için en uygunları ve büyük bir olasılıkla en iyileridir—çünkü aşırı herşey genellikle kötüdür—, ve hem de, yanlışlığa düşmem durumunda, doğru yoldan sapmam onu izlemem gerekirken aşırı olanı seçtiğimde olacağından daha az olacaktı. Ve özellikle özgürlüğün belli bir ölçüde kısıtlanmasına götüren tüm üstünimleri de aşırı saydım. Ama iyi bir amaç göz önüne alındığında zayıf ruhların tutarsızlığını giderebilmek için anların içilmesine ya da bizi o amacı yerine getirme yükümlülüğü altında bırakan sözleşmelerin yapılmasına izin veren yasaları değersiz görmem diye birşey söz konusu olmadı—ki amaçların bütünüyle ilgisiz olduğu tecim alanında bile güvenlik için bu yaptırım getirilir; ama dünyada her zaman aynı durumda kalması gereken hiçbirşey bulamadığım için, ve özel olarak kendime yargılarımın adım adım iyileşmeleri ve hiçbir zaman kötüleşmemeleri konusunda söz verdiğim için, eğer bir zamanlar bir şeyi iyi saydığım için onu ya o belki de iyi olmaya ya da ben onu öyle görmeye son verdikten daha sonraki bir zamanda da iyi olarak görmek zorunda kalacak olsaydım, sağ duyuya karşı ciddi bir suç işlemiş olduğumu düşünecektim.

3. İkinci düzgün eylemlerimde elimden geldikince kararlı ve kesin olmak, ve en kuşkuğu görüşleri bile bir kez onlar | açısından karar verdikten sonra sanki bütünüyle güvenilirmiş gibi duraksamadan izlemektir. Bunda kendilerini bir ormanda yitirmiş bulduklarında ilkin bir yana sonra bir başkasına dolanıp durmamaları, ama hiçbir biçimde tek bir yerde durup kalmamaları gerektiğini de bilen, tersine aynı yönde ellerinden geldikince doğru olarak yürümeyi sürdürmek ve belki de başlangıçta onları seçimlerinde belirlemiş olan şey yalnızca şans olsa bile herhangi bir önemsiz nedenle sapmadan ilerlemek zorunda olduklarını anlayan gezginlerin örneklerini izlemeliydim; bu yolla tam olarak istedikleri yere ulaşamasalar bile, hiç olmazsa sonunda bir yere varacak ve büyük bir olasılıkla orada kendilerini bir ormanın ortasında kalmış bulmaktan daha iyi bir durumda olacaklardır. Ve benzer olarak yaşamda eylemler çoğu kez hiçbir gecikmeye izin vermedikleri için, çok

açıktır ki ne zaman en doğru görüşleri ayırt etmek gücümüzün ötesinde ise en olası olanları izlememiz gerekir; ve giderek herhangi bir görüşte bir başkasından daha büyük bir olasılık görmesek bile, gene de herhangi birine karar vermeli ve daha sonra onu kılığı ile ilişkisinde bundan böyle kuşkuyla olarak değil, ama bizi onun üzerine karar vermeye götürülen nedenin çok doğru ve çok pekin olarak biliniyor olması ölçüsünde çok doğru ve çok pekin olarak görmeliyiz. Ve bundan böyle bu ilke sonradan kötü olarak yargılayacakları şeyleri iyi sayarak yapmak için her tür tutarsızlığa izin veren zayıf ve kararsız ruhların duyuncalarını genellikle rahat-sız eden tüm pişmanlık ve tövbeden kurtulmam için yeterli oldu.

- [27] 4. Üçüncü düzgüm her zaman talihten çok kendimi yenmeye, | ve dünyanın düzeninden çok kendi isteklerimi değiştirmeye, ve genel olarak kendi düşüncelerimizden başka bütünüyle gücümüz içinde olan hiçbirşeyin olmadığı inancına alışmaya çalışmaktı, öyle ki dışımızda olan şeyler açısından elimizden geleni yaptıktan sonra, işlerimizin kötüye gitmesinin bizim payımıza bir başarısızlık olması saltık olarak olanaksızdı. Ve yalnızca bu bana gelecek için elde edebileceğim ötesinde herhangi birşeyi istememin önüne geçmek ve böylece hoşnut olmak için yeterli göründü. Çünkü istencimiz doğal olarak bizi anlayışımızın belli bir yolda erişilmesi olanaklı olarak sunduğundan başka şeyleri istemeye götürmediği için, açıktır ki eğer dışımızda olan tüm iyi şeyleri eşit ölçüde gücümüzün de dışında görürsek, doğuşumuzla ilgili görünen iyi şeylerden bizim olmayan bir kusurdan ötürü yoksun kaldığımızda onlardan vazgeçmede Çin ya da Meksika krallıkları bize ait olmadığı için duyduğumuzdan daha büyük bir pişmanlık duymayız; ve benzer olarak, zorunluğu erdeme çevirmek denilen şeyi yaparak, eğer hasta isek iyi, eğer hapiste isek özgür olmayı, şimdi bedenlerimizi elmas gibi bozulmaz bir tözden oluşturmayı ya da kuşlar gibi uçmak için kanatlarımızın olmasını istemekten daha çok istemememiz gerekir. Ama kendine herşeyi bu bakış açısından görme alışkanlığını kazandırmanın uzun alıştırmaları ve sık yinelenen meditasyonları gerektirdiğini kabul ediyorum; ve inanıyorum ki eski zamanlarda kendilerini talihin imparatorluğundan kurtarmayı başarabilen, ya da acılarına ve yoksulluklarına karşın mutluluklarında tanrıları ile yarışabilen felsefecilerin [28] gizi başlıca bunda | bulunacaktır. Çünkü hiç durmadan kendilerine doğanın dayattığı sınırları düşünmekle uğraşarak, kendilerini düşüncelerinden başka hiçbirşeyin güçleri içinde olmadığına öylesine eksiksiz olarak inandırdılar ki, başka şeyler için herhangi bir duygu-

vérité très certaine que, lorsqu'il n'est pas en notre pouvoir de discerner les plus vraies opinions, nous devons suivre les plus probables; et même, qu'encore que nous ne remarquions point davantage de probabilité aux unes qu'aux autres, nous devons néanmoins nous déterminer à quelques-unes, et les considérer après, non plus comme douteuses, en tant qu'elles se rapportent à la pratique, mais comme très vraies et très certaines, à cause que la raison qui nous y a fait déterminer, se trouve telle. Et ceci fut capable dès lors de me délivrer de tous les repentirs et les remords, qui ont coutume d'agiter les consciences de ces esprits faibles et chancelants, qui se laissent aller inconstamment à pratiquer, comme bonnes, les choses qu'ils jugent après être mauvaises.

4. Ma troisième maxime était de tâcher toujours | plutôt à me vaincre que la fortune, et à changer mes desirs que l'ordre du monde; et généralement, de m'accoutumer à croire qu'il n'y a rien qui soit entièrement en notre pouvoir, que nos pensées, en sorte qu'après que nous avons fait notre mieux, touchant les choses qui nous sont extérieures, tout ce qui manque de nous réussir est, au regard de nous, absolument impossible. Et ceci seul me semblait être suffisant pour m'empêcher de rien désirer à l'avenir que je n'acquiesce, et ainsi pour me rendre content. Car notre volonté ne se portant naturellement à désirer que les choses que notre entendement lui représente en quelque façon comme possibles, il est certain que, si nous considérons tous les biens qui sont hors de nous comme également éloignés de notre pouvoir, nous n'aurons pas plus de regrets de manquer de ceux qui semblent être dus à notre naissance, lorsque nous en serons privés sans notre faute, que nous avons de ne posséder pas les royaumes de la Chine ou de Mexique; et que faisant, comme on dit, de nécessité vertu, nous ne désirerons pas davantage d'être sains, étant malades, ou d'être libres, étant en prison, que nous faisons maintenant d'avoir des corps d'une matière aussi peu corruptible que les diamants, ou des ailes pour voler comme les oiseaux. Mais j'avoue qu'il est besoin d'un long exercice, et d'une méditation souvent répétée, pour s'accoutumer à regarder de ce biais toutes les choses; et je crois que c'est principalement en ceci que consistait le secret de ces philosophes, qui ont pu autrefois se soustraire de l'empire de la fortune, et malgré les douleurs et la pauvreté, disputer de la félicité avec leurs | dieux. Car, s'occupant sans cesse à considérer les bornes qui leur étaient prescrites par la nature, ils se persuadaient si parfaitement que rien n'était en leur pouvoir que

leurs pensées, que cela seul était suffisant pour les empêcher d'avoir aucune affection pour d'autres choses; et ils disposaient d'elles si absolument, qu'ils avaient en cela quelque raison de s'estimer plus riches, et plus puissants, et plus libres, et plus heureux, qu'aucun des autres hommes, qui, n'ayant point cette philosophie, tant favorisés de la nature et de la fortune qu'ils puissent être, ne disposent jamais ainsi de tout ce qu'ils veulent.

5. Enfin, pour conclusion de cette morale, je m'avais de faire une revue sur les diverses occupations qu'ont les hommes en cette vie, pour tâcher à faire choix de la meilleure; et sans que je veuille rien dire de celles des autres, je pensai que je ne pouvais mieux que de continuer en celle-là même où je me trouvais, c'est-à-dire, que d'employer toute ma vie à cultiver ma raison, et m'avancer, autant que je pourrais, en la connaissance de la vérité, suivant la méthode que je m'étais prescrite. J'avais éprouvé de si extrêmes contentements, depuis que j'avais commencé à me servir de cette méthode, que je ne croyais pas qu'on en pût recevoir de plus doux, ni de plus innocents, en cette vie; et découvrant tous les jours par son moyen quelques vérités, qui me semblaient assez importantes, et communément ignorées des autres hommes, la satisfaction que j'en avais remplissait tellement mon esprit que tout le reste ne me touchait point. Outre que les trois maximes précédentes n'étaient fondées que sur le dessein que j'avais de continuer à m'instruire: car Dieu nous ayant donné à chacun quelque lumière pour discerner le vrai d'avec le faux, je n'eusse pas cru me devoir contenter des opinions d'autrui un seul moment, si je ne me fusse proposé d'employer mon propre jugement à les examiner, lorsqu'il serait temps; et je n'eusse su m'exempter de scrupule, en les suivant, si je n'eusse espéré de ne perdre pour cela aucune occasion d'en trouver de meilleures, en cas qu'il y en eût. Et enfin je n'eusse su borner mes desirs, ni être content, si je n'eusse suivi un chemin par lequel, pensant être assuré de l'acquisition de toutes les connaissances dont je serais capable, je le pensais être, par même moyen, de celle de tous les vrais biens qui seraient jamais en mon pouvoir; d'autant que, notre volonté ne se portant à suivre ni à fuir aucune chose, que selon que notre entendement la lui représente bonne ou mauvaise, il suffit de bien juger, pour bien faire, et de juger le mieux qu'on puisse, pour faire aussi tout son mieux, c'est-à-dire pour acquérir toutes les vertus, et ensemble tous les autres biens, qu'on puisse acquérir; et lorsqu'on est certain que cela est, on ne saurait manquer d'être content.

nun [affection] önüne geçmek için bukanı tek başına yeterli oldu; ve duyguları üzerinde öylesine saltık bir denetimleri vardı ki, doğa ya da talih tarafından nedeni kayırılmış olurlarsa olsunlar bu felsefeden yoksun oldukları için amaçladıklarına hiçbir zaman varanmayan başka insanlar karşısında kendilerini haklı olarak daha varıl ve daha güçlü, daha özgür ve daha mutlu saydılar.

5. Son olarak, ve bu ahlak ilkesinin vargısı olarak, insanların bu yaşamdaki çeşitli uğraşlar arasında en iyisini seçmeye çalışabilmeleri için bunların bir değerlendirilmesini yapma görevini üstlendim. Ve başkalarının işlerine ilişkin herhangi bir şey söylemeyi istemeksizin, girişmiş bulunduğum işi sürdürmekten, daha açık olarak, bütün yaşamımı Usumu geliştirmekle uğraşmaya adanmaktan ve önüme koyduğum Yönteme göre kendimi gerçekliğin bilgisinde olanaklı olduğu ölçüde ilerletmekten daha iyisini yapamayacağımı düşündüm. Bu yöntemi kullanmaya başladıktan bu yana yaşadığım doyum öylesine büyük oldu ki, bu yaşamda daha tatlısının ya da daha suçsuzunun bulunabileceğine inanmadım; her gün onun aracılığıyla bana yeterince önemli görünen ama başkalarının genellikle bilgisiz oldukları kimi gerçeklikleri keşfettim; ve bunların bana verdikleri doyum anlığı öylesine doldurdu ki, geri kalan hiçbir şey beni ilgilendirmiyor göründü. Ve, bunun yanı sıra, önceki üç düzgü yalnızca | kendimi eğitmeyi sürdürme tasarımı üzerine kuruluydu; çünkü Tanrı her birimize doğruyu yanlıştan ayırdetmek üzere bir ışık verdiği için, görev için olgunlaşır olgunlaşmaz başkalarının görüşlerini yoklamak için kendi yargımı kullanmayı göz önüne almamış olsaydım, onlarla yetinmem gerektiğini bir an bile kabul edemezdim; ve eğer herşeye karşın daha üstün görüşlerin olduğunu varsayarak onları bulma konusunda hiçbir fırsatı kaçırmama gibi bir amacım olmasaydı, o görüşleri izlemeye kendimi duraksamadan başışık tutamazdım. Son olarak, eğer bana yalnızca yetenekli olduğum tüm bilgileri değil ama ayrıca her zaman gücümün içersinde olan tüm iyi şeyleri de kazanacağım inancasını verdiğini düşündüğüm bir yolu izlememiş olsaydım, isteklerimi kısıtlamayı olduğu gibi elimdekilerle yetinmeyi de başaramazdım; ve anlayışımız bize birşeyi iyi ya da kötü olarak sunmadıkça istencimizin bizi o şeyin arkasından gitmeye ya da ondan kaçınmaya güdülememesi ölçüsünde, iyi davranabilmek için bilgece yargıda bulunmak yeterlidir, ve en iyi yargı en iyi eylemi, başka bir deyişle, kazanılması olanaklı tüm erdemlerin ve tüm başka iyi şeylerin kazanılmasını getirir; kişi bu noktaya ulaşıldığından pekin olur olmaz, hoşnut olmaması olanaksızdır.

[29]

6. Böylece kendime bu düzgüler konusunda bir inanca verdikten sonra, ve onları kanılarım arasında her zaman ilk yeri almış olan inanç gerçeklikleri [*vérités de la foi*] ile aynı yana koyduktan sonra, görüşlerimin geri kalanı söz konusu olduğu sürece, kendimi onlardan kurtarma işine güvenle başlayabileceğim yargısında bulundum. Ve insanlarla söyleşi içinde ereğime bir süre daha bu düşüncelerin bana geldiği sıcak odaya kapanıp kalmakla | olduğundan daha çabuk ulaşabileceğimi umdettiğim için, bir kez daha yola düşmek için kışın sonunu bile beklemedim. Ve izleyen tüm dokuz yıl boyunca oraya buraya dolaşmaktan, dünyanın sergilediği komedilerde bir oyuncu olmaktan çok bir seyirci olmaya çalışmaktan başka birşey yapmadım; daha özel olarak önüme gelen her bir sorun açısından onu kuşkulu kılabilecek ve bizi yanıltabilecek herşey üzerine kafa yordum, ve bu arada anlığında daha önce oraya süzülüş olabileceği tüm yanlışları kökünden söküp attım. Aslında yalnızca kuşkulama uğruna kuşkulanan ve kendilerini her zaman kararsızmış gibi gösteren kuşkuculara öykünmeye çalışmadım; çünkü, tersine, amacım yalnızca güven duygusu verecek sağlam bir zemine ulaşmak, ve kaya ya da kili bulabilmek için gevşek kumu ve çamuru yadsıma. Bana öyle görünüyor ki bu işte oldukça başarılı oldum, çünkü sınavdığım önermelerin yanlışlığı ya da pekinsizliklerini zayıf tahminler yoluyla değil ama açık ve güvenilir uslamamalar yoluyla bulmaya çalışırken, kendisinden her zaman yeterince güvenilir belli bir vargı çıkarmayacağım denli kuşkulu hiçbirşey ile karşılaşmadım, üstelik bu onun pekin hiçbirşey kapsamadığını çıkarsamaktan daha çoğu olmasa bile. Ve tıpkı eski bir evi yıkar- ken genellikle döktüntünün bir başkasının yapımında kullanmak üzere saklanması gibi, yine öyle kötü temellendirilmiş olduklarını düşündüğüm tüm o görüşleri yokederken çeşitli gözlemler yaptım ve o zamandan bu yana daha pekin olanları oluşturmada bana yararlı olan birçok deneyim kazandım. Ve bundan da ötesi, kendim için saptadığım yöntemde alıştırmalar yapmayı sürdürdüm; çünkü genel olarak tüm düşüncelerimi onun kurallarına göre yönetme konusunda dikkatli olmamın yanı sıra, | zaman zaman daha özel olarak onları matematiksel problemler üzerinde, ya da başka bilimlere ait olmalarına karşın bu bilimlerin yeterince güvenilir bulmadığım tüm ilkelerinden ayırarak hemen hemen matematiğin problemlerine benzer kılabilirdiğim başkaları üzerinde uygulama işine de saatler ayırdım ve sonucu bu kitapta açıklanan birçok örnekte göreceksiniz.* Ve bu yüzden görünüşte bir erinç ve suçsuzluk yaşamı sürdür-

6. Après m'être ainsi assuré de ces maximes, et les avoir mises à part, avec les vérités de la foi, qui ont toujours été les premières en ma créance, je jugeai que, pour tout le reste de mes opinions, je pouvais librement entreprendre de m'en défaire. Et d'autant que j'espérais en pouvoir mieux venir à bout, en conversant avec les hommes, qu'en demeurant plus longtemps renfermé dans le poêle | où j'avais eu toutes ces pensées, l'hiver n'était pas encore bien achevé que je me remis à voyager. Et en toutes les neuf années suivantes, je ne fis autre chose que rouler çà et là dans le monde, tâchant d'y être spectateur plutôt qu'acteur en toutes les comédies qui s'y jouent; et faisant particulièrement réflexion, en chaque matière, sur ce qui la pouvait rendre suspecte, et nous donner occasion de nous méprendre, je déracinais cependant de mon esprit toutes les erreurs qui s'y étaient pugliser auparavant. Non que j'imitasse pour cela les sceptiques, qui ne doutent que pour douter, et affectent d'être toujours irrésolus: car, au contraire, tout mon dessein ne tendait qu'à m'assurer, et à rejeter la terre mouvante et le sable, pour trouver le roc ou l'argile. Ce qui me réussissait, ce me semble, assez bien, d'autant que, tâchant à découvrir la fausseté ou l'incertitude des propositions que j'examinais, non par de faibles conjectures, mais par des raisonnemens clairs et assurés, je n'en rencontrais point de si douteuses, que je n'en tirasse toujours quelque conclusion assez certaine, quand ce n'eût été que cela même qu'elle ne contenait rien de certain. Et comme en abattant un vieux logis, on en réserve ordinairement les démolitions, pour servir à en bâtir un nouveau; ainsi, en détruisant toutes celles de mes opinions que je jugeais être mal fondées, je faisais diverses observations, et acquérais plusieurs expériences, qui m'ont servi depuis à en établir de plus certaines. Et de plus, je continuais à m'exercer en la méthode que je m'étais prescrite; car, outre que j'avais soin de conduire généralement toutes mes pensées selon ses règles, je | me réservais de temps en temps quelques heures, que j'employais particulièrement à la pratiquer en des difficultés de mathématique, ou même aussi en quelques autres que je pouvais rendre quasi semblables à celles des mathématiques, en les détachant de tous les principes des autres sciences, que je ne trouvais pas assez fermes, comme vous verrez que j'ai fait en plusieurs qui sont expliquées en ce volume. Et ainsi,

*[*Dioptrik, Meteorlar ve Geometri* ilk kez aynı ciltte yayımlandılar.]

sans vivre d'autre façon, en apparence, que ceux qui, n'ayant aucun emploi qu'à passer une vie douce et innocente, s'étudiaient à séparer les plaisirs des vices, et qui, pour jouir de leur loisir sans s'ennuyer, usent de tous les divertissements qui sont honnêtes, je ne laissais pas de poursuivre en mon dessein, et de profiter en la connaissance de la vérité, peut-être plus que si je n'eusse fait que lire des livres, ou fréquenter des gens de lettres.

7. Toutefois, ces neuf ans s'écoulèrent avant que j'eusse encore pris aucun parti, touchant les difficultés qui ont coutume d'être disputées entre les doctes, ni commencé à chercher les fondements d'aucune philosophie plus certaine que la vulgaire. Et l'exemple de plusieurs excellents esprits, qui, en ayant eu ci-devant le dessein, me semblaient n'y avoir pas réussi, m'y faisait imaginer tant de difficulté, que je n'eusse peut-être pas encore sitôt osé l'entreprendre, si je n'eusse vu que quelques-uns faisaient déjà courir le bruit que j'en étais venu à bout. Je ne saurais pas dire sur quoi ils fondaient cette opinion; et si j'y ai contribué quelque chose par mes discours, ce doit avoir été en confessant plus ingénument ce que j'ignorais, que n'ont coutume de faire ceux qui ont un peu étudié, et peut-être aussi en faisant voir les raisons que j'avais de douter de beaucoup de choses que les autres estiment certaines, plutôt qu'en me vantant d'aucune doctrine. Mais ayant le cœur assez bon pour ne vouloir point qu'on me prit pour autre que je n'étais, je pensai qu'il fallait que je tâchasse, par tous moyens, à me rendre digne de la réputation qu'on me donnait; et il y a justement huit ans, que ce désir me fit résoudre à m'éloigner de tous les lieux où je pouvais avoir des connaissances, et à me retirer ici, en un pays où la longue durée de la guerre a fait établir de tels ordres, que les armées qu'on y entretient ne semblent servir qu'à faire qu'on y jouisse des fruits de la paix avec d'autant plus de sûreté, et où parmi la foule d'un grand peuple fort actif, et plus soigneux de ses propres affaires, que curieux de celles d'autrui, sans manquer d'aucune des commodités qui sont dans les villes les plus fréquentées, j'ai pu vivre aussi solitaire et retiré que dans les déserts les plus écartés.

menin ötesinde hiçbir uğraşları olmadığı için hazzı erdemsizlikten ayırmanın incelemesini yapanlardan, ve boş zamanlarını bezginlik duymadan geçirebilmek için kendilerini suçsuz ve iyi olan her tür oyalanmaya bira-kanlardan herhangi bir yolda ayrı yaşamaksızın, tasarımı ilerletmeyi, ve belki de Gerçekliğin bilgisinde yalnızca kitaplar okumaktan ve 'kültürlüler' [*gens de lettres*] ile düşüp kalkmaktan başka hiçbirşey yapmamış olsaydım elde edebileceğimden çok daha fazlasını kazanmayı sürdürdüm.

7. Bu dokuz yıl böylece eğitimlilerin tartışma alışkanlığında oldukları güçlükler açısından herhangi bir belirli konumu üstlenmeden, ya da sokak felsefesinden daha pekin herhangi bir felsefenin temelini aramaya başlamadan akıp gitti. Ve benden önce aynı şeyi yapmaya çalışmış ama kanımca başarısızlığa uğramış pek çok eşsiz insanın örneği gözümde güçlüğünü öylesine büyüttü ki, eğer dışarda birinin hedefe daha şimdiden ulaştığım söylentisini yaydığını öğrenmemiş olsaydım, belki de bu girişimi üstlenmeyi göze almamam gerekirdi. Bu görüşü neye dayandırdıklarını söyleyemem; eğer söyleşilerimin* buna herhangi bir katkısı olmuşsa, bu benim bilgisizliğimi çok az çalışmış olanların genellikle yaptıklarından daha safça açığa vurmamdan, ve belki de ayrıca herhangi bir öğreti ile övünmekten çok, beni başkalarının pekin saydıkları birçok şeyden kuşku duymaya götüren nedenleri ortaya sermemden doğmuş olmalıdır. Ama olduğumdan başka türlü görülmeyi istemeyecek denli yüreктen olduğum için, tüm gücümle kendimi bana verilen bu üne yaraşır kılmaya çalışmak zorunda olduğumu düşündüm; ve tam sekiz yıl önce bu istek beni herhangi bir tanışıklığın olanaklı olduğu her yerden uzaklaşma ve buraya, öyle bir ülkeye çekilme kararına götürdü ki, orada uzun süren savaşlardan sonra kurulan düzende sürekli ordular görünürde yalnızca yurttaşlara barışın meyvalarından daha büyük bir güvenlikle daha çok yararlanma olanağını sağlamak için kullanılıyordu;† ve orada, başkalarının işlerine burnunu sokmaktan çok kendi işleriyle uğraşan büyük ve çok etkin bir ulusun kalabalığı ortasında, en kalabalık kentlerin rahatlıklarının hiç birinden yoksun olmaksızın en ıssız çöllerde olduğu denli yalnız ve çekimlik olarak yaşayabilirdim.

[32]

*[O sıralarda yer alan böyle tartışmalardan biri Paris'te Chandoux adında bir papalık elçisi ile yapıldı. Descartes'in kendi sözleri *Adam ve Tannery*, Cilt 1, s. 213'te aktarılıyor.]

†[Descartes Hollanda'ya yerleştiğinde 35 yaşındaydı (1628/9).]

BÖLÜM IV

QUATRIÈME PARTIE

1. ORADA yaptığım ilk meditasyonlardan size söz etmemin yerinde olup olmayacağını bilmiyorum, çünkü bunlar öylesine metafiziksel ve öylesine alışılmadık bir türdedirler ki, belki de herkesin beğenisine uygun düşmeyeceklerdir. Ama gene de attığım temellerin yeterince sağlam olup olmadığının yargılanabilmesi için, onlara belli bir ölçüde değinmek zorunda olduğumu görüyorum. Çünkü uzun bir süre önce zaman zaman gündelik davranış açısından kişinin bütünüyle güvenilirmez olduğunu bildiği görüşleri, yukarıda belirtildiği gibi, sanki tam olarak tartışma götürmez şeylermiş gibi izlemesinin gerekli olduğu dikkatimi çekmişti; ama bu durumda kendimi bütünüyle Gerçeklik arayışına | vermeyi istediğimden, benim için tam tersi olan bir yolu izlemenin, ve hakkında en küçük bir kuşku zemini tasarlayabildiğim herşeyi daha sonra inandıklarım arasında bütünüyle pekin herhangi birşeyin kalıp kalmadığını görebilmek için saltık olarak yanlış sayıp yadsımanın zorunlu olduğunu düşündüm. Böylece, duyularımız zaman zaman bizi aldattıkları için, hiçbirşeyin tam olarak onu duyular yoluyla imgelediğimiz gibi olmadığını varsaymayı istedim. Ve uslamlamalarında yanlışlığa düşen ve giderek en yalın Geometri sorunları konusunda bile bozukvargılar üreten insanlar olduğu için, kendimin de yanlışlığa başka herhangi biri denli açık olduğum yargısına varınca, daha önce tanıtılmalar olarak değerdendirdiğim nedenlerin tümünü yanlış sayıp yadsıdım. Ve son olarak, uyanikken taşıdığımız aynı düşüncelerin tümü de o sırada hiç biri doğru olmaksızın bize uykuda da gelebileceği için, herhangi bir biçimde anlığımıza girmiş olan herşeyin düşlerimin yanılsamalarından daha doğru olmadığını kabul etmeye karar verdim. Ama hemen sonra ayırımsadım ki, böyle her şeyi yanlış olarak düşünmeyi isterken, gene de bunu düşünen benim birşey olmam zorunluydu. Ve bu düşünüyorum, öyleyse varım, “*je pense, donc je suis*” gerçekliğinin kuşkucuların en aşırı sayılıtlarının hiç birinin sarsamayacağı denli sağlam ve güvenilir olduğunu görünce, hiç duraksamadan onu aramakta olduğum Felsefenin ilk ilkesi olarak kabul edebileceğim yargısına ulaştım.

2. Bundan sonra, ne olduğumu dikkatle irdeleyerek, hiçbir bedenimin olmadığını ve içinde olabileceğim hiçbir dünyanın ve hiçbir yerin olmadığını tasarlayabileceğimi, | am. gene de tüm bunlara karşın kendimin olmadığını tasarlayamayacağımı gördüm. Tam tersine, başka şeylerin gerçekliğinden kuşku duymayı düşünmem olgusunun kendisinden çok açık olarak ve

1. Je ne sais si je dois vous entretenir des premières meditations que j'y ai faites; car elles sont si métaphysiques et si peu communes, qu'elles ne seront peut-être pas au goût de tout le monde. Et toutefois, afin qu'on puisse juger si les fondements que j'ai pris sont assez fermes, je me trouve en quelque façon contraint d'en parler. J'avais des longtemps remarqué que, pour les moeurs, il est besoin quelquefois de suivre des opinions qu'on sait être fort incertaines, tout de même que si elles étaient indubitables, ainsi qu'il a été dit ci-dessus; niais, pource qu'alors je désirais vaquer seulement à la recherche de la vérité, je pensai qu'il fallait que je fisse tout le contraire, et que je rejettasse, comme absolument faux, tout ce en quoi je pourrais imaginer le moindre doute, afin de voir s'il ne resterait point, après cela, quelque chose en ma créance, qui fût entièrement indubitable. Ainsi, à cause que nos sens nous trompent quelquefois, je voulus supposer qu'il n'y avait aucune chose qui fût telle qu'ils nous la font imaginer. Et pource qu'il y a des hommes qui se méprennent en raisonnant, même touchant les plus simples matières de géométrie, et y font des paralogismes, jugeant que j'étais sujet à faillir, autant qu'aucun autre, je rejetai comme fausses toutes les raisons que j'avais prises auparavant pour démonstrations. Et enfin, considérant que toutes les mêmes pensées, que nous avons étant éveillés, nous peuvent aussi venir, quand nous dormons, sans qu'il y en ait aucune, pour lors, qui soit vraie, je me résolus de feindre que toutes les choses qui m'étaient jamais entrées en l'esprit, n'étaient non plus vraies que les illusions de mes songes. Mais, aussitôt après, je pris garde que, pendant que je voulais ainsi penser que tout était faux, il fallait nécessairement que moi, qui le pensais, fusse quelque chose. Et remarquant que cette vérité: *je pense, donc je suis*, était si ferme et si assurée, que toutes les plus extravagantes suppositions des sceptiques n'étaient pas capables de l'ébranler, je jugeai que je pouvais la recevoir, sans scrupule, pour le premier principe de la philosophie, que je cherchais.

2. Puis, examinant avec attention ce que j'étais, et voyant que je pouvais feindre que je n'avais aucun corps, et qu'il n'y avait aucun monde, ni aucun lieu où je fusse; | mais que je ne pouvais pas feindre, pour cela, que je n'étais point; et qu'au contraire, de cela même que je pensais à douter de la vérité des autres choses, il suivait très évidemment et très certainement que j'étais; au lieu que, si j'eusse seulement

cessé de penser, encore que tout le reste de ce que j'avais jamais imaginé, eût été vrai, je n'avais aucune raison de croire que j'eusse été: je connus de là que j'étais une substance dont toute l'essence ou la nature n'est que de penser, et qui, pour être, n'a besoin d'aucun lieu, ni ne dépend d'aucune chose matérielle. En sorte que ce moi, c'est-à-dire l'âme par laquelle je suis ce que je suis, est entièrement distincte du corps, et même qu'elle est plus aisée à connaître que lui, et qu'encore qu'il ne fût point, elle ne laisserait pas d'être tout ce qu'elle est.

3. Après cela, je considérai en général ce qui est requis à une proposition pour être vraie et certaine; car, puisque je venais d'en trouver une que je savais être telle, je pensai que je devais aussi savoir en quoi consiste cette certitude. Et ayant remarqué qu'il n'y a rien du tout en ceci: *je pense, donc je suis*, qui m'assure que je dis la vérité, sinon que je vois très clairement que, pour penser, il faut être: je jugeai que je pouvais prendre pour règle générale, que les choses que nous concevons fort clairement et fort distinctement, sont toutes vraies; mais qu'il y a seulement quelque difficulté à bien remarquer quelles sont celles que nous concevons distinctement.

4. En suite de quoi, faisant réflexion sur ce que je doutais, et que, par conséquent, mon être n'était pas tout parfait, car je voyais clairement que c'était une plus grande perfection de connaître que de douter, je m'avais de chercher d'où j'avais appris à penser à quelque chose de plus parfait que je n'étais; et je connus évidemment que ce devait être de quelque nature qui fût en effet plus parfaite. Pour ce qui est des pensées que j'avais de plusieurs autres choses hors de moi, comme du ciel, de la terre, de la lumière, de la chaleur, et de mille autres, je n'étais point tant en peine de savoir d'où elles venaient, à cause que, ne remarquant rien en elles qui me semblât les rendre supérieures à moi, je pouvais croire que, si elles étaient vraies, c'étaient des dépendances de ma nature, en tant qu'elle avait quelque perfection; et si elles ne l'étaient pas, que je les tenais du néant, c'est-à-dire qu'elles étaient en moi, pource que j'avais du défaut. Mais ce ne pouvait être le même de l'idée d'un être plus parfait que le mien: car, de la tenir du néant, c'était chose manifestement impossible; et pource qu'il n'y a pas moins de répugnance que le plus parfait soit une suite et une dépendance du moins parfait, qu'il y en a que de rien procéder quelque chose, je ne la pouvais tenir non plus de moi-même. De façon qu'il restait qu'elle

çok pekin olarak var olduğum sonucunun çıktığını anladım. Öte yandan, eğer düşünmeye bir kez son vermiş olsaydım, imgelemiş olduklarımın tüm geri kalanı gerçekten varolmuş olsalardı bile, kendimin varolduğuna inanmak için hiçbir nedenim kalmazdı. Bundan benim bütün özü ya da doğası yalnızca düşünmek olan bir töz olduğumu, ve varlığım için herhangi bir yere gerek olmadığını, ne de hiçbir özdeksel şeye bağımlı olmadığımı anladım. Öyle ki bu "Ben," eş deyişle, beni ben yapan ruh bedenden bütünüyle ayrıdır, ve onu bilmek bedeni bilmekten de kolaydır; ve beden var olmayı bile, ruh ruh olmaya son vermezdi.

3. Bunun üzerine genel olarak bir önermede onun doğru ve pekin olabilmesi için neyin gerekli olduğunu düşündüm; çünkü böyle olduğunu bildiğim birini şimdi bulduğum için, bu pekinliğin neden oluştuğunu da bilmem gerektiğini düşündüm. *Ve Düşünüyorum, öyleyse varım* önermesinde düşünmek için var olmanın zorunlu olduğunu çok açık olarak görmenin dışında beni onunla gerçekliği bildirdiğime inandıran hiçbirşey olmadığına dikkat ettikten sonra, çok açık olarak ve çok seçik olarak kavradığımız tüm şeylerin gerçek olduklarını genel bir kural olarak kabul edebileceğim yargısına ulaştım—ama gene de, seçik olarak kavradıklarımızın neler olduğunu saptamada belli bir güçlük olduğunu anımsayarak.

4. Bunları izleyerek, ve kuşku duyduğum ve buna göre varoluşumun bütünüyle eksiksiz olmadığı olgusu üzerine düşünceler—çünkü bilmenin kuşku duymaktan daha büyük bir eksiksizlik olduğunu açıkça gördüm—, benim kendimin olmuş olduğundan daha eksiksiz birşeyi düşünmeyi nereden öğrendiğimi araştırmaya karar verdim; ve açıkça anladım ki bu düşünce gerçekte daha eksiksiz bir doğadan geliyor olmalıydı. Gökyüzü, yeryüzü, ışık, sıcaklık ve başka binlercesi gibi dışımdaki birçok başka şeyin düşüncelerine gelince, bunların nereden geldiklerini anlama konusunda fazla güçlük çekmedim, çünkü, onlarda onları bana üstün kılyor görünen hiçbirşey olmadığını görünce, eğer gerçek olsalardı, doğamın belli bir eksiksizliğinin olması ölçüsünde ona bağımlı olduklarına, ve eğer gerçek olmasalardı, onları yokluktan elde etmiş olduğuma, başka bir deyişle, bende bir eksiklikten ötürü bende olduklarına inanabilirdim. Ama bu benim kendi varlığımdan daha eksiksiz bir Varlığın ideası için doğru olamazdı, çünkü onu yokluktan kazanmak açıkça olanaksızdı; ve daha eksiksiz olanın daha eksik olandan doğması ve ona bağımlı olması birşeyin hiçbirşeyden gelmesinden daha az çelişkili olmadığı için, onu kendimden elde etmiş olmam da eşit ölçüde olanaksızdı. Böylece geriye yalnızca onun bana gerçekte benim doğamdan daha eksiksiz olan ve üstelik herhangi bir ide-

[35]

alarını oluşturabileceğim eksiksizliklerin tümünü kendi içersinde kapsayan, eş deyişle, ve tek bir sözcükle, Tanrı olan bir doğa tarafından yerleştirilmiş olması kalıyordu. Buna şunları ekledim ki, bende bulunmayan belli eksiksizlikleri bildiğim için, varolan *[existât]* biricik varlık değildim (burada eğer izin verirsiniz Okulun terimlerini özgürce kullanacağım); ama kendisine zorunlu olarak bağımlı olduğum ve bende | olan herşeyi kendisinden kazandığım daha eksiksiz bir başka Varlık olmalıydı. Çünkü eğer başka herşeyden bağımsız olarak yalnız başıma varolmuş olsaydım, ve böylece ne denli küçük bir düzeyde olursa olsun kendisine katıldığım tüm o eksiksizliği kendimden edinebilseydim, bende eksik olduğumu bildiğim tüm geri kalanının da aynı nedenle bende olması gerekirdi; ve böylece kendim sonsuz, bengi, değişmez, herşeyi bilen, herşeye gücü yeten olur, ve sonunda Tanrıda olduklarını görebildiğim eksiksizliklerin tümünü taşırdım. Çünkü Tanrının doğasını doğanın onu bilmeye yetenekli olduğu *öğütüde* bilebilmek için tam şimdi geliştirdiğim usamlamaları izlerken, yalnızca kendimde belli idealarını bulduğum tüm bu şeyler açısından onlara iye olmanın bir eksiksizliği gösterip göstermediğini irdelemem gerekiyordu, ve belli bir eksiklik gösterenlerin hiç biri onda değilken tüm başkalarının onda olduğuna inandım. Çünkü gördüm ki kuşku, kararsızlık, üzüntü ve buna benzer şeyler, eğer benim kendimin onlardan bağışık olmaktan hoşnut olacağımı düşünürsek, onda olamazlardı. Dahası, duyulur ve cisimsel olan birçok şeyin idealarını taşıyordum; çünkü, gerçi düş görmekte olduğumu ve gördüğümü ya da imgelediğim herşeyin yanlış olduğunu varsayabilecek olsam da, aynı zamanda ideaların *[idées]* gerçekte düşüncemde *[en ma pensée]* olduklarını yadsıyamazdım. Ama daha şimdiden kendimde anlıksal doğanın cisimsel doğadan ayrı olduğunu çok açık olarak bildiğim için, ve tüm bileşimin bağımlılığı tanıtladığını ve bağımlılığın açıkça bir eksiklik olduğunu gördüğüm için, Tanrı için bu iki doğadan bileşmiş olmanın bir eksiksizlik olamayacağı ve dolayısıyla onun öyle olmadığı vargısını çıkardım. Ama,

[37] eğer dünyada | cisimler ya da bütünüyle eksiksiz olmayan anlıklar ya da başka doğalar varsa, varlıklarının Tanrı olmaksızın tek bir kıpı bile kalıcı olamayacakları bir yolda onun gücüne bağımlı olması gerektiği vargısına ulaştım.

5. Bundan sonra başka gerçeklikleri aramayı istedim, ve önüme Geometricilerin sürekli bir cisim olarak, ya da uzunluk, genişlik ya da derinlikte belirsizce uzamlı, çeşitli parçalara bölünebilen, çeşitli beti ve büyüklükleri olan ve her tür yolda devindirilebilen ya da konumlandırılabilen bir uzay olarak tasarladığım nes-

eût été mise en moi par une nature qui fût véritablement plus parfaite que je n'étais, et même qui eût en soi toutes les perfections dont je pouvais avoir quelque idée, c'est-à-dire, pour m'expliquer en un mot, qui fût Dieu. A quoi j'ajoutai que, puisque je connaissais quelques perfections que je n'avais point, je n'étais pas le seul être qui existât (j'usurai, s'il vous plaît, ici librement des mots de l'École), mais qu'il fallait, de nécessité, qu'il y en eût quelque autre plus | parfait, duquel je dépendisse, et duquel j'eusse acquis tout ce que j'avais. Car, si j'eusse été seul et indépendant de tout autre, en sorte que j'eusse eu, de moi-même, tout ce peu que je participais de l'être parfait, j'eusse pu avoir de moi, par même raison, tout le surplus que je connaissais me manquer, et ainsi être moi-même infini, éternel, immuable, tout connaissant, tout-puissant, et enfin avoir toutes les perfections que je pouvais remarquer être en Dieu. Car, suivant les raisonnements que je viens de faire, pour connaître la nature de Dieu, autant que la mienne en était capable, je n'avais qu'à considérer de toutes les choses dont je trouvais en moi quelque idée, si c'était perfection, ou non, de les posséder, et j'étais assuré qu'aucune de celles qui marquaient quelque imperfection, n'était en lui, mais que toutes les autres y étaient. Comme je voyais que le doute, l'inconstance, la tristesse, et choses semblables, n'y pouvaient être, vu que j'eusse été moi-même bien aise d'en être exempt. Puis, outre cela, j'avais des idées de plusieurs choses sensibles et corporelles: car, quoique je supposasse que je rêvais, et que tout ce que je voyais ou imaginais était faux, je ne pouvais nier toutefois que les idées n'en fussent véritablement en ma pensée; mais pource que j'avais déjà connu en moi très clairement que la nature intelligente est distincte de la corporelle, considérant que toute composition témoigne de la dépendance, et que la dépendance est manifestement un défaut, je jugeais de là, que ce ne pouvait être une perfection en Dieu d'être composé de ces deux natures, et que, par conséquent, il ne l'était pas; mais que, s'il y avait | quelques corps dans le monde, ou bien quelques intelligences, ou autres natures, qui ne fussent point toutes parfaites, leur être devait dépendre de sa puissance, en telle sorte qu'elles ne pouvaient subsister sans lui un seul moment.

5. Je voulais chercher, après cela, d'autres vérités, et m'étant proposé l'objet des géomètres, que je concevais comme un corps continu, ou un espace indéfiniment étendu en longueur, largeur et hauteur ou profondeur, divisible en diverses parties, qui pouvaient avoir diverses figures et gran-

deurs, et être mués ou transposées en toutes sortes, car les géomètres supposent tout cela en leur objet, je parcourus quelques-uns de leurs plus simples démonstrations. Et ayant pris garde que cette grande certitude, que tout le monde leur attribue, n'est fondée que sur ce qu'on les conçoit évidemment, suivant la règle que j'ai tantôt dite, je pris garde aussi qu'il n'y avait rien du tout en elles qui m'assurât de l'existence de leur objet. Car, par exemple, je voyais bien que, supposant un triangle, il fallait que ses trois angles fussent égaux à deux droits; mais je ne voyais rien pour cela qui m'assurât qu'il y eût au monde aucun triangle. Au lieu que, revenant à examiner l'idée que j'avais d'un être parfait, je trouvais que l'existence y était comprise, en même façon qu'il est compris en celle d'un triangle que ses trois angles sont égaux à deux droits, ou en celle d'une sphère que toutes ses parties sont également distantes de son centre, ou même encore plus évidemment; et que, par conséquent, il est pour le moins aussi certain, que Dieu, qui est cet être parfait, est ou *l'existe*, qu'aucune démonstration de géométrie le saurait être.

6. Mais ce qui fait qu'il y en a plusieurs qui se persuadent qu'il y a de la difficulté à le connaître, et même aussi à connaître ce que c'est que leur âme, c'est qu'ils n'élèvent jamais leur esprit au delà des choses sensibles, et qu'ils sont tellement accoutumés à ne rien considérer qu'en l'imaginant, qui est une façon de penser particulière pour les choses matérielles, que tout ce qui n'est pas imaginable leur semble n'être pas intelligible. Ce qui est assez manifeste de ce que même les philosophes tiennent pour maxime, dans les écoles, qu'il n'y a rien dans l'entendement qui n'ait premièrement été dans le sens, où toutefois il est certain que les idées de Dieu et de l'âme n'ont jamais été. Et il me semble que ceux qui veulent user de leur imagination, pour les comprendre, font tout de même que si, pour ouïr les sons ou sentir les odeurs, ils se voulaient servir de leurs yeux: sinon qu'il y a encore cette différence, que le sens de la vue ne nous assure pas moins de la vérité de ces objets, que font ceux de l'odorat ou de l'ouïe; au lieu que ni notre imagination ni nos sens ne nous sauraient jamais assurer d'aucune chose, si notre entendement n'y intervient.

7. Enfin, s'il y a encore des hommes qui ne soient pas assez persuadés de l'existence de Dieu et de leur âme, par les raisons que j'ai apportées, je veux bien qu'ils sachent que toutes les autres choses, dont ils se pensent peut-être plus assurés, comme d'avoir un corps, et qu'il y a des astres et une terre, et choses semblables, sont moins certaines. Car, encore qu'on ait une assur-

nelerini koyarak—çünkü geometriciler nesnelerinde tüm bunları varsayarlar—, kimi en yalın tanıtımlarının üzerinden geçtim. Ve tüm dünyanın bu tanıtımlara yüklediği büyük pekinliğin yalnızca bunların az önce sözünü ettiğim kurala göre açıklık ile kavranmaları olgusu üzerine dayandığını, ve ayrıca onlarda bana nesnelerinin varoluşu konusunda inanca verecek hiçbirşey olmadığını gördüm. Çünkü, örneğin bir üçgenin verili olduğunu varsaydığımızda, üç açısının iki dik açıya eşit olması gerektiğini hiç kuşkusuz gördüm; ama bu nedenle beni dünyada böyle bir üçgenin olduğuna inandıracak hiçbirşey görmedim. Bunun yerine, yeniden eksiksiz bir Varlığa ilişkin ideamı irdelemeye döndüğüm zaman, tersine, bu ideada varoluşun üçgenin üç açısının iki dik açıya eşitliğinin üçgen ideasında imlenmesi ile, ya da bir küre ideasında kürenin yüzeyindeki tüm noktaların özekten eşit uzaklıkta olduklarının imlenmesi ile aynı yolda ya da giderek daha da açık olarak imlendiğini buldum; bu yüzden bu eksiksiz Varlık olan Tanrının olduğu ya da varolduğu en azından | geometrinin herhangi bir tanıtılmasının olabileceği denli pekindir. [38]

6. Ama birçoklarının onu bilmenin, ve giderek ruhlarının ne olduğunu bilmenin güç olduğuna inanmalarına neden olan şey hiçbir zaman anlıklarını duyuşal şeylerin üstüne yükseltmemeleri, ya da hiçbirşeyi özel olarak özeksel şeyler için bir düşünme kipi olan imgeleme yoluyla olmanın dışında irdelemeye alışmamış olmaları, imgelelenebilir olmayan hiçbirşeyin onlara hiçbir biçimde anlaşılır olarak görünmemesi olgusudur. Bu Okullardaki felsefecilerin bile anlıkta herşeyden önce duyularda olmamış olan hiçbirşeyin olmadığını bir düzgü olarak savunmaları olgusundan yeterince açıktır—duyular ki, gene de Tanrı ve ruh idealarının hiçbir zaman onlarda olmamış olduğu açıktır. Ve bana öyle görünüyor ki, bu Tanrıyı ve ruhu kavrayabilmek için imgelemlerinden yararlanmayı isteyenler, sanki sesleri işitmek ya da kokuları koklamak için gözlerinden yararlanmayı isteyenler gibi davranırlar: ama aslında şu ayrımı ile ki, görme duyusu bize nesnelerinin gerçekliği konusunda ancak koklama ya da işitme duyularının verdikleri denli güvence verirken, öte yandan anlayışımız araya girmedikçe ne imgelemimiz ne de duyularımız bize hiçbir zaman herhangi birşey konusunda inanca veremezler.

7. Son olarak, eğer ortaya koyduğum nedenler tarafından Tanrının ve ruhlarının varoluşu konusunda yeterince inandırılmış olmayanlar varsa, belki de kendilerine onlar konusunda daha çok inanca verilen tüm başka şeylerin—örneğin bir bedenleri olduğunun, ya da yıldızların ve bir dünyanın vb. varolduğunun—daha az pekin olduklarını bilmeleri gerekir. Çünkü, gerçi bu tür şey-

[39] ler konusunda onlardan kuşku duymayı | bizim için bir tür aşırılık olarak gösterecek 'moral' [=kılğısal] bir inancımız olsa da, gene de, 'metafiziksel' [=kuramsal] bir pekinlik söz konusu olduğu zaman, uykudayken aynı yolda bir başka bedenimizin olduğunu imgeleyebildiğimiz ve ortada öyle şeyler yokken başka yıldızları ve bir başka dünyayı görebildiğimiz gibi bir gözlem varken, tam bir inancımızın olmaması için yeterince neden olduğunu ustan yoksun olmadıkça hiç kimse yadsıyamaz. Çünkü düşlerdeki düşünceler sık sık uyanıklık durumundakilerden daha az diri ve kesin değilken, ikincilerin değil de onların yanlış olduklarını nasıl biliriz? Ve gerçi en iyi kafalar sorunu diledikleri denli inceleyebilecek olsalar da, Tanrının varoluşunu varsaymadıkları sürece bu kuşkuyu giderecek yeterli bir neden bulabileceklerine inanmıyorum. Çünkü, ilk olarak, az önce bir kural olarak aldığım şey bile, eş deyişle, çok açık olarak ve çok seçik olarak kavradığımız tüm şeylerin gerçek olmaları bile yalnızca Tanrı olduğu ya da varolduğu ve eksiksiz bir Varlık olduğu için, ve bizdeki herşey ondan doğduğu için pekindir. Bundan şu çıkar ki, idealarımız ya da kavramlarımız [*idées ou notions*], açık ve seçik oldukları düzeye dek olgusal şeyler [*choses réelles*] oldukları ve Tanrıdan doğdukları için için, bu düzeye dek ancak gerçek olabilirler. Öyle ki gerçi sık sık bir yanlışlık kapsayan idealarımız ya da kavramlarımız olsa da, bu ancak kendilerine karışık ve bulanık [*confus et obscur*] birşey taşıyanlar açısından böyle olabilir, çünkü bunlar bu düzeye dek yokluktan pay alırlar, eş deyişle, bütünüyle eksiksiz olmadığımız için bizde ancak karışık olarak bulunurlar. Ve açıktır ki yanlışlık ya da eksikliğin böyle olarak Tanrıdan geldiği görüşü gerçeklik ya da eksiksizliğin yokluktan | geldiği görüşünün verdiğinden daha az tiksinti vermez. Ama bizdeki olgusal ve gerçek herşeyin eksiksiz ve sonsuz bir Varlıktan geldiğini bilmeseydik, idealarımız ne denli açık ve seçik olsalardı da, kendimizi onların gerçek olma eksiksizliğini taşıdıklarına inandırmak için bir nedenimiz olmazdı.

[40] 8. Ama Tanrının ve ruhun bilgisi böylece bize bu kural konusunda bir pekinlik verdikten sonra, uykumuzda imgelediğimiz düşlerin bizi herhangi bir yolda uyanıkken taşıdığımız düşüncelerin doğruluğundan kuşku duymaya götürmemesi gerektiğini anlamak çok kolaydır. Çünkü eğer biri uykudayken bile örneğin yeni bir tanıtlama bulmuş bir geometricide bulunabilecek denli seçik bir idea taşıyorsa, uykuda olması onun doğru olmasını engellemeyecektir. Ve düşlerimizdeki en olağan yanlışlar, bize çeşitli nesneleri dışsal duyularımızın yaptığı gibi sunmalarına gelince, bunun böyle ideaların gerçekliklerinden güvensizlik duymamıza yol açmasının bir

ance morale de | ces choses, qui est telle, qu'il semble qu'à moins d'être extravagant, on n'en peut douter, toutefois aussi, à moins que d'être déraisonnable, lorsqu'il est question d'une certitude métaphysique, on ne peut nier que ce ne soit assez de sujet, pour n'en être pas entièrement assuré, que d'avoir pris garde qu'on peut, en même façon, s'imaginer, étant endormi, qu'on a un autre corps, et qu'on voit d'autres astres, et une autre terre, sans qu'il en soit rien. Car d'où sait-on que les pensées qui viennent en songe sont plutôt fausses que les autres, vu que souvent elles ne sont pas moins vives et expresses? Et que les meilleurs esprits y étudient, tant qu'il leur plaira, je ne crois pas qu'ils puissent donner aucune raison qui soit suffisante pour ôter ce doute, s'ils ne présupposent l'existence de Dieu. Car, premièrement, cela même que j'ai tantôt pris pour une règle, à savoir que les choses que nous concevons très clairement et très distinctement, sont toutes vraies, n'est assuré qu'à cause que Dieu est ou existe, et qu'il est un être parfait, et que tout ce qui est en nous vient de lui. D'où il suit que nos idées ou notions, étant des choses réelles, et qui viennent de Dieu, en tout ce en quoi elles sont claires et distinctes, ne peuvent en cela être que vraies. En sorte que, si nous en avons assez souvent qui contiennent de la fausseté, ce ne peut être que de celles qui ont quelque chose de confus et obscur, à cause qu'en cela elles participent du néant, c'est-à-dire, qu'elles ne sont en nous ainsi confuses, qu'à cause que nous ne sommes pas tout parfaits. Et il est évident qu'il n'y a pas moins de répugnance que la fausseté ou l'imperfection procède de Dieu, en tant que telle, qu'il | y en a que la vérité ou la perfection procède du néant. Mais si nous ne savions point que tout ce qui est en nous de réel et de vrai, vient d'un être parfait et infini, pour claires et distinctes que fussent nos idées, nous n'aurions aucune raison qui nous assurât qu'elles eussent la perfection d'être vraies.

8. Or, après que la connaissance de Dieu et de l'âme nous a ainsi rendus certains de cette règle, il est bien aisé à connaître que les rêveries que nous imaginons étant endormis, ne doivent aucunement nous faire douter de la vérité des pensées que nous avons étant éveillés. Car, s'il arrivait, même en dormant, qu'on eût quelque idée fort distincte, comme, par exemple, qu'un géomètre inventât quelque nouvelle démonstration, son sommeil ne l'empêcherait pas d'être vraie. Et pour l'erreur la plus ordinaire de nos songes, qui consiste en ce qu'ils nous représentent divers objets en même façon que font nos sens extérieurs, n'importe pas qu'elle nous donne occasion

de nous défier de la vérité de telles idées, à cause qu'elles peuvent aussi nous tromper assez souvent, sans que nous dormions: comme lorsque ceux qui ont la jaunisse voient tout de couleur jaune, ou que les astres ou autres corps fort éloignés nous paraissent beaucoup plus petits qu'ils ne sont. Car enfin, soit que nous veillions, soit que nous dormions, nous ne nous devons jamais laisser persuader qu'à l'évidence de notre raison. Et il est à remarquer que je dis, de notre raison, et non point, de notre imagination ni de nos sens. Comme, encore que nous voyions le soleil très clairement, nous ne devons pas juger pour cela qu'il ne soit que de la grandeur que nous le voyons; et nous pouvons bien imaginer distinctement une tête de lion entée sur le corps d'une chèvre, sans qu'il faille conclure, pour cela, qu'il y ait au monde une chimère: car la raison ne nous dicte point que ce que nous voyons ou imaginons ainsi soit véritable. Mais elle nous dicte bien que toutes nos idées ou notions doivent avoir quelque fondement de vérité; car il ne serait pas possible que Dieu, qui est tout parfait et tout véritable, les eût mises en nous sans cela. Et pour ce que nos raisonnements ne sont jamais si évidents ni si entiers pendant le sommeil que pendant la veille, bien que quelquefois nos imaginations soient alors autant ou plus vives et expresses, elle nous dicte aussi que nos pensées ne pouvant être toutes vraies, à cause que nous ne sommes pas tout parfaits, ce qu'elles ont de vérité doit infailliblement se rencontrer en celles que nous avons étant éveillés, plutôt qu'en nos songes.

CINQUÈME PARTIE

1. Je serais bien aise de poursuivre, et de faire voir ici toute la chaîne des autres vérités que j'ai déduites de ces premières. Mais, à cause que, pour cet effet, il serait maintenant besoin que je parlasse de plusieurs questions, qui sont en controverse entre les doctes, avec lesquels je ne désire point me brouiller, je crois qu'il sera mieux que je m'en abstienne, et que je dise seulement en général quelles elles sont, afin de laisser juger aux plus sages, s'il serait utile que le public en fût plus particulièrement informé. Je suis toujours demeuré ferme en la résolution que j'avais prise, de ne supposer aucun autre principe, que celui dont je viens de me servir pour démontrer l'existence de Dieu et de l'âme, et de ne recevoir | aucune chose pour vraie, qui ne me semblât plus claire

önemi yoktur, çünkü onlar açısından benzer olarak uyku da olmaksızın da sık sık aldanabiliriz, tıpkı sarılık geçirilenler herşeyi sarı gördükleri zaman, ya da çok uzak olan yıldızlar ya da başka cisimler olduklarından çok daha küçük göründükleri zaman olduğu gibi. Çünkü, son olarak, ister uyku da ister uyanık olalım, hiçbir zaman Usumuzun kanıtı yoluyla olmaksızın inanıdırılmaya izin vermemeliyiz. Ve dikkat etmek gerek ki imgelemiden ya da duyularımızdan değil ama Usumuzdan söz ediyorum. Tıpkı güneşi çok açık olarak görmemize karşın bu nedenle onun görüldüğü denli büyük | olduğu yargısında bulunmayışımız gibi, benzer olarak pekala bir keçi bedeni üzerinde bir aslan başı da imgeleyebilir ve bunu zorunlu olarak bu kuruntunun varolduğu vargısını çıkarmaksızın yapabiliriz; çünkü Us böyle gördüğümüz ya da imgelediğimiz herşeyin gerçek olduğunda diretmeyiz. Ama bize açık olarak tüm idealarımızın ya da kavramlarımızın belli bir gerçeklik temelleri olması gerektiğini söyler; çünkü yoksa tümüyle eksiksizlik ve gerçeklik olan Tanrı onları bize yerleştirmiş olamazdı. Ve usamlamalarımız hiçbir zaman uyku sırasında uyanıklık durumunda olduğu denli açık ve tam olmadıkları için, gerçi zaman zaman imgelerimiz o zamanki gibi ya da daha da diri ve kesin olsalar bile, Us bize der ki, bütünüyle eksiksiz olmadığımızı göre düşüncelerimizin tümü de doğru olmayacakları için, gerçeklik olarak taşıdıkları şeyle hiçbir yanlışlığa düşmeksizin düşlerimizde olmaktan çok uyanıklık durumundaki deneyimlerimizde karşılaşılmalıdır.

BÖLÜM V

1. BURADA seve seve ilerleyecek ve ilk gerçekliklerden çıkarsadığım öteki gerçekliklerin tam zincirini göstereceğim. Ama bunu yapmak için şimdi kendileri ile aramı açmayı hiç istemediğim bilgilerin kendi aralarındaki tartışmalı birçok sorundan söz etmek zorunlu olacağından, sanırım bundan kaçınmak ve yalnızca genel olarak bu gerçekliklerin neler olduklarından söz etmek, böylelikle kamu için onlar üzerine daha özel olarak bilgilendirilmenin yararlı olup olmayacağını daha bilge olanların yargısına bırakmak yerinde olacaktır. Tanrının ve ruhun varoluşunu tanıtlayabilmek için tam şimdi yararlandığım ilkeden başka hiçbir ilke varsaymama, ve daha önce | [42]

*[Fr: "en considérant la suite de ces lois" :: "bu yasaların sonucunu irdelerken"; Lat: "... legum istrarum series perpendens" :: "bu yasaların dizisini irdelerken".]

açık ve daha pekin görünmeyen hiçbir şeyi gerçek olarak kabul etmemek kararına her zaman sıkı sıkıya sarıldım. Ve gene de ileri sürebilirim ki, yalnızca kendimi genellikle felsefede ele alınan başlıca güçlükler açısından kısa bir zamanda doyurmanın aracını bulmakla kalmadım, ama ayrıca Tanrının Doğa için saptadığı ve ruhlara kavramlarının izlerini bastığı öyle yasalar da dikkatimi çekti ki, sorun üzerinde bir kez yeterince düşündükten sonra, evrende varolan ya da yer alan herşeyde onlara tam olarak uyulduğundan kuşku duymamız olanaksızdı. Dahası, bu yasaların sonucunu irdeleyen,* bana öyle görünüyor ki daha önce öğrenmiş olduğum ya da gide-rek öğrenmeyi umudettiğim tümünden daha yararlı ve daha önemli birçok gerçekliği ortaya çıkardım.

2. Yayınlanması belli kaygılar tarafından engellenen bir *İnceleme*'de* bunların en önemlilerini açıklamaya çalıştığım için, onları tanııtma konusunda yapabileceğim en iyi şey burada o *İnceleme*'nin kapsadıklarını kısaca özetlemek olacaktır. Yazmaya başlamadan önce, onda özdeş şeylerin doğası üzerine bildiğime inandığım herşeyin kapsanmasını tasarlamıştım. Ama, tıpkı katı bir cismin değişik yüzlerinin tümünü düz bir yüzey üzerinde eşit ölçüde iyi temsil edemeyen ressamın bunların en önemlilerini birini seçip ışığı yalnızca onun üzerine düşürmeleri ve bu arada ötekilerin gölgede bırakılması ve ancak birinciyi bakarken görülebildikleri ölçüde gösterilmesi gibi, ben de *Söylem*'imde kafamda olanların tümünü veremeyeceğimden korkarak yalnızca *Işık* üzerine düşündüklerimi uzunlamasına açıklamayı istedim. Daha sonra, fırsat | çıktığında, güneş ve durağan yıldızlar üzerine birşeyler eklemeye karar verdim, çünkü ışık hemen hemen bütünüyle onlardan doğar; ondan sonra, gökler üzerine, çünkü ışığı onlar iletirler; ve gezegenler, kuyruklu yıldızlar ve yeryüzü üzerine, çünkü onu yansıtırlar; ve daha özel olarak yeryüzünde olan tüm cisimler üzerine, çünkü ya renkli ya saydam ya da ışıklıdır; ve son olarak insan üzerine, çünkü tüm bunların gözlemcisi odur. Tüm bu şeyleri biraz gölgede bırakma ve onlar üzerine görüşlerimi bilginler tarafından kabul edilen görüşleri benimsemek ya da çürütmek zorunda kalmaksızın özgürce anlatabilme amacıyla, bütün bu evreni onların tartışmalarına bırakmaya ve yalnızca eğer Tanrı şimdi imgesel bir uzayda bir yerlerde yeni bir evren oluşturmak için yeterli özdeği yaratmış olsaydı, ve eğer bu özdeğin çeşitli bölümlerini çeşitli yollarda ve hiçbir düzen olmaksızın ozanların ancak imgelemeyi başarabildikleri karışık bir kaosu doğacağı bir biçimde devindirmiş ve işini yal-

et plus certaine que n'avaient fait auparavant les démonstrations des géomètres. Et néanmoins, j'ose dire que, non seulement j'ai trouvé moyen de me satisfaire en peu de temps, touchant toutes les principales difficultés dont on a coutume de traiter en la philosophie, mais aussi, que j'ai remarqué certaines lois, que Dieu a tellement établies en la nature, et dont il a imprimé de telles notions en nos âmes, qu'après y avoir fait assez de réflexion, nous ne saurions douter qu'elles ne soient exactement observées, en tout ce qui est ou qui se fait dans le monde. Puis, en considérant la suite de ces lois, il me semble avoir découvert plusieurs vérités plus utiles et plus importantes, que tout ce que j'avais appris auparavant ou même espéré d'appréhender.

2. Mais pource que j'ai tâché d'en expliquer les principales dans un traité, que quelques considérations m'empêchent de publier, je ne le saurais mieux faire connaître, qu'en disant ici sommairement ce qu'il contient. J'ai eu dessein d'y comprendre tout ce que je pensais savoir, avant que de l'écrire, touchant la nature des choses matérielles. Mais, tout de même que les peintres, ne pouvant également bien représenter dans un tableau plat toutes les diverses faces d'un corps solide, en choisissent une des principales qu'ils mettent seule vers le jour, et ombrageant les autres, ne les font paraître qu'en tant qu'on les peut voir en la regardant: ainsi, craignant de ne pouvoir mettre en mon discours tout ce que j'avais en la pensée, j'entrepris seulement d'y exposer bien amplement ce que je concevais de la lumière; puis, à son occasion, d'y ajouter quelque chose du soleil et des étoiles fixes, à cause qu'elle en procède presque toute; des cieux, à cause qu'ils la transmettent; des planètes, des comètes et de la terre, à cause qu'elles la font réfléchir; et en particulier de tous les corps qui sont sur la terre, à cause qu'ils sont ou colorés, ou transparents, ou lumineux; et enfin de l'homme, à cause qu'il en est le spectateur. Même, pour ombrager un peu toutes ces choses, et pouvoir dire plus librement ce que j'en jugeais, sans être obligé de suivre ni de réfuter les opinions dui sont reçues entre les doctes, je me résolus de laisser tout ce monde ici à leurs disputes, et de parler seulement de ce qui arriverait dans un nouveau, si Dieu créait maintenant quelque part, dans les espaces imaginaires, assez de matière pour le composer, et qu'il agît diversément et sans ordre les diverses parties de cette matière, en sorte qu'il en composât un chaos aussi confus que les poètes en puissent feindre, et que, par après, il ne fit autre chose que prêter

*[Le Mond (1634). "İnceleme"nin yayınlanmasının önüne geçen kaygı Galileo'nun mahkum edildiğinin öğrenilmesiydi.]

son concours ordinaire à la nature, et la laisser agir suivant les lois qu'il a établies. Ainsi, premièrement, je décris cette matière, et tâchai de la représenter telle qu'il n'y a rien au monde, ce me semble, de plus clair ni plus intelligible, excepté ce qui a tantôt été dit de Dieu et de l'âme: car même je supposai, expressément, qu'il n'y avait en elle aucune de ces formes ou qualités dont on dispute dans les écoles, ni généralement aucune chose, dont la connaissance ne fût si naturelle à nos âmes, qu'on ne fût pas même feindre de l'ignorer. De plus, je fis voir quelles étaient les lois de la nature; et, sans appuyer mes raisons sur aucun autre principe que sur | les perfections infinies de Dieu, je tâchai à démontrer toutes celles dont on eût pu avoir quelque doute, et à faire voir qu'elles sont telles, qu'encore que Dieu aurait créé plusieurs mondes, il n'y en saurait avoir aucun où elles manquassent d'être observées. Après cela, je montrai comment la plus grande part de la matière de ce chaos devait, en suite de ces lois, se disposer et s'arranger d'une certaine façon qui la rendait semblable à nos cieux; comment, cependant, quelques-unes de ses parties devaient composer une terre, et quelques-unes des planètes et des comètes, et quelques autres un soleil et des étoiles fixes. Et ici, m'étendant sur le sujet de la lumière, j'expliquai bien au long quelle était celle qui se devait trouver dans le soleil et les étoiles, et comment de là elle traversait en un instant les immenses espaces des cieux, et comment elle se réfléchissait des planètes et des comètes vers la terre. J'y ajoutai aussi plusieurs choses, touchant la substance, la situation, les mouvements et toutes les diverses qualités de ces cieux et de ces astres; en sorte que je pensais en dire assez, pour faire connaître qu'il ne se remarque rien en ceux de ce monde, qui ne dût, ou du moins qui ne pût, paraître tout semblable en ceux du monde que je décrivais. De là je vins à parler particulièrement de la terre: comment, encore que j'eusse expressément supposé que Dieu n'avait mis aucune pesanteur en la matière dont elle était composée, toutes ses parties ne laissaient pas de tendre exactement vers son centre; comment, y ayant de l'eau et de l'air sur sa superficie, la disposition des cieux et des astres, principalement de la lune, | y devait causer un flux et reflux, qui fût semblable, en toutes ces circonstances, à celui qui se remarque dans nos mers; et outre cela un certain cours, tant de l'eau que de l'air, du levant vers le couchant, tel qu'on le remarque aussi entre les tropiques; comment les montagnes, les mers, les fontaines et les rivières pou-

nuzca Doğaya olağan yolda onayını verip onu saptadığı yasalara göre davranmaya bırakarak tamamlamış olsaydı, yeni bir evrende olacak olanlar üzerine konuşmaya karar verdim. Böylece ilk olarak bu özdeği betimledim ve onu öyle bir yolda göstermeye çalıştım ki, bana dünyada yukarıda Tanrı ve ruh üzerine söylenmiş olanlar dışında hiçbirşey ondan daha açık ya da anlaşılır olamazmış gibi göründü. Çünkü onda Okullarda tartışılan o biçimlerden ya da niteliklerden hiç birinin olmadığını, ve dahası, genel olarak bilgisi ruhlarımıza onu bilmiyor görünmenin bile olanaksız olacağı denli doğal olmayan hiçbirşeyin bulunmadığını kesinlikle varsaymaya dek gittim. Bundan başka, Doğanın yasalarının neler olduklarını gösterdim, ve nedenlerimi Tanrının sonsuz eksiksizliklerinden | başka hiçbir ilke üzerine dayandırmaksızın herhangi bir biçimde kuşku duyulabilecek olanların tümünü tanıtlamaya, ve bunların Tanrı başka evrenler yaratmış olsa bile içinde bu yasalara uyulmayabilecek hiç birinin olamayacağı bir doğada olduklarını göstermeye çalıştım. Bundan sonra, bu kaosu oluşturan özdeğin en büyük bölümünün nasıl kendini bu yasalarla uyum içinde bizim göklerimize benzer kılacak bir yolda dağıtması ve düzenlemesi gerektiğini, ve bu arada nasıl parçalarından bir bölümünün bir dünya, bir bölümünün gezegenler ve kuyruklu yıldızlar, ve bir başka bölümününse bir güneş ve durağan yıldızlar oluşturmaları gerektiğini gösterdim. Ve ışık konusunu geniş bir biçimde ele alarak, burada güneş ve yıldızlarda bulunacak olan ışığın doğasını, bunlardan bir kıpıda göklerin ölçsüz uzayını nasıl geçtiğini, ve gezegenlerden ve kuyruklu yıldızlardan yeryüzüne nasıl yansıtıldığını uzunlamasına açıkladım. Bunlara ayrıca bu göklerin ve yıldızların tözleri, durumları, devimleri ve tüm değişik nitelikleri ile ilgili birçok şeyi de ekledim. öyle ki bizim evrenimizin göklerinde ve yıldızlarında betimlediğim evrende bütünüyle aynı görünmek zorunda olmayan ya da en azından aynı görünmeyebilen hiçbirşeyin olmadığını açığa sermek için gerekeni söylediğimi düşündüm. Buradan daha özel olarak yeryüzü üzerine konuşmaya geçerek kesinlikle Tanrının yeryüzünü oluşturan özdeğe hiçbir ağırlık vermediğini varsaymış olmama karşın, parçalarının tümünün nasıl biteviye tam olarak yeryüzünün özëğine doğru çabaladıklarını, ve yüzeyinde su ve hava olduğu için, nasıl göklerin ve yıldızların ve özellikle ayın konumunun tüm durumlarda denizlerimizde gözlenebileceğini | benzer bir akış ve yeniden-akışa ve bunun yanı sıra hem suyun hem de havanın dönence-lerde de gözlenebildiği gibi doğudan batıya belli bir devimine neden olması gerektiğini gösterdim; ayrıca dağların, denizlerin, pınarların ve ırmakların onda nasıl doğallıkla oluşabildiklerini, nasıl metallerin madenlerde toplandık-

[44]

[45]

larını ve bitkilerin kırlarda büyüdüklerini, ve genel olarak karışık ya da bileşik denilen tüm cisimlerin nasıl doğabileceklerini gösterdim. Ve yıldızların dışında ışık kaynağı olarak bildiğim tek şey ateş olduğu için, başka şeyler arasında onun doğası ile ilgili herşeyi, nasıl oluştuğunu, nasıl beslendiğini, nasıl kimi zaman ışık olmaksızın yalnızca ısı ve kimi zaman ısı olmaksızın yalnızca ışık olduğunu inceledim; ayrıca değişik renklerin değişik cisimlere ve birçok nitelik türü üzerinde nasıl verilebildiğini, bunlardan kimilerinin nasıl sıvılaştırıldığını ve başkalarının katılaştırıldığını, nasıl hemen hemen tümünün onun aracılığıyla tüketildiğini ya da kül ve dumana çevrildiğini, ve son olarak nasıl bu küllerden yalnızca eyleminin yeğlinliği yoluyla camı oluşturduğunu da gösterdim; küllerin cama bu dönüşümü bana doğadaki tüm süreçler denli harika görüldüğü için, onu betimlemekten özel bir haz duydum.

[46]

3. Gene de tüm bunlardan bu evrenin sunduğum yolda yaratılmış olduğunu çıkarsamayı istemedim; çünkü Tanrının onu başlangıçta daha sonra olacak olduğu gibi yaratmış olması çok daha olasıdır. Ama açıktır ki, ve tanrıbilimciler tarafından yaygın bir görüş olarak, benimsendiği gibi, Tanrının şimdi onu saklayan etkinliği onu yaratan etkinliği ile bütünüyle ayındır; buna göre, eğer başlangıçta bu evrene kaos biçiminden başka hiçbir biçim vermemiş olsa da, doğa yasalarının bir kez saptanmış oldukları ve Tanrının onlara alıştığı yolda işlemleri için yardımını verdiği varsayıldığında, yaratılış tansığına haksızlık yapmaksızın ancak bu yolla tüm arı özdeş şeylerin zamanın geçişiyle onları şimdi gördüğümüz gibi olmuş olabileceklerini kabul edebiliriz. Ve doğalarını anlamak onları böyle adım adım ortaya çıkarken gördüğümüzde tümünü de başlangıçta tamamlanmış olarak gördüğümüzde olduğundan çok daha kolaydır.

4. Dirimsiz cisimlerin ve bitkilerin betimlemesinden hayvanların ve özellikle insanların betimlemesine geçtim. Ama henüz onlardan geri kalanı ile aynı biçimde söz etmek için, eş deyişle, etkileri nedenlerden türetecek ve Doğanın onları hangi tohumlardan ve hangi yolda üretmesi gerektiğini göstererek söz etmek için yeterli bir bilgin olmadığından, Tanrının insan bedenini üyelerinin dışal betisinde olduğu gibi örgenlerinin içsel düzenlenişinde de betimlediğimin dışında başka hiçbir özdeği kullanmaksızın ve herşeyden önce ona ussal bir ruh, ya da bitkisel ya da duyuşal bir ruh olarak hizmet edebilecek olanın dışında herhangi bir şey vermeksizin bütünüyle bizlerden birinin bedeni gibi oluşturmuş olduğunu varsaymakla yetindim. Ama yalnızca, yüreğinde bu ışısız ateşlerden birini tutuşturmuştur ki, onu daha önce açıklamıştım ve onunla yalnızca kurumadan

vaient naturellement s'y former, et les métaux y venir dans les mines, et les plantes y croître dans les campagnes, et généralement tous les corps qu'on nomme mêlés ou composés s'y engendrer. Et entre autres choses, à cause qu'après les astres je ne connais rien au monde que le feu qui produise de la lumière, je m'étudiaï à faire entendre bien clairement tout ce qui appartient à sa nature, comment il se fait, comment il se nourrit; comment il n'a quelquefois que de la chaleur sans lumière, et quelquefois que de la lumière sans chaleur; comment il peut introduire diverses couleurs en divers corps, et diverses autres qualités; comment il en fond quelques-uns, et en durcit d'autres; comment il les peut consumer presque tous, ou convertir en cendres et en fumée; et enfin, comment de ces cendres, par la seule violence de son action, il forme du verre: car cette transmutation de cendres en verre me semblant être aussi admirable qu'aucune autre qui se fasse en la nature, je pris particulièrement plaisir à la décrire.

3. Toutefois je ne voulais pas inférer de toutes ces choses, qui ce monde ait été créé en la façon que je proposais; car il est bien plus vraisemblable que, dès le commencement, Dieu l'a rendu tel qu'il devait être. Mais il est certain, et c'est une opinion communément reçue[entre les théologiens, que l'action, par laquelle maintenant il le conserve, est toute la même que celle par laquelle il l'a créé; de façon qu'encre qu'il ne lui aurait point donné, au commencement, d'autre forme que celle du chaos, pourvu qu'ayant établi les lois de la nature, il lui prêtât son concours, pour agir ainsi qu'elle a de coutume, on peut croire, sans faire tort au miracle de la création, que par cela seul toutes les choses qui sont purement matérielles auraient pu, avec le temps, s'y rendre telles que nous les voyons à présent. Et leur nature est bien plus aisée à concevoir, lorsqu'on les voit naître peu à peu en cette sorte, que lorsqu'on ne les considère que toutes faites.

4. De la description des corps inanimés et des plantes, je passai à celle des animaux et particulièrement à celle des hommes. Mais, pource que je n'en avais pas encore assez de connaissance, pour en parler du même style que du reste, c'est-à-dire en démontrant les effets par les causes, et faisant voir de quelles semences, et en quelle façon la nature les doit produire, je me contentai de supposer que Dieu formât le corps d'un homme, entièrement semblable à l'un des nôtres, tant en la figure extérieure de ses membres qu'en la conformation intérieure de ses organes, sans le composer d'autre matière que de celle que j'avais décrite, et sans mettre en lui, au commencement, aucune âme raisonnable, ni aucune autre chose pour y servir d'âme végétante ou sensitive, sinon qu'il

excité en son cœur un de ces feux sans lumière, que j'avais déjà expliqués, et que je ne concevais point d'autre nature que celui qui échauffe le foin | lorsqu'on l'a renfermé avant qu'il fût sec, ou qui fait bouillir les vins nouveaux, lorsqu'on les laisse cuver sur la râpe. Car, exaltant les fonctions qui pouvaient en suite de cela être en ce corps, j'y trouvais exactement toutes celles qui peuvent être en nous sans que nous y pensions, ni par conséquent que notre âme. c'est-à-dire cette partie distincte du corps dont il a été dit ci-dessus que la nature n'est que de penser, y contribue, et qui sont toutes les mêmes en quoi on peut dire que les animaux sans raison nous ressemblent: sans que j'y en pusse pour cela trouver aucune de celles qui, étant dépendantes de la pensée, sont les seules qui nous appartiennent en tant qu'hommes, au lieu que je les y trouvais toutes par après, ayant supposé que Dieu créât une âme raisonnable, et qu'il la joignît à ce corps en certaine façon que je décrirais.

5. Mais, afin qu'on puisse voir en quelle sorte j'y traitais cette matière, je veux mettre ici l'explication du mouvement du cœur et des artères, qui étant le premier et le plus général qu'on observe dans les animaux, on jugera facilement de lui ce qu'on doit penser de tous les autres. Et afin qu'on ait moins de difficulté à entendre ce que j'en dirai, je voudrais que ceux qui ne sont point versés dans l'anatomie prissent la peine, avant que de lire ceci, de faire couper devant eux le cœur de quelque grand animal qui ait des poumons, car il est en tous assez semblable à celui de l'homme, et qu'ils se fissent montrer les deux chambres ou concavités qui y sont. Premièrement, celle qui est dans son côté droit, à laquelle répondent deux tuyaux fort larges: à savoir la veine | cave, qui est le principal réceptacle du sang, et comme le tronc de l'arbre dont toutes les autres veines du corps sont les branches, et la veine artérielle, qui a été ainsi mal nommée, pource que c'est en effet une artère, laquelle prenant son origine du cœur, se divise, après en être sortie, en plusieurs branches qui se vont répandre partout dans les poumons. Puis, celle qui est dans son côté gauche, à laquelle répondent en même façon deux tuyaux, qui sont autant ou plus larges que les précédents: à savoir l'artère veineuse, qui a été aussi mal nommée, à cause qu'elle n'est autre chose qu'une veine, laquelle vient des poumons, où elle est divisée en plusieurs branches entrelacées avec celles de la veine artérielle, et celles de ce conduit qu'on nomme le sifflet, par où entre l'air de la respiration; et la grande artère, qui, sortant du cœur, envoie ses branches par tout le corps. Je voudrais aussi qu'on leur montrât soigneusement les onze petites peaux, qui, comme autant de petites portes, ouvrent et ferment les quatre ouver-

önce | kapatılmış samanı ısıtan ve meyvadayken mayalanmaya bırakılmış yeni şarabı köpüklü yapan birşeyi anlıyorum. Çünkü, bunlarla uyum içinde bu bedende varolabilecek işlevleri yokladığımda, tam olarak bizde bir düşünme gücü taşımamız söz konusu olmaksızın ve dolayısıyla ruhumuzun, başka bir deyişle, bedenden ayrı olan ve biraz önce doğasının düşünmek olduğu söylenmiş olan bu parçamızın ona hiçbir katkısı olmaksızın varolabilecek olan işlevlerin, e.d. ustan yoksun hayvanların bizi andırdıklarının söylenmesine yol açan işlevlerle özdeş işlevlerin tümünü buldum; ama bu işlevlerde düşünce üzerine bağımlı olan ve bu yüzden insanlar olarak yalnızca bizim özelliklerimiz arasına düşen herhangi birini bulamadım; buna karşı, daha sonra Tanrının ussal bir ruh yarattığını ve onu betimlediğim tikel yolda bu beden ile birleştirdiğini varsaydığım zaman, onların tümünü buldum.

5. Ama orada bu sorunu nasıl ele aldığımı gösterebilmek için, burada yüreğin ve atardamarların deviminin açıklamasını ortaya koymak istiyorum ki, hayvanlarda gözlenen ilk ve en genel devim olarak, bize tüm geri kalanı üzerinde ne düşünmemiz gerektiğini kolayca yarılamanın aracını sağlayacaktır. Ve bu konuda söyleceklerimin anlaşılmasının daha az güç olması için, anatomiye bilgili olmayanların bunları okumadan önce ciğerleri ile solunum yapan büyük bir hayvanın yüreğini gözlerinin önünde kestirme zahmetine girmelerini isterim, çünkü bu tüm bakımlardan bir insan yüreğine yeterince benzerdir. İlk olarak kendisine çok büyük iki borunun karşılık düştüğü sağ yanda ana toplardamar [la veine cave] vardır ki, | kanın birincil alıcısı ve deyim yerindeyse bedeninin tüm öteki damarlarını dalları gibi alan bir ağaç gövdesidir; ve bir atıcı toplardamar [la veine artérielle/akciğer atardamarı] vardır ki, gerçekte kökenini yürekten alır ve ondan çıktıktan sonra kendilerini tüm akciğerler boyunca dağıtan birçok dala bölünen bir atardamardan başka birşey olmadığı için kötü bir adlandırmadır. Sonra ikinci olarak sol yandaki boşluk vardır ki yine ona da önceki denli ya da giderek ondan da geniş iki boru karşılık düşer, e.d. toplayıcı atardamar [l'artère veineuse/akciğer toplardamarı] ki, bu da kötü bir adlandırmadır çünkü orada birçok dala bölündüğü akciğerlerden gelen ve atıcı toplardamarın dalları ile ve soluk borusu denilen ve soluduğumuz havaya geçit veren borunun dalları ile içiçe geçen bir toplardamardan başka birşey değildir; ve yürekte çıkarak dallarını beden boyunca gönderen büyük atardamar [la grande artère]. Ayrıca bu iki boşlukta bulunan dört girişi açan ve kapatan kapılar gibi

[47]

[48]

olan onbir küçük zarın da dikkatle gösterilmesini isterim; bunlardan üçü ana toplardamarın girişindedir ve orada öyle bir yolda düzenlenmişlerdir ki onun kapsadığı kanın yüreğin sağ boşluğuna akmasını hiçbir biçimde önleyemez, ve gene de dışarı çıkmasını tam olarak önleyebilirler; üçü atıcı toplardamarın girişinde bulunur ve bütünüyle ayrı bir yolda düzenlenmiş olarak boşluk-taki kanın akciğerlere geçmesine kolayca izin verirler, ama şimdiden akciğerlerde bulunan kanın bu boşluğa geri dönmesine vermezler; ayrıca ikisi toplayıcı atardamarın girişinde bulunur ve akciğerlerdeki kanın yüreğin sol | boşluğuna doğru akmasına izin verir, ama geri dönüşüne vermezler; ve üçü büyük atardamarın girişinde bulunur ve kanın yürekten akmasına izin verir, ama geri dönüşünü önlerler. O zaman toplayıcı atardamarın açılışının içinde bulunduğu durumdan ötürü oval olmakla iki zarla uygun bir biçimde kapatılabilmesi, ama ötekilerin yuvarlak oldukları için üç zarla daha iyi kapatılabilmeleri olgusu dışında, bu zarların sayısı için başka herhangi bir neden aramanın hiçbir gereği yoktur. Dahası, büyük atardamarın ve atıcı toplardamarın toplayıcı atardamardan ve ana toplardamardan çok daha sert ve sağlam yapıları olduklarına, ve bu son ikisinin yüreğe girmeden önce genişlediklerine ve orada deyim yerindeyse yüreğin kulakçıkları denilen ve onun kendi dokusuna benzer bir dokudan oluşan iki cep oluşturdıklarına, ve her zaman yürekte bedenini herhangi bir başka bölümünden daha yüksek bir sıcaklık olduğuna, ve son olarak, bu sıcaklığın boşluklara giren her kan damlasının hemen genişlemesine ve şişmesine neden olduğuna dikkat edilmesini isterim—tıpkı sıvıların çok sıcak bir kaba damla damla dökülmelerine izin verildiği zaman genellikle yaptıkları gibi.

6. Bundan sonra, yüreğin devimini açıklama amacıyla söylemem gereken tek şey boşluklarının kan dolu olmadığı zaman zorunlu olarak ana toplardamardan sağ boşluğa, ve toplayıcı atardamardan sol boşluğa bu iki bölmeyi her zaman dolu tutmaya yetecek denli kanın aktığı, ve dolu oldukları için yüreğe doğru bakan ağızlarının kapanamayacaklarıdır. Ama her biri boşluklardan birine olmak üzere | iki kan damlası böyle girer girmez, onları bırakan açıklıkların çok geniş olması ve onları taşıyan damarların kanla dolu olması nedeniyle çok büyük olmaktan başka türlü olamayan bu dam-lalar orada buldukları sıcaklıktan ötürü seyrelir ve şişerler. Bu yolla bütün yüreğin genişlemesine neden olarak yerlerini zorlarlar ve onları içeri akıtmış olan iki damarın girişlerindeki beş küçük kapakçığı kapatarak böylece yüreğe daha fazla kanın gelmesini önlerler; ve giderek daha da seyrelip çıkışlarını sağlayacak

tures qui sont en ces deux concavités: à sa voir, trois à l'entrée de la veine cave, où elles sont tellement disposées, qu'elles ne peuvent aucunement empêcher que le sang qu'elle contient ne coule dans la concavité droite du cœur, et toutefois empêchent exactement qu'il n'en puisse sortir; trois à l'entrée de la veine artérielle, qui, étant disposées tout au contraire, permettent bien au sang, qui est dans cette concavité, de passer dans les poumons, mais non pas à celui qui est dans les poumons d'y retourner; et ainsi deux autres à l'entrée de l'artère veineuse, qui laissent couler le sang des poumons vers la concavité | gauche du cœur, mais s'opposent à son retour; et trois à l'entrée de la grande artère, qui lui permettent de sortir du cœur, mais l'empêchent d'y retourner. Et il n'est point besoin de chercher d'autre raison du nombre de ces peaux, sinon que l'ouverture de l'artère veineuse, étant en ovale à cause du lieu où elle se rencontre, peut être commodément fermée avec deux, au lieu que les autres, étant rondes, le peuvent mieux être avec trois. De plus, je voudrais qu'on leur fit considérer que la grande artère et la veine artérielle sont d'une composition beaucoup plus dure et plus ferme que ne sont l'artère veineuse et la veine cave; et que ces deux dernières s'élargissent avant que d'entrer dans le cœur, et y font comme deux bourses, nommées les oreilles du cœur, qui sont composées d'une chair semblable à la sienne; et qu'il y a toujours plus de chaleur dans le cœur qu'en aucun autre endroit du corps; et enfin, que cette chaleur est capable de faire que, s'il entre quelque goutte de sang en ses concavités, elle s'enfle promptement et se dilate, ainsi que font généralement toutes les liqueurs, lorsqu'on les laisse tomber goutte à goutte en quelque vaisseau qui est fort chaud.

6. Car, après cela, je n'ai besoin de dire autre chose, pour expliquer le mouvement du cœur, sinon que, lorsque ses concavités ne sont pas pleines de sang, il y en coule nécessairement de la veine cave dans la droite, et de l'artère veineuse dans la gauche; d'autant que ces deux vaisseaux en sont toujours pleins, et que leurs ouvertures, qui regardent vers le cœur, ne peuvent alors être bouchées; mais que, sitôt qu'il est entré ainsi deux gouttes de sang, | une en chacune de ses concavités, ces gouttes, qui ne peuvent être que fort grosses, à cause que les ouvertures par où elles entrent sont fort larges, et les vaisseaux d'où elles viennent fort pleins de sang, se raréfient et se dilatent, à cause de la chaleur qu'elles y trouvent, au moyen de quoi, faisant enfler tout le cœur, elles poussent et ferment les cinq petites portes qui sont aux entrées des deux vaisseaux d'où elles viennent, empêchant ainsi qu'il ne descende davantage de sang dans le cœur; et

continuai! h sc raréfier de plus en plus, elles poussent et ouvrent les six autres petites portes. qui sont aux entrées des deux autres vaisseaux par où elles sortent, faisant enfler par ce moyen toutes les branches de la veine artérielle et de la grande artère, quasi au même instant que le coeur; lequell, incontinent après, se désenfle, comme font aussi ces artères, à cause que le sang qui y est entré s'y refroidit, et leurs six petites portes se referment, et les cinq de la veine cave et de l'artère veineuse se rouvrent, et donnent passage il deux autres gouttes de sang, qui font derechef enfler le coeur et les artères, tout de même que les précédentes. Et pour ce que le sang, qui entre ainsi dans le coeur, passe par ces deux bourses qu'on nomme scs oreilles, de là vient que leur mouvement est contraire au sien, et qu'elles se désenflent. lorsqu'il s'entlc. Au reste, afin que ceux qui ne connaissent pas la force des démonstrations mathématiques, et ne sont pas accoutumés à distinguer les vraies raisons des vraisemblables, ne se hasardent pas de nier ceci sans l'examiner, je les veux avertir que ce mouvement, que je viens d'expliquer, suit aussi nécessairement de la seule disposition des | organes qu'on peut voir à l'oeil dans le coeur, et de la chaleur qu'on y peut sentir avec les doigts, et de la nature du sang qu'on peut connaître par expérience, que fait celui d'un horologe, de la force, de la situation cl de la figure de scs contrepoids et de ses roues.

7. Mais si on demande comment le sang des veines ne s'épuise point, en coulant ainsi continuellement dans le coeur, et comment les artères n'en sont point trop remplies, puisque tout celui qui passe par le coeur s'y va rendre, je n'ai pas besoin d'y répondre autre chose que ce qui a déjà été écrit par un médecin d'Angleterre,* auquel il faut donner la louange d'avoir rompu la glace en cet endroit, et d'être le premier qui acnsigné qu'il y a plusieurs petits passages aux extrémités des artères, par où le sang qu'elles reçoivent du cœur entre dans les petites branches des veines, d'où il se va rendre derechef vers le coeur, en sorte que son cours n'est autre chose qu'une circulation perpétuelle. Ce qu'il prouve fort bien, par l'expérience ordinaire des chirurgiens, qui ayant lié le bras médiocrement fort, au-dessus de l'endroit où ils ouvrent la veine, font que le sang en sort plus abondamment que s'ils ne l'avaient point lié. Et il arriverait tout le contraire, s'ils le liaient au-dessous, entre la main et l'ouverture, ou j>icn qu'ils le liassent très fort audessus. Car d est manifeste que le lien, médiocrement serré, pouvant empêcher que le sang qui est déjà dans le bras ne retourne vers le coeur

olan öteki iki damarın girişlerindeki altı kapakçığı itip açarlar, bu yolla atıcı toplardamarın ve büyük atardamarın tüm dallarının hemen hemen yürek ile aynı zamanda genişlemesine neden olurlar. Bu sonucular hemen sonra tıpkı atardamarların yaptığı gibi büzülürler, çünkü onlara girmiş olan kan soğumuştur; ve altı küçük kapakçık yeniden kapanır ve ana toplardamarın ve toplayıcı atardamarın beş kapakçığı yeniden açılır ve tıpkı daha önce gördüğümüz gibi yüreğin ve atardamarların bir kez daha genişlemesine neden olan öteki kan damlalarına yol verirler. Ve sonra yüreğe giren kan kulakçık denilen bu iki kese içersinden geçtiği için, devimleri yüreğin devimine aykırıdır ve o genişlerken onlar büzülürler. Geri kalanına gelince, matematiksel tanıtılmanın gücünü bilmeyen ve gerçek nedenleri salt olası nedenlerden ayırdetmeye alışmamış olanların söylenmiş olanları yoklamaksızın yadsımaya kalkmalarını için onlara bildirmek istiyorum ki, tam şimdi açıkladığım bu devim yalnızca örgenlerin | yüreğe (511 bakıldığında görülebilecek olan o durumlarından, parmaklarla duyumsanabilen sıcaklıktan, ve kanın deney yoluyla öğrenebileceğimiz doğasından gelir, tıpkı bir saatin deviminin onun karşıt ağırlıklarının ve çarklarının gücünden, konumundan ve biçiminden gelmesi gibi.

7. Ama eğer toplardamarlardaki kanın böyle sürekli olarak yüreğe akarken nasıl kendini tüketmediğini, ve atardamarların yürekte geçen herşey onlara aktığı için nasıl olup ta kanla dolup taşmadıklarını sorarsak, buna yanıt olarak belirtmem gereken şey yalnızca bir İngiliz hekim* tarafından daha önce yazılmış olanlardır. Bu nedenledir ki bu konuda buzları kırmış olma onuru ona yüklenmelidir ve yine atardamarların uçlarında birçok küçük borucuk olduğunu ve bunların yürekte aldıkları kanın toplardamarların küçük dallarına girerek oradan bir kez daha yüreğe geri döndüğünü ilk kez öğreten ve bu yolda kanın geçişinin tıpkı bir sürekli döngü gibi olduğunu gösteren de o olmuştur. Kolu toplardamarı açtıkları yerin yukarısında ortalama bir sıklıkla bağlayarak kanın eğer böyle bir bağlama olmasaydı çıkacak olduğundan çok daha bol olarak çıkmasını sağlayan cerrahların her zamanki deneyleri ile bunu çok açık olarak tanıttılar. Buna karşı, eğer kolu aşağıda, el ve açılan yer arasında bağlayacak olurlarsa, ya da eğer yukarıda çok sıkı bağlayacak olurlarsa, bütünüyle aykırı bir sonuç görülecektir. Çünkü açıktır ki bağ ortalama sıklıkta olduğu zaman, daha şimdiden kolda olan kanın

»Harvacus fWiHiam Harvey, 1578/1657]. *de malu cordis tı* sanguinis in animalibus*. 1628].

*Harvdctii. *de moiu conii*

seipsum, quatenus est in cerebro, vel quatenus est in pede, vel in aliquo ex locis intermediis, vel denique aliud quidlibet; sed nihil aliud ad corporis conservationem acque conduxisset*. Eodem modo, cum potu indigemus, quaedam inde oritur siccitas in gutture, nervos ejus movens & illorum ope cerebri interiora; hicque motus mentem afficit sensu sitis, quia nihil in toto hoc negotio nobis utilius est scire, quam quod potu ad conservationem valetudinis egeamus, & sic de ceteris.

23. Ex quibus omnino manifestum est, non obstante immensâ Dei bonitate, naturam hominis ut ex mente & corpore compositi non posse non aliquando esse fallacem. Nam si quae causa, non in pede, sed in aliâ quavis ex partibus per quas nervi a pede ad cerebrum porriguntur, vel etiam in ipso cerebro, eundem plane motum excitet qui solet excitari pede male affecto, sentietur dolor tanquam in pede, sensusque naturaliter fallitur, quia, cum ille idem motus in cerebro non possit nisi eundem semper sensum menti inferre, multoque frequentius oriri solet a causâ quae laedit pedem, quam ab aliâ alibi existente, rationi consentaneum est ut pedis potius quam alterius partis dolorem menti semper exhibeat. Et si quando faucium ariditas, non ut solet ex eo quod ad corporis valetudinem potus conducatur, sed ex contrariâ aliquâ causâ oriat, ut in hydropico contingit, longe melius est illam tunc fallere, quam si contrâ semper falleret, cum corpus est bene constitutum; & sic de reliquis.

24. Atque haec consideratio plurimum juvat, non modo ut errores omnes quibus natura mea obnoxia est animadvertam, sed etiam ut illos aut emendare aut vitare facile[†] possim. Nam sane, cum sciam omnes sensus circa ea, quae ad corporis commodum spectant, multo frequentius verum indicare quam falsum, possimque uti fere semper pluribus ex iis ad eandem rem examinandam, & insuper memoriâ, quae praesentia cum praecedentibus[‡] connectit, & intellectu, qui jam omnes errandi causas perspicit; non amplius vereri deo ne illa, quae mihi quotidie a sensibus exhibentur, sint falsa, sed hyperbolicæ superio-

raymış ya da belli bir ara yerdeymiş gibi duyumsanmasına neden olabilirdi, ya da son olarak başka herhangi bir duygu üretebilirdi; ama bunlardan hiç biri bedeninin sakınımına, devimin anlığa duyumsattığı ile* eşit ölçüde katkıda bulunmazdı. Benzer olarak, su içme gereksiminde olduğumuz zaman boğazda belli bir kuruluşa ortaya çıkar ki ondaki sinirleri ve bunlar aracılığıyla beynin iç bölümlerini etkiler; bu uyarı anlığı susuzluk duyumu ile etkiler, çünkü bu bütün olayda bizim açımızdan sağlığımızın sakınımı için su içme gereksiniminde olduğumuzu bilmekten daha yararlı başka hiçbirşey yoktur; ve başka durumlarda da aynı şey geçerlidir.

23. Buradan bütünüyle açıktır ki, Tanrının en yüksek iyiliğine karşın, anlık ve bedenden oluşan insan doğası zaman zaman aldatıcı olmaktan kaçınmaz. Çünkü eğer ayakta değil ama ayaktan beyne uzanan sinirin bir başka parçasında ya da giderek beynin kendisinde genellikle ayak incindiğinde olan o aynı etkiyi üreten belli bir neden varsa, acı sanki ayaktaymış gibi duyulacaktır, ve doğallıkla duyum tarafından aldatılacağız. Çünkü beyindeki aynı olay anlıkta yalnızca tek bir duyuma neden olabilir, ve bu duyum ayağı yaralayan bir neden tarafından değişik bir yerde etkide bulunan bir başkası tarafından olduğundan çok daha sık üretildiği için, | anlığa her zaman bedeninin başka herhangi bir parçasındakinden çok ayaktaki bir acıyı göstermesi çok daha usa uygundur. Ve eğer kimi zaman boğaz kuruluğu her zamanki gibi bedeninin sağlığı için su içmenin zorunlu olmasından değil ama su-tutma sıkıntısını çekenlerin durumunda olduğu gibi belli bir aykırı nedenden gelecek olursa, gene de o durumda aldatılmak tersine her zaman bedeninin sağlığı olması durumunda aldatılmaktan çok daha iyidir; ve başka durumlarda da aynı şey geçerlidir.

24. Ve hiç kuşkusuz bu irdeleme bana yalnızca doğamın açık olduğu tüm yanlışları anlayabilmek için değil, ama ayrıca onlardan 'daha kolayca'[†] kaçınabilmem ya da onları düzeltebilmem için de çok yararlıdır. Çünkü duyumlarımdan her birinin bana bedene yararlı ya da zararlı herşey açısından yanlış olandan çok daha sık olmak üzere doğru olanı ilettiklerini bilerek, ve aynı nesneyi yoklamak için hemen hemen her zaman onlardan birçoğunu kullanma yeteneğinden olarak, ve bunun yamsıra 'şimdiyi geçmiş ile'[‡] bağlamak ve biraraya getirmek için belleğimi kullanma, ve yanlışlarımdan tüm nedenlerini daha şimdiden keşfetmiş olan anlayışımı kullanma yeteneğinden olarak, bundan böyle bana duyularım tarafından çok sık olarak sunulan şeylerde yanlışlıkla karşılaşmaktan korkmamam gerekir; ve bu son bir-

[89]

*que ce qu'il (scil. 'le mouvement') lui fait sentir: Ajout
†facile :: plus facilement
‡praesentia cum praecedentibus :: les connaissances présentes aux passées

*devimin anlığa duyumsattığı ile: Ek
†Fr: daha kolayca :: Lat: kolayca
‡Lat: şimdiyi geçmiş ile :: Fr: şimdiki bilgiyi geçmişte olanla

[90]

kaç günün tüm kuşkularını abartılmış ve gülünç olarak yadsımam gerekir. Özellikle uyanıklık durumundan ayırdedemediğim uyku konusundaki 'o çok genel'* kuşkuyu; şu nedenle ki, şimdi ikisi arasında oldukça dikkate değer bir ayrım bulurum, çünkü belleğimiz düşleri yaşamda yaptığımız başka şeylerle uyanikken başımıza gelenleri biraraya birleştirdiği yolda biraraya bağlayıp birleştiremez. Böylece gerçekte eğer uyanırken biri bana tıpkı bir düste olduğu gibi birdenbire görünmüş ve sonra aynı yolda yitmişse, ve böylece nereden geldiğini ya da nereye gittiğini belirliyemiyorsam, | onu gerçek bir insan olmaktan çok beynimde üretilmiş ve uykudayken ürettiklerime benzer,† bir hayal ya da imge olarak görmem nedensiz olmayacaktır. Ama şeyleri hem geldikleri yeri hem de oldukları yeri ve ayrıca bana görünme zamanlarını seçik olarak anlayacağım bir yolda algıladığımda, ve herhangi bir kesinti olmaksızın onlara ilişkin algılarımı yaşamımın tüm geri kalanı ile ilişkilendirebildiğimde, bunların ben uykuda değil ama uyanırken yer aldıkları konusunda tam bir pekinlik duyarım. Ve eğer onları yoklamak için tüm duyularımı, belleğimi, ve anlağımı kullandıktan sonra bana bunların herhangi biri tarafından geri kalanların bildirdikleri ile tutarsız hiçbirsey bildirilmemişse, onların gerçekliklerinden hiçbir yolda kuşku duymamam gerekir. Çünkü, Tanrının aldatıcı olmaması olgusundan genel olarak bu noktada aldatılmadığım sonucu çıkar. Ama eylemin zorunlulukları sık sık bize bu şeyleri yeterince dikkatle yoklamak için zaman bırakmadığından, kabul etmeliyiz ki insan yaşamı tikel şeyler konusunda sık sık yanılgıya açıktır, ve doğamızın zayıflığını kabul etmemiz gerekir.

rum dicrum dubitationes, ut risu dignae, sunt explodendae. Praesertim ¹summa* illa de somno, quem a vigiliā non distinguebam; nunc enim adverto permagnum inter utrumque esse discrimen, in eo quod nunquam insomnia cum reliquis omnibus actionibus vitae a memoriā conjungantur, ut ea quae vigilantia occurrunt; nam sane, si quis, dum vigilo, mihi derepente appareret, statimque postea dispareret, ut fit in somnis, ita scilicet ut nec unde venisset, nec quo abiret, viderem, non immerito spec(trum) potius, aut phantasma in cerebro meo effictum,† quā verum hominem esse judicarem. Cū verò eae res occurrunt, quas distincte, unde, ubi, & quando mihi adveniant, adverto, earumque perceptionem absque ullā interruptione cum totā reliquā vitā connecto, plane certus sum, non in somnis, sed vigilantia occurrere. Nec de ipsarum veritate debeo vel minimum dubitare, si, postquam omnes sensus, memoriā & intellectum ad illas examinandas convocavi, nihil mihi, quod cum caeteris pugnet, ab ullo ex his nuntietur. Ex eo enim quòd Deus non sit fallax, sequitur omnino in talibus me non falli. Sed quia rerum agendarum necessitas non semper tam accuratū examinis moram concedit, fatendum est humanam vitam circa res particulares saepe erroribus esse obnoxiam, & naturae nostrae infirmitas est agnoscenda.

*Fr: o çok genel :: Lat: o en önemli
†ve uykudayken ürettiklerime benzer: Ek

*summa :: si générale
†semblable à ceux qui s'y forment quand je dors.: Ajout

Ekler

(Sözcükler ve Birkaç Açıklama

Çözümlemeler

Hegel ve Rouse: Descartes üzerine)

Sözcükler Ve Birkaç Açıklama

AZİZ YARDIMLI

Felsefeyi *gerçeklik* ile değil ama yalnızca *sözcükler* ya da *dil* ile ilgili bir sorun olarak gören doğal bilinç (ki anlatımını "dil felsefeciliği" denilen popüler analitik bir okulda, bir tür tatlı su 'felsefeciliğinde' bulur,) bir *kurgul* metnin çevirisine yaklaşıırken de orada *gerçeklik* ile ilgili bir sorun değil ama yalnızca bir *dil* sorunu görür, aslında bütün olayı yalnızca *doğal dil* düzleminde yaşar. Bu tutum daha inceltirilmiş biçimlerinde *düşünceyi*, *kavramı* değil ama, her nasılsa *düşünce*den ve kavramdan soyutlanan bir *dil* yetisini *dünyanın yapısına* anahtar olarak görür. Bu hiç kuşkusuz güç ve karışık olduğu söylenen kurgul felsefeyi durdurmanın, halka anlaşılır birşeyler sunmanın uygun bir yoludur. Ama bir sorun vardır. Bu iş yalnızca felsefe ile ilgisiz olmakla kalmaz, *dil* ile de ilgisizdir. Eğer Chomsky dilbilimde anlamlı birşeyler başarabilmişse, bunun bir yan ürünü de mantığı 'uylaşımsal' bir oyun olarak, simgesel 'manuk' denilen şey olarak gören bu sözde dil 'felsefecilerinin' dilin kendisine ne denli yabancı olduklarını anlatmak olmuştur.

Bu analitik metafiziğin ayırdedici özelliği *felsefe* ve *bilime* karşı olanaklı her boyutta tutarlı bir karşıtılığa anlatım vermesidir. *Dilbilimden ruhbilime*, *doğabilimden matematiğe* dek bu karşıtlık, ussal olana anlatım verene karşı bu tepki kökenini modern bilincin kendisinde, onun usdışı ile gündelik yaşamda olduğu gibi bilinç düzleminde de uzlaşma zorunluğunda bulur—reddedişte değil ama uyumsuzculukta. Anlama çabasında *düşünce*den uzaklaşarak *dile* yöneliş felsefe eğitiminin *eksikliği*, ya da böyle bir eğitimin *hiç* alınmamış olması tarafından desteklenir (bu bilinç Descartes ve Spinoza'yı, Aristoteles ya da Hegel'i okumaz, aslında okuyamaz; aslında felsefe ile, *gerçeklik* ve *erdem* ile kaygılanmaz, tersine bir tür skolastik onay tarafından vaftiz edilerek "felsefeye felsefeyi sonlandırmak"-için girer).

Analitik tepki, gerçekte en sonunda *duyu* verilere sarılmaktan başka bir özelliği olmayan bu zaman-aşırı sofist tepki (önemli bir düzeye dek, ve Descartes'ın eğitimsiz *vulgusunun* tersine,) modern *pragmatik/pozitivist* eğitimden geçen ve bu modern skolastizmin bilinçte bıraktığı yaralarla yaşamak zorunda kalan modern *vulgusun özgür* eğitime karşı, *felsefeye* karşı geliştirdiği bir tür içerlemenin

anlatımıdır. Bu bilincin sağaltımı dilsel bir sağaltımı değil, ama *düşünce*de, *usun* kendisinin aldığı biçimde bir sağaltımı gerektirir. Ortaçağ bilincini uygar bilince eğitmede öylesine başarılı olmuş Descartes hiç kuşkusuz bu modern skolastizm için, bu Anglo-saxon koltuk felsefeciliği için *salık* sağaltımı da sunar.

Bu akım zaman zaman felsefeden *güç* olduğu için uzaklaştırıldığını bildirir. Felsefe gerçekten güçtür, *yaşamın*, *varoluşun* güçlüğü denli güçtür. Gerçekten de, dil ile sorumsuz, kaygısız oyunlar oynamak, sözde 'ideal' dillerle uğraşmak, matematiğin temellerini atıp sonra geri çekmek vb. karşılaştırmaya-cak denli kolaydır; ama felsefeyi bir oyalanma olarak, bir hobi olarak görmek, yaşamın kendisini anlamsız ve değersiz görmekle kötü gider. Ve varolmayı böylesine hafif bulan bir bilinç için *gerçeklik* sorunlarının (= *varoluş* sorunlarının, *insan* olmanın sorunlarının) "dil'in kendisinden kaynaklanmasına" şaşırmamak gerekir.

* * *

Bir çeviriye dışardan bakıldığında, en önemli şey ilkin *sözcüklerin* seçimiymiş gibi görünür. Bu bütünüyle doğrudur ve en büyük özen ve dikkatle yerine getirilmesi gereken bir iştir. Ama sözdiziminin de *en az eşit ölçüde* belirleyici olduğuna genellikle dikkat edilmez, ve yalnızca *bağımsız* sözcüklerin (sözde *terimlerin*) tılsımına kapılarak felsefeye yaklaşmak çok geçmeden bir barbarlık olduğunu gösterir. Descartes'ın Latince tümceleri sayısız sözdizimine izin verir. Ama bu durum işi kolaylaştırmaktan çok güçleştirir, çünkü sıradan bir okumanın gözden kaçırdığı ve önemsiz gördüğü küçük bir *bağlaç* bile zaman zaman tüm düşünce akışını denetler, ve 'transzendental' mı yoksa 'aşkınsal' mı sorusu ile oynayan doğal bilincin anlayamayacağı sorunlar yaratır. Bunları yakalayamamak ya da yanlış seçimlerde bulunmak bütünüyle anlaşılır olmasına karşın özgün metinden bütünüyle uzaklaşmış çevirilere götürür. Semantik sorunlarla başetmeyi başarabilen bir çeviride asıl güçlük burada yatar. Latince'nin ölü bir dil olması ve yeterli bir alıştırmanın kazanılmasında yatan güçlükler çeviriye sık sık sezgi diyebileceğimiz o bulanık yetinin eline

birakır. Bu düzeye dek her çeviri daha öte işlenmeye ve daha eksiksiz bir sunuşa her zaman açıktır. Ama bu iş sonsuza dek süremez.

Bunun dışında, felsefe *doğal* mantığın yetenekli olduğu *anadil* sözcüklerinden başka hiçbirşeye gereksinmez. Gerçekte, Descartes'ın vurgulamaktan bıkmadığı bir noktayı anımsayarak, sözcüklerin birer canavar olmadıklarını, kavranları anlamaktan başka birşey yapmadıklarını, ve kavramların ise *doğal dilde*, *doğal mantıkta* bütünüyle açık ve seçik olarak bulunduklarını görmek gerekir. Tüm bilimsel düşüncede, ve tüm felsefede, sorun bu *kavramları* ya da *ideaları* abur cuburla doldurmamak, yalnızca ve yalnızca aralarındaki *ilişkileri* kavramak, onları *kendilerinde* ve *kendileri için* düşündürmektir. Biliñ ancak bu kavramsal *bütünü* gerçekliği içinde *kurmayı* başarabildiği, kendine *gerçek biçimini* verebildiği ölçüde felsefe eğitimi bir anlam kazanır. Ve bilinç ancak bu yolla insana, evrene, tüm varoluşa

yoksun kaldığı ya da henüz kazanamadığı *anlamı* verebilir, varlığın bütününe yalancı görüngüsünün üstüne, *gerçek görüngüsüne* yükseltebilir. Analitik düşüncesizlik diyalektik düşüncenin tanı tersini yapar: Kavramları *yaltır*, onları atomik birer birim olarak soyutlar, ilişkisizlikleri içinde bırakır. *Anlam* bütününde yiter. Çılğınca bir düşlem gücü kavram mantığının yerini alır, ve suçsuz kavramları, boş birer paket gibi, sözde *içerik* olarak *sezgiden* ya da giderek *esin* perisinden ödünç alınan her tür bulanık, belirsiz, gizemli vb. ıvır zıvırla doldurulur. Gerçekte kavram *olumludur*; ania salt olumlu olduğu için o denli de *olumsuzdur*, kendi içeriğidir, *dışsal* olmayan, tersine kendi olumsuzluğunun gücünden doğan bu içerik kavramın eytişimidir. Descartes *düşünceden varlığı* bu eytişimin gücüyü le geçer, ve düşüncenin tüm daha öte ilerlemesinin saltık olarak aynı zorunluk yoluyla, aynı sağın tanıtılama eylemi yoluyla olması gerektiğini bildirir.

Sözlük 1 (Yöntem Üzerine Söylem için)

açık ve seçik *claire et distincte*. 'Gerçeklik' ölçütü olarak S 4.3. (Daha geniş açıklama için bkz.

Sözlük 2)

ağırılık *pesanteur*

anlak *entendement*

anlık *esprit*

beden, cisim *corps*

beti *figure*

bilgi *connaissance*

bulanık *obscur*

damarlar S 5.5

—ana toplardamar *la veine cave*

—atıcı toplardamar *la veine artériouse*, (akciğer atardamarı—akciğere kirli kan)

—büyük atardamar *la grande artère*

—toplayıcı atardamar *l'artère veineuse*, (akciğer toplardamarı—akciğerden temiz kan)

dayanç (sabr) *patience*

deneyim *expérience*. Descartes bu metinde sözcüğün sık sık *deney* ya da *gözlem* anlamında kullanır.

doğal ışık *lumière naturelle* S 1.14

doğal us *raison naturelle* S 6.11

doğru, doğruluk bkz. gerçek, gerçeklik

duyu *sens*

duyunc (vicdan) *conscience*

düşlem *fantaisie* S 5.9

düşünce *pensée*

düşünüyorum, öyleyse varım *je pense, donc je suis* S 4.1. "Cogito ergo sum" anlatımı Meditasyonlar ve Kurallar'da bulunmaz. Bunun yerine, yalnızca iki kez. M 2.3 ve 2.6'da. "Varım," ya da, "Ego sum, ego existo" ile karşılaştırılır. Bu son anlatım tasım biçimi ile ilgisizliği daha doğrudan gösterir.

düzgü, temel ilke *maxime*

eksiksiz *parfait*, eksiksizlik *perfection*. Bilmek kuşku duymaktan daha büyük bir eksiksizliktir: S 4.4.

evren, dünya *monde*

gerçek/doğru *vrai*

gerçeklik/doğruluk *vérité*

gerçeklik arayışı *recherche de la vérité* S 1.3; S 4.1

hayvan özuları *esprits animaux* S 5.8

ilinek *accidens*

imgelem *imagination*

inanca *assurance*

inanca vermek *assurer*

inanç *foi, croyance*

insanlığın genel iyiliğine (*le bien général de tous les hommes*) katkıda bulunma yükümlülüğü; S 6.2-4. Bu tüm usalcılar için, daha tam olarak.

tüm idealistler/felsefeciler için, Gerçeklik ile bir olan koşulsuz kaygıdır; erdem ile ilişki içinde: S 6.3.

istenç *volonté*

karışık *confus*

karşıcıkış *objection*

kavram *notion* S 4.7

kıpı (ân) *moment*

kurgul bilimler *sciences spéculatives* S 6.2

kurgul felsefe *philosophie spéculative*, kılğısal f. p. *pratique* S 6.2 (*pratique* 'törelliği' imlemiyor)

kuşkucu *sceptique* S 3.6

meditasyon *méditation*

mutluluk *félicité*

olasılık *vraisemblance, probabilité*

olgusal *réal*

özdeksel şeyler *choses matérielles* S 4.6

pekinlik *certitude*

ruh *âme*

sağ duyu *le bon sens* (= *us*) S 1.1-2;

sayılı *supposition*

seçik *distinct*

sıkı *rigoureux* S 6.5

sıralama *dénombrement* S 2.10

tanıt(lama) *démonstration* S 2.11: "... *démonstrations, c'est-à-dire quelques raisons certaines et évidentes*" :: "tanıtlamalar, eş deyişle pekin ve açık nedenler..." Ayrıca S 4.1: "*raisons que j'avais prises auparavant pour démonstrations*" :: "daha önce tanıtlamalar olarak değerlendirdiğim nedenler..." Descartes'ın bu tür bağlamlarda tanıtlamalar olarak gördüğü nedenler hiç kuşkusuz uslamlamalar, ya da, daha tam olarak, *tasımlar*dır. Descartes arada bir matematiğin (özellikle geometrinin) tanıtlama yönteminden model tanıtlama olarak söz eder. Gerçekte büyük ölçüde sağın olmayan tasım zincirleri (=doğal uslam-

lamalar) yoluyla ilerleyen bu tanıtlama yolu, sürecin doğruluğunu denetleyen belitleri içermesinin yanı sıra, Descartes'ın Mantıktan ve özellikle Eytışimden anladığı ve yararlanamayacağını düşündüğü işlemlerin kendilerini kullanır; bkz. *Mantık* için S 2.6; *Eytışim* için özellikle K 10.4-5; K 13.1. Descartes *Eytışimi* Skolastik eğitiminin ona öğrettiği gibi yalnızca "tasım" öğretisi olarak görür. (Eytışim Skolastik izlencede "Yedi Liberal Sanat" arasında *trivium* olarak adlandırılan ilk kümede dilbilgisi ve diluzluğu ile birlikte işlenirdi—geri kalan dördü (*quadrivium*) aritmetik, geometri, gökbilim ve müzik olmak üzere.) Daha öte noktalar için bkz. Sözlük 2, eytişim.

tikel *particulier*

tüze *jurisprudence*

us *raison*

uslamlama *raisonnement*

ussal *raisonnable*

uzamlı *étendu* S 4.5.

yeryüzü *terre*

yokluk *néant*

Sözlük 2

(Kurallar ve Meditasyonlar için)

açık ve seçik *clarus & distinctus*. "Açık" ve "seçik" sıfatları Descartes'ın ve başka Kıta ussalcılarının doğal dilden aldıkları ve doğal dildeki kullanıma bütünüyle andırımlı olarak kullandıkları sözcüklerdir. "Açık ve seçik" sözcüklerinin kendileri açık ve seçiktir.

İlkeler'de Descartes'ın anlatımlar üzerine kendi sözleri şöyledir (I.45): "*Dikkatli bir anlığın önünde belirgin olarak bulunan algıya açık diyorum: tıpkı kararlı gözümüzün önünde bulunan ve onun üzerinde yeterince güçlü ve belirgin olarak etkide bulunan şeyleri açıkça gördüğümüzü söylememiz gibi. Öte yandan, açık iken tüm başkalarından açık olanı dışında saltık olarak hiçbirşey kapsamayacak bir yolda ayrılmış ve sınırlanmış olan algıya seçik diyorum.*" Açık ve seçik idealar Descartes'ın *ansal sezgi* dediği işlemin sonuçlarıdır, ve K 3.5'te *sezgi* için şunları söyler: "*Sezgi ile duyuların yalpalayan inancalarını değil, imgelemin saçma sapan bileşimlerinden doğan aldatıcı yargıyı da değil, ama arı ve dikkatli bir anlığın öyle bir kavramını [conceptus] anlıyorum ki, anladığımız şey üzerine geriye hiçbir kuşkunun kalmayacağı denli kolay ve seçik olarak belirlenmiştir; ya da, yine aynı şey, sezgi arı ve dikkatli bir anlığın kuşku duyulamaz kavramıdır ki yalnızca usun ışığından doğar.*"

Açıklık ve seçiklik kavramın doğasıdır.

Açıklık ve seçiklik konusunda Hegel'in kavram konusunda belirttiklerini anımsamak gerekir; Bir

kavramda kavramın kendisinden başka bilinecek hiçbirşey yoktur. Bu vurgu, hem Descartes hem de Hegel durumunda, içeriksiz ya da boş görüldüğü kavramları çocuksu tasarımlarla dolduran, gizemselleştiren, bulanıklaştıran görgücü yaklaşıma karşıdır. Doğal usta kavramı yalındır. Yalnızca kendisidir. Açık ve durudur—ve bu olgu *litteratiden*, yarı-felsefeciden kaçır, ve bu bilinç kavramı *bulanık sezgiye* ve *imgeleme* götürerek doğal bilincini de bozar. Onu ölçüp biçmek, uzamını ya da sınırlarını saptamaya çalışmak, ona karışık düşen *duyulur* bir nesne aramaya çalışmak—bunlar görgül 'epistemoloji'ye aittir (örneğin bir ideanın *uzamının* [extension] sağın sınırları varsa, o idea 'açık'tır; eğer 'intension'u nesne ideanın altına düşer yargısı için yeterli ölçütü verir-se, 'seçik'tir; eğer uzamın sınırları bulanıksa, idea 'bulanık'tır; ve eğer 'intension' yeterli ölçütü veremiyorsa, idea 'karışık'tır; her iki durumda da, hem bulanıklık hem de karışıklık durumunda, felsefi bir sorun yoktur ve yalnızca göz doktoruna gitmeniz yeterlidir. Felsefenin tüm sorunu kavramların tanınması, tanımlanması vb. ile değil, ama *ilişkileri* ile. Tüm *anlamı* veren, olgusalılığı ve bilinci anlamlı bir bütüne, gerçekliğe, dizgeye yükselten şey "çıkarsama" ile de anlatılan bu ilişkilerin kendisidir. Açıklığın ve seçikliğin *saltık* bir ölçüt olarak görülmeyeceği. Descartes'ın kurgul ilerlemesinde 'ben'in *varlığının* pekinliğinden *sonraki* adım olmadığı; Ku-

rallar'da ve *Söylem*'de değil ama ilk kez *Meditasyonlar*'da belirtilir (M 3.14). Ya da, "açıklık ve seçiklik" mantıksal ilerleyişin kendisine değil ama onu *dışsal* olarak gözleyen bilince aittir, ve *tanıtılmanın* gereğinden ya da nesnesinden bütünüyle ayırır (açıklık ve seçikliği Descartes özellikle *Geometrik* tanıtımlarının sağlamlığının güvencesi olarak görür). Açıklık ve seçiklik bir *ara* terim olarak tanıtılma zincirine katılmaz, kendisi tanıtılmış bir gerçeklik değildir, ve Descartes'ın deyimiyle, *ansal sezgi* ediminin kendisidir. Yalnızca ve yalnızca tanıtılmanın *ilerleyişi* ve *bilince görünüşüdür*.

Doğal bilinç açık ve seçik tasarımlarla özellikle *algusal* özellikleri bağdaştırır. Buna karşı Descartes için "açık ve seçik" olma *ansal sezgi* ya da "doğal ışık" dediği yetinin gerçeklik kanıtı ya da göstergesidir, ve sık sık vurguladığı nokta açık ve seçik olmayan şeyler konusunda yargıda bulunmaktan kesinlikle kaçınılması gerektiğidir (*geniş* olan istencin denetlenmesi). Yine, açıklık ve seçiklik ölçütünde dikkat edilmesi gereken başlıca nokta imgelem ve duyuların aldatıcı etkilerine karşı dikkatli olmak, ve bunları tanıtılma sürecinden *dışlamak* (bkz. özellikle M 6.10). Tüm kaygı *gerçeklik* uğrudur. Şu tümce pek çok şeyi açıklamaya yetebilir: "... *nos idées ou notions, étant des choses réelles, et qui viennent de Dieu, en tout ce en quoi elles sont claires et distinctes, ne peuvent en cela être que vraies*" :: "... *idealarımız ya da kavramlarımız, açık ve seçik oldukları düzeye dek algusal şeyler oldukları ve Tanrıdan geldikleri için, ancak gerçek olabilirler*" (S 4.7). Gerçek olmak hiç kuşkusuz *var* olmaktır. Descartes için *açık ve seçik* olmak usun *kendi işleyişinden doğmayı* anlatır, ve böyle *doğal* bir etkinliğin ürünü olan düşünce ya da kavram bilinmesi *en kolay* olan şeydir ve hiçbirşeyin bilgisi ondan daha *pekin* değildir, çünkü onda bilinecek olan şey yalnızca ve yalnızca kendisidir. Doğal bilinç kavramların ona *dışardan* geldiği, deneyimden, ya da giderek duyularından öğrendiği sanısını taşır. Görgüçülük bu saf konumun kuramını geliştirir.

açınlamak *expono*

ağırlık *gravitas*

alet *instrumentum*

algı *perceptio*

anagram Bir sözcüğün harflerinin yeri değiştirilerek oluşturulan başka bir sözcük

anaklastik bükülebilir, yansıyabilir K 8.2a-b

andırım *analogia*

anlak zeka *intellectus* (Fr. *entendement*)

anlamak *intelligere*

anlık *mens, ingenium* (*Ingenium* İng.'de "mind" ve Alm.'da "Erkenntniskraft" ile karşılanır). *Ingenium* ya da "*vis cognoscens*" / "bilme kuvveti"

üzerine bkz. K 12.10: "*düşlemede yeni idealar oluşturduğu, ya da daha şimdiden oluşturulmuş olanlara yöneldiği zaman, ona sözcüğün tam anlamıyla anlık [ingenium] denir*" :: *proprie autem ingenium appellatur, cum modo ideas in phantasia novas format, modo jam factis incumbit.*" *Ingenium* duyumdan kavramaya dek tüm ansal yetileri *özel birlikleri* içinde kapsayan genel düşünce yetisidir: Herşey düşüncenin terimlerinde anlatılabilir, ve yalın *duyum* yetisi—örneğin M 2.12'de açıklandığı gibi—*anlama* yetisi olmaksızın olanaksızdır.

araştırma *disquisitio*

ardışık *successio*

bağlantı *connexio*

belirgin *manifestus* (ele gelir)

bellek *memoria* K 12.8

beti (şekil) *figura*

bileşik *compositus*

bileşim *compositio*

bilim *scientia*

bilgi *cognitio*

birim *unitas*

boyut *dimensio*

bölme *divisio*

büyüklik *magnitudo*

cebir *algebra*

cisim, beden *corpus*

çokluk *multitudo*

çözüm *solutio*

çözümleme *analysis*

devim *motus*

deneş, deneyim *experimentum*. Deneyim tümdengelim ile, doğal usun ışığı ile birlikte, bilginin iki kaynağından biridir (K 2.4).

dioptrik geometrik optiğin mercekler yoluyla imge oluşumu ile ilgili bölümü

doğal gizlilik, doğal güç *potentia naturalis*

doğal (doğuştan) ışık *lumen naturalis*

doğal us *ratione naturalis*

doğrulamak, ileri sürmek *affirmare*

doğuştan *ingenitus*

doğuştan *idea innata idea* M 3.38, 3.39. Bkz. *idea*.

durum *habitus* (yatkinlik, alışkanlık)

duyu *sensus*

duyumsama *sentio* 12.5

dürtü *impulsus*

düşünce *cogitatio*. Sözcük Koyré'nin de önerisi ile uyum içinde, pekçok modern çeviride "bilinç" (*Bewußtsein/consciousness*) ile karşılanır. Benzer olarak, ve hiç kuşkusuz çok daha önce, Hegel de *Ansiklopedi*, § 76'da şunu anımsatır: "Descartes aynı zamanda kesinlikle düşünce ile genel olarak *bilinci* anladığını bildirir—*Principia philosophiae* I, 9." Ve ayrıca "düşünce"nin bilincin tüm içeriği ile de benzeştirilmesi vardır (M 2.8):

"Ama öyleyse neyim? Düşünen bir şey. Bu nedir? Kuşku duyan, anlayan, doğrulayan, yadsıyan, isteyen, istemeyen, imgeleyen ve duyumsayan bir şey." Gerçekten de bütün metinler boyunca *cogitationum bilinç* ile karşılaşmasını yasaklayacak pasaj bulmak güçtür. Örneğin M 5.2 "*ideas, quatenus sunt in meâ cogitatione :: düşüncemde [=bilincimde] bulundukları ölçüde idealar.*" *Cogitatio* Türkçe çeviride bilinç ile değil ama yalnızca düşünce ile karşılandı. Descartes sözcük ile özellikle M 2.8, 2.9, 3.1'de ilgilenir.

düşünen şey *res cogitans* M 2.6, 3.1

düzen (sıra) *ordo*

edilgin olmak *pator* (birşeye uğramak, başına gelmek, katlanmak)

egilim *affinitas*

erek *finis* (son, doruk)

eşölçümlü *commensuratus*

eşölçümsüz *incommensuratus*

etker neden *causa efficiente*

etki *effectus*

etkilenim *affectus*

evrensel *generalis*

eytişim *dialectica*. Descartes'in 'eytişim' ile demek istediği şey Skolastik tasım öğretisi ve uygulamasıdır (bkz. K 10.4-5; K 2.4, K 4.2, K 13.1). Bu 'eytişim' "tasımda çıkarsanacak gerçekliğin kendisini daha şimdiden saptamadıkça" işe koyulmaz ve *herşeyi* aklamaktan başka hiçbir işe yaramadığı için haklı olarak *Diluzluğu* bölgesine sürülür (K 10.5).

Descartes'in yöntem ideali olarak ilgilendiği şey *sezgi* ve *tümdengelim* anlatımlarıyla belirttiği ansal işlevlerdir. Doğal tümdengelim çıkarsamanın bir önermeden, bir kavramdan ya da gide-rek bir "deneyimden" nasıl yapılacağı konusunda *tam* bir belirsizlik içinde dururken, ve bu düzeye dek sıradan *uslamlamadan* başka bir anlama gelmezken, buna karşı *eytişim*, sözcüğe verdiğimiz *sağın* ve *doğru* anlamda, çıkarsamanın, eğer doğru yapılacaksa, dışsal, raslantısal, doğal vb. *olmaması*, tersine ancak bir kavramın *kendi karşıtı*ndan olması gerektiğini anlatır. Descartes'in çıkarsamasına vermeye çalıştığı anlam saltık olarak aynı anlamdır, ve "düşünmem" olgusundan, genel olarak "düşünme" olgusundan yapılabilecek biricik *sağın* ve *doğru* çıkarsama "varlık" kavramına götürür. Gerçekte felsefede gereksindiğimiz özel *başlangıç noktası* budur: *Varlığın ve Düşüncenin*, bu iki karşıt terimin birliği ve iletişimi; ve yine, felsefeyi doğal bilinçten ayıran özel nokta budur. Aslında bu geçişin, bu eytişimin kendisi *zorunlu* ya da *mantıksal* dediğimiz şeydir. Herhangi bir varsayıma bağımlı olmaması, daha açık olarak, "Düşünen herşey vardır" gibi bir büyük öncül gerektirmemesi, bir tasım olmaması, tersine *düşüncenin varlığa salt*

kendi eytişimiyle geçmesi—bu Descartes'in özellikle üzerinde durduğu noktadır. Descartes'in yöntem ideali ile anladığı şey *sayılıtsız, dolaysız, gerçek* çıkarsamadır. Descartes daha sonra *Meditasyonlar*'ında gerçeklik yöntemini daha duru olarak formüle eder ve Fransızca çeviride M 3.5'te şunları ekler: "... l'ordre de méditer ... qui est de passer par degrés des notions que je trouverai les premières en mon esprit à celles que j'y pourrai trouver après." Önerdiği ve uyguladığı meditasyon düzeni "anlığında ilk bulduğum kavramlardan adım adım daha sonra bulabileceklerime geçmekten" oluşur. Mantıksal geçiş, bir kavramdan onunla dolaysızca ilişkili olana ilerleyiş *gerçeklik* sorununun kendisini anlatır. Ve Descartes'in *Meditasyonların*ın ağırlık özeğini oluşturan sorun arı kavramsal düşüncenin devimini saptamaktır. Felsefi usun bütün özgünlüğü *analitik anlağın* ilişkiz, bağlantısız bırakılışının gerçekte o yalıtılma içinde kalmadığını, birleşmiş olduğunu görmekten oluşur, ve geçiş, kuramsal düşüncede ilerleme, *mantıksal* denilen, *kavramsal* ilişki denilen şeyin doğası Descartes'in ve arkasından Hegel'e dek tüm modern felsefenin günışığına çıkarmaya çalıştığı gizi oluşturmaz.

Descartes mantıksal çıkarsamanın *kendinde* yanlış olamayacağını, çünkü *doğal mantığın* kendisi olduğunu, ve bozukvargının "yeterince anlaşılmamış deneyimlere dayanmadan ya da rasgele ve temelsiz yargılardan" kaynaklandığını söyler (bkz. K 2.4 sonu).

gerçek *verus*

gerçeklik *veritas*

görelilik *respectus* K 6.4

görüş *opinio*

görüş keskinliği *perspicacitas*. K 9 (İng. *perspicacity*; Alm. *Scharfblick*)

güçlük (problem) *difficultas*

hız *celeritas* (speed, *Geschwindigkeit*)

iç, içsel *intrinsecus*

idea *idea* Sözcük Descartes'in metinlerinde *tasarımdan/imgeden kavrama* dek geniş bir alanı kaplamak üzere kullanılır. Açıklama için bkz. özellikle M *Okura Önsöz*.4; ayrıca M 3.15: idealar = imgeler) 'Nesne' ile ilişkisi için bkz. özellikle M 3.15. Ayrıca M 3.5-6: "*ancak şeylerin imgelelerine (rerum imagines) 'idea' adı doğru olarak uyar.*" Kimi Alm. çeviriler bu tür açıklamalar ve kullanımlara dayanarak *idea* sözcüğünü *Vorstellung/tasarım* ile karşılayarak—ve ayrıca *düşünce/cogitatio* anlatımını da *bilinç/Bewußtsein* ile karşılayarak—bir bakıma Descartes'ı *düzeltilir* (aynı düzeltici kaygı ile Kant'ta 'sezgi' ve 'deneyim' anlatımlarının sık sık *algı* olarak çevrilmesi gerektirdi). Ama bir ikinci seçenek—ve hiç kuşkusuz daha yeğlenebilir olan seçenek—özgün metne bağlı bu tür sorunları oldukları gibi çeviriye

aktarmak ve sorunu belirterek yorumu okurun kendi kararına bırakmaktır. Descartes'ın *ideayı* nasıl kullandığını bütününde görmek onu izleme ve anlama açısından çok daha verimlidir. Gerçekten de Descartes'ın *idea* ile kimi bağlamlarda demek istediği şey "tasarım"dır ve bunu açıkça belirtir (tıpkı Spinoza'nın da *idea* ile demek istediği şeyin *conceptus*/kavram olması ve yine onun da bunu açık olarak belirtmesi gibi; ölü bir dil olan Latince bu tür ödünc kullanımları ya da tanımları zaman zaman zorunlu kılar). Metninde ayrıca örneğin şu bağlamlar da özellikle 'tasarım' sözcüğünü isterler: (K 12.8): "düşlem ya da imgelem üzerine ... duylardan alınan arı beti ve *ideaların* izlerini bastığını ...; ve (K 12.11): "... *ejus idea, quam potest distinctissime, in imaginatione ...*, ya da: ... *imgelemde o şeyin olanaklı olduğu ölçüde seçik bir ideası ...*). Descartes'ın kullanımında bir dikkatsizlik olmadığı Fransızca çeviride de aynı sözcükleri kullanmasından açıktır. Başlangıçta parçasını gösterdiğimiz tümceyi bütününde almak yararlı olabilir (M 3.5, ikinci tümce): "*Entre mes pensées, quelques-unes sont comme les images des choses, et c'est à celles-là seules que convient proprement le nom d'idée; comme lorsque je me représente un homme, ou une chimère, ou le ciel, ou un ange, ou Dieu même.*" Latince koşut tümce şöyledir: "*Quaedam ex his [=meas cogitationes] tanquam rerum imagines sunt, quibus solis proprie convenit ideae nomen: ut cum hominem, vel Chimaeram, vel Coelum, vel Angelum, vel Deum cogito.*" Ve Türkçe: "*Düşüncelerimden kimileri bir bakıma şeylerin imgeleridir, ve yalnızca bütünlere idea adı doğru olarak uyar; örneğin bir insanı, bir canavarı, göğü, bir meleği, ya da Tanrıyı düşündüğüm zaman.*" Descartes bu bağlamlarda sözcüğün doğal dildeki kullanımı ile ilgilenir. İdeanın bu Latince kullanımı sözcüğe verilen birçok anlamdan biridir, ve modern Avrupa dillerinde 'idea' bu kullanıma uygun olarak çoğunlukla bir *tasarımdan* daha öte bir anlama gelmez. Ama *idea* Descartes'ın her şeyi kaplayan kullanımında *doğuştan* da olabilir ve bundan anlamamız gereken şey Locke'un duyuşal izlenimler tarafından doldurulacak *tabula rasasının* karşıtı olabilecek bir idealar tablosu değildir. Tersine, idealar birer *gizlilik* olarak, birer *yeti* olarak, mantıksal sürecin kendi içinde üreteceği *kavramlar* olarak anlaşılmalıdır. *Idea* daha sonra Spinoza, Kant ve Alman idealistleri ile belirli olarak ve özel olarak tam Platonik değerinde yeniden kullanılır. Buna karşı sözcük Locke'un ve yalnızca onu izleyen Hume'un felsefe ile ilgisiz yazılarında bir duyuşal *izlenimin* (*impression*) 'sönük' ya da 'zayıf' türevi olarak alındığı zaman, *idea* yalnızca genel tasarimsal bir bozulmaya uğramakla kalmaz, ama

gerçekte düşüncenin kendisi doğal *dilin* de dışına, tek-boyutlu bir görgül uzaya aktarılır ve orada, Descartes'ta olanın tam tersine, *tüm* düşünce etkinliği *kökensel olarak* duyuşal imgelere indirgenir.

ileri sürme *affirmo*
ilişki *relatio*; *habitudō*

imgelem *imaginatio*

inanç *fides* K 3.9: "inanç ... anlığımızın değil ama istencimizin bir eylemidir" :: "*fides ... non ingenii actio sit, sed voluntatis.*"

istenç irade *voluntas*

itki *appetitus*

karşıçıkış *objectus*

katı *solidus*; sft. *rigidus*

kavram *conceptus*, *notio*

kavramak *concipio*

kavrayış keskinliği *sagacitas*. K 9 (İng. *sagacity*; Alm. *Spürsinn*)

kıptı *instans*

kip *modus*

kolay *facilis*

konum *situs*

koşul *conditio*

kural *regula*

kurgul *speculative*

kuşku *dubitatio*

kuvvet *vis*

litterati (tekil: *litteratus*) Bkz. özellikle K 12.23-

24. *Litteratiye* sözel olarak en yakın karşılık "okur-yazarlar"dır. Kimi çevirilerde *learned*, *Gelährte* (alim, bilgin), *Schriftsteller* ya da *Auctor* (yazar) sözcükleri ile karşılır. Bu sözcükler bağlam dışında alındıklarında Descartes'ın demek istediğini anlatmazlar. Descartes *litteratiye* ironik olarak kullanır. İlgili pasajlardan görüleceği gibi, sözünü ettiği tipler bilgili, eğitilmiş, görgülü olmalarına karşın, gene de eğitimsiz bir köylüde [*rusticus*] bile bulunan *sağduyuyu* yitirmiş insanlardır. Descartes'ı onları aşağılamaya yol açacak denli rahatsız eden bu kafa yapısını bugün anlamının en iyi yolu herhangi bir *analtik* yazarın yazdıklarına, özellikle Russell'a ya da Wittgenstein ya da Cantor'a, ve daha da eskilerden Hume ya da Berkeley'e bakmaktır. Bu dispilinsiz kafalar öyle bir yolda 'düşünürler' ki, görüşlerine bir anlam verebilecek bir empatide bulunmak doğal mantıktan yapması istenebilecek en anlamsız şeylerden biridir. Bu usdışı ya da sezgisel/analtik kaos doğal us tarafından, *sensus communis* tarafından anlaşılır bulunmaz. Bunlar uzayı çözümledikleri zaman onun *altı* ya da daha çok boyutlu olduğunu bulur, bir çizgideki noktaları bir başka çizgideki noktalarla karşılaştırır, ya da algılanmadıkları zaman varolmadıklarına inanırlar. Descartes'ın duyuşal imgeleri arı düşünce karşısında bir yana itmesinin tersine, tümü de

kavramları *duyusal imgelere* indirgemediye diretiler, ve tüm analitik toyluk gelip en sonunda bu düşüncesizliğe dayanır. Doğal bilincin *bozulmuşluğunu* anlatması ölçüsünde, *litterati* anlatımı "aydın" ile anlamdaş değildir, çünkü aydının kuramsal düşünceye yabancılığı ve özdekçi sağgörüsü, *upki rusticus* gibi, onu böyle bir riske karşı bağışık kılar.

merak *curiositas*

neden *causa*; *ratio* (ground; Grund)

nesne *subjectus*; *objectus* Nesne ve öznenin Sko- lastik kullanımı sık sık modern kullanımın tersidir.

nicelik *quantitas*

okur-yazarlar bkz. *litterati*

olasi *veri similis*

olgusal *realis*

olumsal *contingens*

olumsuzlama, olumsuzluk *negatio*

orantı *proportio*

ortak *communis*

önerme *propositio*

öykünme *imitatio*

öykünmek *imitor*

öz *essentia*

özgürlük *libertas*

özgürce karar verme yetisi *arbitrii libertas* M 4

pekinlik *certitudo*

problem *quaestio* özellikle K 13

ruh *animus*

sağ duyu *sensus communis*

sağgörü *prudenciae*

sağın *exactus*

salık *absolutus*

sanat *ars*

sayı *numerus*

sayılı *suppositio*

seçik bkz. açık ve seçik

sergilemek *exhibeo*

sezgi *intuitus*; sezmek *intueor* ((*eyl.*)=bakmak, görmek; Alm. *mit Blick betrachten*; İng. *to look, gaze upon or towards; to contemplate, to consider.*) Tüm ayrıntı için ve *tümdengelim* ile karşılaştırması için bkz. *özellikle K 3.5*: Sezgi ya da *intuitus* "yalnızca usun ışığından doğar :: *a sola rationis luce nascitur.*" Ayrıca, K 6.6, ilk tümce. Sezgi, Descartes'ın anlatıma verdiği sağın anlamda, *kavramın bilince çıkışı*, özerk kavram üretimidir. K 11.1'de *tümdengelim*in, e.d. bir şeyi bir başkasından çıkarsamanın, *sezgi* yoluyla olduğunu söyler. Ve (K 12.22) *ansal sezgi* hem yalın doğallara hem de *aralarındaki zorunlu bağıntıların* bilgisine genişler. Buradan gerçek eytişimin kavrayışına götüren yol çok kısadır, ve bunun için yalnızca bu *zorunlu bağıntının karşıtarların birliği* olduğunun eklenmesi gerekir. Çıkarsamanın analitik bir *lego* mantığı ile, keyfi bir ayırıştırma ile olamayacağını görmek güç değildir. Bir kavram

şu ya da bu kavramı değil ama *belirli* bir kavramı, dolaysız birlik içinde olduğu *kendi karşıtını* gösterir. Yine, 'analiz' olarak anlaşıldığında, çıkarsamanın bir ön birleşimden yola çıktığını ve böylece onu *içerdiğini* görmek düşünceden istenebilecek en kolay ve en yalın işlemlerden biridir. Kavram ancak *kendi karşıtı* ile birlik içinde olduğu ölçüde bir çıkarsama olanaklıdır (sözde "bireşimli önerme" denilen şey, bu *karşıtlık* olgusunu anlatmadığı ölçüde, her tür keyfiliğe izin verir, bütünüyle bağlantısız, bütünüyle ilgisiz terimlerle birbirine bağlar). Bu düzeye dek, çıkarsamanın karşıtarların birleşiminin bir çözümlemesi olduğunun anlaşıldığı düzeye dek, analitik gelenek olarak bilinen okulun analizi bile kesinlikle doğru olarak yapmadığını görmek güç değildir.

Burada mantığın kendisi bir yapboz oyununa çevrilir, *uylaşımsal* 'mantık' türleri yaratılır, sonunda bir mantık-ötesi, bir *metalogic* üretilecek dosdoğru mantığın dışına, usdışma geçilir.

"Doğal ılık" ya da anlıkta "doğallık/doğuştanlık" anlatımları sözcüğün tam anlamıyla *usun arı erkinliğini* belirtir, ve Descartes için bu aygıtın yalın mantıksal gerekçesi ideaların doğrudan doğruya *dışsal* varoluşun anlığa gönderdiği 'sin-yaller' olmadıklarıdır (varlıkbilimsel uslanlama olarak bilinen çıkarsama benin iç pekinliği karşısında dışsallığın pekinliğini arar). *Kavramın* ya da *usun doğasını anlamak* tüm felsefi bilginin deyim yerindeyse biricik gerçek *teknik* sorunudur. Descartes usu salt genel ya da soyut bir ilke olarak göstermemiş, ama kesinlikle *tanıtlamanın* doğasında yatan sorunu açık ve seçik olarak ortaya koymuş ve çözümünü göstermiştir. Bütün sorun düşüncesindeki yalınlığı izlemeyi istemek, *usun bağımsız devimini* büyük bir ciddiyetle ve özgürce araştırarak bir felsefeciyeye güven duyarak dikkatle okumaktır. Düşüncenin nasıl en son temellerinde araştırıldığını izlerken kesinlikle sözcüklerin birer araç olduğunu, ve özsel olanın mantıksal doğasını kavramak olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. "Tümdengelim," "sezgi," "çıkarsama," "türetme," "geçiş" vb. tümü de *kavramın* sayılsız için eytişimini anlatmak için kullanılan sözcüklerdir ve eytişim sözcüğünün kendisi de modern felsefede yalnızca bu *kavramsal doğayı* anlatmak için kullanılır.

Descartes'ın sözünü ettiği *ansal sezgi/mentis intuitu* ve Kant'ta görülen ve hayvana özgü *duyusal sezgi/sinnliche Anschauung* arasındaki uçurum felsefe ve felsefe-olmayan arasındaki, us ve usdışı arasındaki ayırım denli derindir. Kant'ın aşkınsalci 'felsefe'sinde "duyusal sezgi" us ya da kavramdan özellikle ve kesinlikle ayrılmıştır. Onda "ansal sezgi" *upki* kendinde-şey gibidir, ve insanda olmasa da, insanın buna yeteneği olmasa da, *ne* olduğu bilinir, ve dahası *kimlerde* bulun-

duğu da bildirilir. Kant kuşkucu çıkış noktası gereği “ansal sezgiyi,” şeyleri gerçeklikleri içinde bilme yetisini *insanüstü* bir yeti olarak görmek zorundadır; ve onu *AUE*’de zaman zaman sözünü ettiği ve “insandan başka ussal-varlıklar” dediği şeylere yükler (hiç kuşkusuz bu aşkınsal yaratıkların bilinmeden bilinmeleri de bu ‘felsefe’nin dikkat etmediği noktalardan biridir). Descartes için en açık ve seçik olan şey, en kolay ve yalın olan ve doğal usun bütünüyle önünde olan şey, Kant için ve tüm görgücülük türevleri için “bilinemez,” “aşkınsal,” “gizemli” bir *öte-yanıdır*—bir *litterati* yapıntısı. Modern evrede herkesten önce *Descartes* Ussal Yetinin tüm insanlarda eşit olduğunu, ve doğal bilincin sanısının tersine, gerçekliğin bir *öte* dünyada, *bilinemez* bir uydurmalar alanında vb. değil, ama *burada*, *önümüzde* olduğunu, öncelikle düşüncedeki *yalınlık ve duruluğu* görme yürekliliğini gösteren bilince açık olduğunu bildirdi.

sıkı *strictus*

sıra (düzen) *ordo*

sırafama *enumeratio*. Tümevarım. En doğrudan tanım için bkz. 11.1: “*illationem ex multis et dis-junctis rebus collectam*” :: “birçok ayrıt şeyden yapılan çıkarsama/türetme.” Pekinliği bir ölçüde *bellek* üzerine bağlıdır (K 11.2).

şey *res*

tahmin *conjectura*

tanıtlama *demonstratio*

tikel *partikularis*

tin *spiritus*

toplama *additio*

tümdengelim *deductio* K 3.8. *Descartes tümdengeli* *deneyim* ile birlikte bilginin iki kaynağından biri olarak görür. *Tümdengelim*, *tümevarım* ve *sezginin* karşılaştırması için bkz. K 11.1-2. Ayrıca *eytişimin* “ansal sezgi ve tümdengelim” işlevlerinin *yardımlını almasından* (K 4.2), “*eytişimin* tümdengelimini kısıtlaması”ndan, ama bunun çok az yararı olduğundan söz edilir (K 2.4). (Ayrıca bkz. *sezgi*.)

tümevarım *inductio*. Bkz. sıralama

us *ratio (humana)*

uslamlama *ratio* (bkz. neden)

uzam *extensio* K 14.8

uzamlı şey *res extensa*

yanlışlık *falsitas*

yargı *judicium*

yoklamak *examine*

yoksunluk *privatio*. Yanılgının biçimsel nedeni olarak, M 4.15.

yüksek bir derecede/düzeyde *eminenter* zorunlu *necessarius*

Çözümlemeler AZİZ YARDIMLI

[BU ÇÖZÜMLEMELER BÖLÜMLER TEMELİNDE ÖZETLER OLARAK DA OKUNABİLİR. HEGEL'İN EK 2'DE SUNULAN ÇÖZÜMLEMESİNDEN AYRI OLARAK, BU GİRİŞİM DESCARTES'İ SALT KENDİ DEĞERİNDE SUNMAYI AMAÇLAR]

YÖNTEM ÜZERİNE SÖYLEM

BÖLÜM 1

- Us Tüm İnsanlarda Yeti/Gizlilik Olarak Evrensel 'Eş' Dağılımlıdır 13
- Daha 'Büyük' Ussallık Yalnızca Usu Daha Doğru Kullanmaktan Doğar 13
- Ussal Büyüklük Usu Doğru Ve Gerçek Olan İçin Kullanmaktır 14

Us Her İnsanda Doğal Olarak Bütündür [Almaşık: Doğal Ayrımlar: Entellektüel Olarak Aşağı Ve Yukarı İrklar] 14

Felsefeci Ve Bireysel Olumsuzluk: Descartes'ın Kendisinin Yöntemini Geliştirmesi (Genel Olarak, Bir Felsefeci Olması) Özsel Olarak Bir Talih/Raslantı Sorunudur (Bkz Ayrıca K 4.1) 14

Ama Her Birey Eksiksiz Bir Us Taşır Ve Onu En Yüksek Noktasına Dek Geliştirebilir 14

Felsefecinin Görüşünde İnsanlığın Tüm Eylem ve Girişimlerinin Değeri Nedir? 14

Felsefe 'İnsan Olarak' İnsan İçin En Yüksek Ve En Önemli Etkinliktir 14

Gerçeklik Arayışı İnsanın İnsan Olarak Yerine Getirebileceği Birlik Özgür, İdeal, Koşulsuz Etkinliktir 14

Bu Söylemde Descartes'ın Amacı Yaşamının Bütün Tablosunu Evrensel Eleştirinin Önüne Sunmak 15

Böylece 'Söylem'in Amacı Yöntemini Açıklamak Değil 15

La Flèche'de Skolastik Öğretim: Gerçeklik/Bilgi Açısından Sonuç Sıfır 15

Akademik/Skolastik Eğitimin Niteliği 16

Felsefeci Yanlış Ve Kötü Bilinç Biçimlerini De Tanımalıdır 16

Kişi Sürgit Yalnızca Görgül Bilgiler Bellemeyi Kabul Etmemelidir 16

Popüler Eğitim Ve Ekin Doğal Usu Ancak Bozarak Biçimlendirir 17

Antik Ekin Değerlendiriliyor [S 1.10] 17

Tarımsal Değerlendiriliyor [S 1.11] 17

Felsefe Tarihi Değerlendiriliyor [S 1.12] 17

Başka Bilimler Değerlendiriliyor [S 1.13] 18

Ortaçağlarda Tüm Ussal Bilgi Alanında Doğru Hiçbirşey Üretilmedi Mi? 18

Dünyanın Kitabından Öğrenmek 18

Dünya Ekinleri İle Tanışıklık Yerel Bilince Kapalı Ekinsele Göreliliğin Kavranmasına Götürür 19

SÖYLEM: BÖLÜM 2

Kışın Sıcak Bir Odada Meditasyonlar 19

• Anıksal Yaratıcılık Açısından Bireysel Özerk Çaba Her Zaman Ortaklaşa Çabadan Çok Daha Başarılıdır 19

(Onyedinci Yüzyılın Bozuk Kentleşmeleri Vb Yöntemsiz Ortaklaşa Çabanın Ürünleridir) 20

Bağılantısız, Görgül, Tanıtılmasız 'Bilgiler'le Dolu Kaotik Bilinç Sağduyu Karşısında Kötü Bir

Durumdur 20

Gerçek Bilgi Mantıksal/Yöntemli Bir Bütün Olmalıdır 20

Çocukluk Evresi "Toplumsal Bilincin" Çocukta Usun Özgür Kullanımını Baskılama Evresidir 20

Kurumsal Devrim/Reform Olanaksız Olsa Bile Bireysel Devrim Her Zaman

Olanaklıdır [S 2.2] 21

Bireysel Bilinç Ve Yaşam "Yeni" İlikeler Üzerinde Belirlenebilir— 21

Ama Toplumsal Bilince Saygısızlık Etmemek Önemlidir: Onunla Uzlaşmanın Yolları Bulunabilir 21

(Descartes Bir Politik Reformcu Olarak Algılanmamaya Çabalar) 21

Önceden Kazanılan Tüm Görüş Ve İnaçlardan Sıyrılma Kararı Herkese Önerilemez 22

Özbilinç Biçimlenmesinde Tarihsel/Ekinsele Olumsuzluklar 22

Kişilik Belirleniminde Olumsuzluk 22

Doğal Bilinçte Bilgi Değil Ama Alışkanlık Egemendir 22

• Birey Kalabalıktan Daha Ussaldır (Sürü Düşünmesi Her Zaman Usdışıdır) 22

Ama Descartes Görüşleri Başkalarının Görüşlerine Yeğlenebilir Tek Bir İnsan Bile Bulmayı

Başaramıyor 22

- Buna Göre Kendini Yönlendirmeyi Kendisi Üstlenmek Zorundadır 22
 Şimdi Sorun Üstlenilen Görevin Tasarını Yapmak İçin Ve Erişilebilecek Tüm Bilgiye Erişilemek İçin Yöntem Geliştirmektir 23
 Bu Amaç İçin Skolastik Mantık Yarasız 23
 Eskilerin Matematikleri De Yetersiz 23
 Descartes'ın Dört Uslamlama Kuralı— 23
 1: Açık Ve Seçik Olarak Bilinen Dışında Hiçbirşeyi Doğru Saymamak 23
 2: Güçlükleri Gerektiği Ölçüde Parçalara Ayırtmak 23
 3: Yalın Olanlardan Karmaşık Olanlara Doğru Uslamlama 23
 4: Sürecin Tam Bir Sıralaması Ve Genel Bir Gözden Geçirmesi 24
 Modern Felsefi Yöntem İlk İpuçlarını Geometrik Yöntemden Alır 24
 Çözümse Geometri Kavramına Doğru [S 2.11] 25
 Aritmetikte Pekinliğe Küçük Bir Çocuğun Anlağı Bile Erişir 26
 Felsefe Yirmüç Yaşın Perspektifinden Nasıl Görünür? 26
 Felsefe Eğitimi Önyargılardan Saltık Olarak Özgür Bir Kafada Olanaklıdır 26
 Usun Özgür Eğitimi En Güç Eğitimdir Ve Dayanç Ve Karakter Olgunluğu Gerektirir 26
 (İmlem: Boş Bir Kafayla Felsefecilik Boşluğun Felsefesini Yapar) 26

SÖYLEM: BÖLÜM 3

- Geçici Kuşku Dönemi Geçici İnakçılığı Zorunlu Kılar— 26
 Geçici Törel Dizge: 1) İlimlilik Ve Uyumluluk 27
 Geçici Törel Dizge: 2) Kararlılık: Bir Kez Onaylanan Doğruya Bağlılık 28
 Geçici Törel Dizge: 3) Stoacı Öz-Denetim: Hoşnutluk 29
 Törel Dizgenin Temeli Ve Ereği: Gerçeklik Uğruna Eğitim Yaşamı 29
 Bilgelik Arayışı Erdemin Ve İdeal Yaşamın 'Oluş' Sürecidir 29
 Sıcak Odadaki Meditasyonların Ardından Dokuz Yıl Boyunca Dünya Deneyimi 30
 Kuşkuculuk Uğruna (Yalancı) Kuşkuculuk, Ve Geçici Kuşkuculuk 31
 (Descartes 35 Yaşında Modern Ussalcının İlk Öznel Özgürlük Ülkesi Hollanda'ya Yerleşir) 31

SÖYLEM: BÖLÜM 4

- Yöntemli Kuşku Evreleri 32
 Doğal Bilincin Gündelik Eyleminde Pragmatizmin Hiçbir Sınırı Yoktur 32
 Gerçeklik Arayışına Başlangıç: Görgül Bilinç Tüm İçeriği İle Reddedilecektir 32
 Saltık Kuşkucu Konumun Bildirimi: 32
 1) Duyum Reddediliyor: Duyusal Algı Kendi Alanında Bile Güvenilmezdir 32
 2) Us Reddediliyor: Sıradan Uslamlamalar Da Koşulsuz Kuşkunun Sınavını Geçemez 32
 3) Bilinç Bütününde Reddediliyor: Doğal Bilinç Düş Görmediğinden Bile Pekin Olamaz 32
 Gene De Saltık Kuşkunun Sınavını Geçen Bir Gerçeklik Vardır: 32
 Kartezyen Felsefenin İlk İlkesi: Je pense, donc je suis 32
 Songurgular: 1) Ben Varım 32
 2) Ben Düşünen Bir Tözüm 33
 3) Benin Varlığı Hiçbir Özdeksel Şeye Bağımlı Değildir (Anlaksal Doğa Cisimsel Doğadan Ayrılır) 33
 4) Öyleyse Ben (=Ruh) Ölümsüzdür 33
 5) Bu Gerçekliğin Ve Tüm Gerçekliklerin Ölçütü Açıklık Ve Seçiklikleridir 33
 6) Kuşku Duymak Eksikliği Ve Dolayısıyla Eksiksizliği İmler 33
 Eksiksiz Bir Varlığın İdeasına (Olanağına) Geçiş 33
 7) Bu İdea Fiziksel Varlıklardan Geliyor Olamaz, Çünkü Bunların Kendileri Eksiklidir 33
 Ben Varolan Biricik Varlık Değildir (Solipsizm Yadsınıyor: Eksiksizlik Ve Solipsizm Kavramları Benin Tanrı Olduğu Vargısına Götürecek) 33
 8) Eksiksizlik İdeası Ancak Eksiksiz Bir Varlıktan Doğabilir 34
 Ben Varolan Biricik Varlık Değildir 34
 9) Öyleyse Eksiksiz Bir Varlık Olmalıdır 34
 Tüm Bileşim Bağımlılığı Gerektirir: Ve Bağımlılık Eksikliklerdir 34
 Öyleyse Tanrı Yalın, Bileşimsiz, Ve Saltık Olarak Özerk Olmalıdır 34
 Geometrik Tanıtlamaların Açıklığına Karşın Geometrinin Nesneleri Varoluş İçermez 34
 (Sürekli Cisim: Uzunluk, Genişlik Ve Derinlikte Uzamlı) 35
 Varlıkbilimsel Tanıtılama: Eksiksiz Bir Varlık Bir Eksiksizlik Olan Varoluşu Da İçerir 35
 İmgesel/Tasarımsal Düşünme Özdeksel/Duyusal Şeylerin Varoluşunu Doğrular 35
 Skolastik İlke: Anlakta Hiçbirşey Yoktur Ki Daha Önce Duyularda Olmamış Olsun 35

Duyuların Kendi Aralarında Güvenilirlik Hiyerarşisi Yoktur 36
Tüm Gerçekliğin Zeminini Tanırır 37

SÖYLEM: BÖLÜM 5

Doğa Yasalarının İdeallliği (Mantıksallığı) Ve Tanrı 38
Evren Modeli 39

Işık Hızı Sonsuz Olarak Kabul Edilir 39

Özdek Ağırılıksızdır 39

Özdek Parçaları Sürekli Olarak Yeryüzünün Özeğine Doğru Çabalar (Yerçekimi, Kuvvet) 41
Yürek Düzenine Açıklaması 46

Beden: Bir Makine Olarak 47

Hayvanlar, Görgücü Sanının Tersine, Niçin 'Ussal' Olamazlar? [Hume'un "İnceleme"sinde
Hayvanların Us, Gurur, Alçakgönüllülük, Sevgi Ve Nefretleri Üzerine Bölümler Vardır] 47
Us, Dil, Ve İnsanlar Ve Hayvanlar 48

Özdek Ve Ruh 49

SÖYLEM: BÖLÜM 6

Tüm İnsanlığın Genel İyiliğine Katkıda Bulunma Yükümlülüğü 51
Deneyim 3

Halksal Tartışmaların Yol Açacağı Oyalanmalara Karşı Önlemler 54

Felsefecinin En İyi Eleştirmeni Kendisidir 55

Yorum Hiçbir Zaman Özgün Olanı Yansıtamaz, Ama Ancak Başkalaştırır 55

Aristoteles'in Kuramsal Doğa Bilgisi Ve Modern Görgül Doğal Bilgisi Karşılaştırılıyor 55

Büyük Bir Felsefeciyi İzleyenler Niçin Ondan Daha Başarılı Olamazlar? 60

Felsefe Öğreniminde Anadil Kavramaya, Tarzanca İse Papağanlığa Göttürür 60

Doğal Us İnakçı Ustan Çok Daha Değerlidir 60

ANLIĞIN YÖNETİMİ İÇİN KURALLAR

KURAL 1

Bilimde Bütünlük 60

Bilimsel İncelemenin Ereği Doğru Yargıya Ulaşmaktır 63

Bilimlerde Özelleşmeye Karşı Bilgeliğin Evrenselliği: Gerçeklik Bağlantılı Bir Bütündür 64

Gerçeklik Arayışı Tikel Değil Ama Bu Genel Ereğe Yönelmelidir 64

Gerçeklik Arayışında Tüm Yararlık Kaygısı Düşünme Özgürlüğünü Yokeder 64

Ama Bundan Yararlığın Yadsındığı Sonucunu Çıkarmak Bir Kavrayış Derinliğini Göstermez 64

Bütünü İncelemek Parçayı İncelemekten Daha Kolaydır 64

KURAL 2

Bilimsel Bilgi Olasılık Değil Ama Pekinlik İster 64

Anlama Yetisi İlk Bilgileri Pekin Olan Nesnelere Yönelmelidir 64

Bilim Pekin Ve Duru Bilgidir— 64

1) Kuşku Ve Bilgisizlik Birdir 64

2) Yanlış Bilgi Bilgisizlikten Daha Kötüdür 64

3) Kuşkucu Sonunda Kuşkulu Olanı, Tanıtlanmamış Olanı Pekin Saymaya, Ya Da İnakçılığı

Zorlanır [Görgücü Hume Bilmenin Yerine 'İnanmayı' Geçirir] 65

Olası 'Bilgi': Tanıtlanmamış, Kuşkulu Ve Tartışmalı 65

Bilgide Yalınlık (Açıklık Ve Seçiklik) Korkusu: [Kuşkucu Bilinç İçin Belirsizlik/Olasılık Doğallıkla

Çekici Görünür: 'Aşkınsal' Olanda Bir Yücelik Te İmlenir] 65

Pekin Bilgiler, 'Litteratti'nin Sanısının Tersine, Çok Kolay, Çok Yalın, Ve Ayrıca Yeterli

Çokluktur 65

Olası Bilgi Kalabalığı Reddedildiğinde Bilgi Alanının Kendisi Yalınlaşır 65

Bu Kural Bizi İlk Yalnızca Aritmetik Ve Geometri İle Baş Başa Bırakır 65

Skolastik Öğretim Üzerine Değerlendirmeler 65

Geçici Kuşkuculuğu Dengeleyici Geçici İnakçılık 66

Bilgi Araçları: Deneyim Ve Tümdengelim 66

Aritmetik Ve Geometride Pekinliğin Zeminli Tümdengelimidir 66

Deneyim Çoğu Kez Aldatıcıdır 66

- Tümdengelim (Arı Çıkarsama/Doğal Usun Işığı) Yeterli Bir Ussal Dikkatle Yerine Getirildiğinde Yanılığın Bağışıklığı 66
Yanılgının Kaynağı Çıkarsama Yetisi Değil Ama Yanlış Deneyime Dayalı Yargıdır 66
Aritmetik Ve Geometri Nesnelerinin Yanılgılığın Ve Deneyimden Özgürlüklerinden Ötürü En Pekin Bilimlerdir— 66
Çünkü Bütünle Ussal Tümdengelimle Dayanırlar 66
Bu Nedenle Tüm Bilimler Arasında En Kolay Olanlar Aritmetik Ve Geometridir 67
Bulanıklık Olasılığı Ve Tahminciliği Besler; Doğal Bilinç Duru Olarak Anlamadığında Kaotik Bir Özgürlük Bulur 67
Aritmetik Ve Geometri Gerçekliğin Bilgisi İçin Ancak Pekinlik Modeli Sunabilir 67

KURAL 3

- Bilimsel Bilgi: Ansal Sezgi (Kavram) ve Tümdengelim 67
Yalın (Pekin Ve Açık) Olanın Sunuluşunu Bulanıklılaştırma İtkisi 67
Tüm 'Görüş'lerin Karşıtları Da Eşit Ölçüde Ve Değerde 'Görüş'lerdir 68
Anket Gerçekliği: Demokratik Çoğunluğun Doğrulukla Hiçbir İlgisi Yoktur 68
Gerçeklik Sorununda Çoğunluğun Hiçbir Yetkinliği Yoktur 68
Ezberlenmiş 'Bilgi' Matematikte Ve Felsefede Hiçbir Değeri Ve Geçerliliği Olmayan Sanıdır 68
Sanılar (Tahminler) Ve Gerçeklik 68
Sezgi (Usun Işığında Kaynaklanan) Ve Tümdengelim: Pekinlik Açısından Karşılaştırma 68
Descartes'ın Sezgi İle Demek İsteddiği Yalnızca Ve Yalnızca Kavramdır 69
Descartes Niçin 'Kavram' Yerine 'Sezgi' Sözcüğünü Kullandığını Açıklıyor 69
Tümdengelim: Pekin Öncüllerden Zorunlu Vargılar Çıkarsamak 70
Tanrısal Bildirişe İnanç Anlığın Değil Ama İstencin Eylemidir 70
İnanç, İstenç Ve Mantıksallık 70

KURAL 4

- Gerçeği Araştırmak İçin Yöntem Zorunludur 70
Yöntem Olmaksızın Gerçekliğe Erişmek Bir Şans Sorunudur 70
Yöntemsiz Olarak Araştırmak Hiç Araştırmamaktan Daha Kötüdür 70
Skolastik/Akademik Yöntemsiz 'Bilgi' Bilgisizlikten Daha Kötüdür— 70
Yöntemsizlik Doğal Usu Sakatlar 70
Yöntem Ansal Sezgidir Ve Tümdengelimden Nasıl Yararlanılacağını Bilmekten Oluşur 71
Yöntemin İlkeleri (Ansal Sezgi Ve Tümdengelim) Doğaldır Ve Öğretilmezler 71
Yöntemin Kendisi Daha Temel Bir Aklamaya Gereksinmez 71
Tarihsel Kurgul Felsefecilik 'Doğal' Olarak Da Olsa Yöntemli Olmuştur (Kavramsal Ve Tümdengelimli) 71
Aritmetik Ve Geometri Bu İlkelerden Doğmuştur 72
Matematiğin Kendisi Daha Derin Bir Kuramın Görüngüsüdür 73
Antik Felsefeciler Niçin Matematik Öğrenimini Felsefeye Önkoşul Saydılar? 74
Matematik Teriminin Kökeni; Matematiğin Başka Bilimlerden Ayrımı 74
Matematik Yalnızca 'Düzen Ve Ölçü Sorunları' İle İlgilenir 74
Matematik Özdeksel Evrenin Ussal Ya Da Düzenli Yapısını (Kozmoz) Ölçü Düzleminde Doğrular 75

KURAL 5

- Yöntem Şeylerin Düzenini Gerekçendirir 75
Yöntem İlk Çözümleme Ve Sonra Bireştirme Sürecini İzler 76

KURAL 6

- Bu Kural Tümü Arasında En Yararlı Olanıdır 76
Yöntemin Başlıca Gizi Bir Dizideki En Yalın/Saltık/Kendiliğinden Açık Öğeyi Bulmak Ve Tümdengelimini Ondan Başlatmaktır 76
Şeyler Yalıtılmış Değildir: Birbirlerine Karşı Saltık Ve Göreli Olarak Dururlar 76
Saltık Olan En Yalın Ve En Kolay Olandır 76
Görelî Olan Saltık Olanla Aynı Doğayı Taşır: Ondan Çıkarsanabilir 77
Saltık Olmanın Dereceliliği Ve Görelî Olmanın Dereceliliği 77
Pekin Bilginin İlk İlkeleri 78
Bilme Etkinliği Kendiliğinden Açık Olandan Başlayıp Çıkarsama Yoluyla İlerlemelidir 79

KURAL 7

Uslamlama Sürecinde Eksiksiz Süreklilik Olmalıdır 80
 Çok Uzun Uslamlamalar Durumunda Belleğin İlgisi 80
 Tanıtılma Zincirinde Sıralama (Ya Da Tümevarım) Tam Olmalıdır 81
 Tümevarım/Sıralama Ansal Sezgiden Sonra İkinci Güvenilir Yöntemdir 81
 Sezgi: Tekilin Tekilden Dolaysızca Çıkarılması 81
 Sıralama: Tekil Birşeyin Birçok Bağlıntısız Şeyden Çıkarılması 82

KURAL 8

Eğer Dizide Sezginin Erişemeyeceği Birşey Varsa, Araştırma Durdurulmalıdır 86
 Bilgilenme Yetisi (Anlak) Öteki Üç Yeti (İmgelem, Duyu, Bellek) Tarafından Desteklenebilir Ya
 Da Engellenebilir 86
 Yalınlık Ve Bileşiklik Sorunu 87
 Yanlışlık Ancak Anlağın Bileşiminden Doğabilir 87

KURAL 9

Sezgisel Görüş Keskinliğinin Geliştirilmesi 88
 Ansal Sezgi Alıştırması Görsel Alıştırma Gibidir 88
 Önce Yalın Ve Kendiliğinden Açık Olanlarla Başlamak Gerekir 88
 Yalınlık Ve Duruluğu Küçümseyerek Doğrudan Doğruya Bulanık Ve Karışığa Yönelenler Sağlıklı
 Kafalar Değildir 89

KURAL 10

Kavrayış Keskinliğinin Geliştirilmesi 91

KURAL 11

Ansal Sezgi Önermenin Açık Ve Seçik Olmasını, Ve Ardışık Olarak Değil Ama Bütün Olarak
 Anlaşılabilmesini Gerektirir 92
 Tümdengelim İse Çıkarıma Sürecini Gerektirir 94

KURAL 12

Şeylerin Bilgisinde İki Nokta İrdelenir: Bilen Özne Ve Bilinecek Şeylerin Kendileri 95
 Duyu Yetileri Bütünüyle Edilgin Ve Düzenekseldir 96
 Bilişsel Yeti (vis cognoscens/ingenium) Salt Tinseldir (pure spritualem) 97
 Arı Anlak, İmgelem, Bellek, Duyu: Tümü De Aynı Yetidir 97
 Ve Bu Yeti İdealarla İlgili Olduğu Zaman Anlık (ingenium) Dediğimiz Şeydir 97
 Anlak Arı İşlevinde Öteki Yetilerden Bağımsız İşlev Görür 98
 Analiz/Çözümleme Bireşiminden Başlar: Kendinde Onunla Görelidir 98
 Kendinde Bireşimli Olan, Gerçekte Bütünsel Bir Olarak Varolan Şeyi, Anlak Çözümler 98
 Çözümleme 'Tam' Olmalı, Gerçek Yalına Dek Götürülmelidir 99
 Yalın Olanın Bilgisi Kendinde Hiçbir Yanlışlık İçermez 100
 Yanlışlığın Kaynağı Yargı Yetisinde Yatar 100
 Kavramda Kavramın Kendisinden Başka Bilinecek Hiçbirşey Yoktur (Bilinmediklerini Sanmak
 Yanlıştır) 101
 Şeylerin Bilgisi Bireşim Olmaksızın Olanaksızdır 101
 Deneyim Sezgisel/Algısal Kaldığı Sürece Kendinde Hiçbir Zaman Yanlış Değildir (Yanlışlık
 Yalnızca Yargıyı İlgilendirir) 103
 Kavramların (Yalın Doğaların) Sezgisel Bilgisi Dolaysızdır 103
 'Okur Yazarların' Yanılgıları Kendiliğinden Açık Şeyleri Açıklamaya Çalışmaktan Oluşur 103
 Bilme Yetisi Ancak Analitik Davranışında Direttiği Sürece 'Bilinmeyen'e Sığınır Ve Onu
 Yüceltir 103
 Evrenin Kavramsal Yapısı Ve İnsan Usunun (Kavramsal) Yapısı 104
 Tüm Bilgi Aynı Doğadadır 105
 ('Kurallar'ın 3 x 12'li Yapısı) 105

KURAL 13

Problem Gereksiz Her Kavramdan Soyutlanmalı, Yalınlaştırılmalı, Ve Ayrıştırılmalıdır

KURAL 14

Nicelik Duyusal Doğaya 'Uzamsal' Benzerlik Ya Da Andırım Gösterir 112

- Matematik Salt Yöntemsel Duruluğun Örneği Olarak Vurgulanıyor 113
Matematiğin Yöntemi Felsefede Yalnızca Yöntemsel Duyarlık Kazanmak Açısından Önem Taşır 113
Uzam: Uzunluk, Genişlik Ve Derinliği Olan Herşey 113
Yargı Analitik İşleminde Yanılır (Örneğin, Uzam Ve Cismi Ayırır) 118
Güçlük Bilinmeyen Gerçeği Üretmede Yatar: Bulunanı Öğrenmek Kolaydır 119

İLK FELSEFE ÜZERİNE MEDİTASYONLAR

TANRIBİLİM FAKÜLTESİNİN DOKTORLARINA

- Tanrı Ve Ruh Sorunlarının Ussal İrdelemesi Tanrıbilimden Çok Felsefeye Aittir 131
Ussal Tanıtlama (Ateistlerde Bile Tanrıya Bir) İnanç Yaratmayı Başarabilir 131
Tanrının Varoluşu Doğal Us Yoluyla Tanıtlanabilir 133
Tanıtlamayı Kullanabilmede Güçlük; Metafizik Ve Geometri Karşılaştırılıyor 134
Öznel Yetkeye Karşı Öznel Yetke Kullanılabilir Mi? 135

OKURA ÖNSÖZ

- Meditasyonlar Niçin Latince'de Yazıldı? 136
İlk Benimsenen Görüşleri (Önyargıları) Çürütmek Büyük Bir Sorundur 136
Tanrının Varoluşuna Karşı Ateist Uslamlamalar 136
Felsefeye Yetenekli İnsanların Sayısı Çok Azdır 137

ALTİ MEDİTASYONUN ÖZETİ

- I'inci Meditasyon: Anlık Herşeyden Kuşku Duyabilir 137
II: Ama Kendi Varoluşundan Kuşku Duyamaz 138
Anlık Ve Beden İki Ayrı Töz Müdür? 139
(Anlık Ve Ruh Özdeş Olarak Alınır) 139
III: Tanrının Varoluşunun Tanıtı 139
IV: Gerçek Ve Yanlış Üzerine 139
V: Cisimsel Doğa; Ve Tanrının Varoluşu 140
VI: Anlık/Ruh Ve Beden Ayrımı 140
Anlık/Beden İkiligi Ve 'Bir Bakıma' Birliği 140

MEDİTASYON I

(KUŞKU DUYULABİLEN ŞEYLER ÜZERİNE)

- Doğal Bilimce Yönelik Kuşkunun İlk Bilinci 141
Bilinçteki 'Tüm' Görgül İçerik Kuşkuludur 141
1: Duyusal 'Gerçeklik' Yanıltıcı Olabilir 141
2: Ama Bilinçte Kuşkuya Bağışık bir Yargı Alanı Var Gibi Görünür 142
3: Ama Bu Alan (Fiziksel Varoluş Üzerine Yargılar) Pekala 'Düşsel' Olabilir 142
4: Gene De, Düşsel İmgeler En Azından Olgusallığı Andırır Ve Böylece Onu Varsayarlar 143
5: Ve Matematiksel Pekinlik De Kuşkuya Dayanabilir Gibi Görünür 143
6: Ama Tüm Bunları Da Birer Yanılsamaya İndirgeyecek Bir Tanrı Olabilir 144
7: Hiperbolik Kuşku: 'Kötü Cin' Varsayımı: Tüm Bilinçle Oynanıyor Olabilir 145
(Ama Yargı Askıya Alınarak Yanılgıdan Gene De Kaçınılabılır) 145

MEDİTASYON II

(İNSAN ANLIĞININ DOĞASI ÜZERİNE; BEDENDEN DAHA KOLAY BİLİNEBİLİR)

- Saltık Kuşku Konumu: Biricik Pekinlik Hiçbirşeyin Pekin Olmadığıdır [Analitik 'Kuşku' Bundan Da Kuşkulandır!] 146
Yanlış Olan, Pekin Olmayan, Ya Da Kuşkulu Olan, Yoktur: Hiçbirşey Pekin Değildir: Hiçbirşey Yoktur 146
Herşey Kuşkulu Olsa, Eş Deyişle, Hiçbirşey Varolmasa Bile, 'Ben' Varım, Çünkü Düşünmem Olgusunun Kendisi Gerçektir 146
(İmlem: Gerçek Olmak Var Olmaktır) 147
Saltık Kuşkuya Bağışık Biricik Gerçeklik: Ego sum: Ego existo: Varım 147
Ama Bu Varolan 'Ben' Nedir? 148
(Cismin Doğası) 148
Ben Tüm Duyumdan Ayrıdır; Ve Duyum Kendinde Varlığı İmlemez 148
Ben Yalnızca Düşüncedir 148

Ben=Bilinç=Düşünce Saltık Kuşkuya Karşın Vardır 148
Benin Bilgisi İmgesel/Tasarımsal Hiçbirşey Kapsamaz 149
Ben Salt Düşünen Bir Şeydir (Kuşku Duyan, Anlayan, İsteyen, İmgeleyen) 150
İnsanda Duyumsama Düşüncesiz Olamaz 150

Duyuların Ve Düşünmenin 'Gerçeklik' Güçleri Karşılaşıyor 150

Duyusal Cismin Ve Duyusal Bilginin Doğası İrdeleniyor: 151

Bir Cisimden Alınan Tüm Duyu Verileri Değişebilir, Ve Gene De Geriye Töz Kalır, Ve Bu Düşünce Yoluyla Bilinir 151

Algının Gerçekliği Duyum Değil Ama Anlaktır 153

Bilinmesi En Kolay Şey Düşünmenin Kendisidir, Dışsal/Duyulur Nesneler Değil 153

MEDİTASYON III

(TANRININ VAROLUŞU ÜZERİNE)

'Ben' Kuşku Duyan, Doğrulayan, İsteyen, Duyumsayan, İmgeleyen, Kısaca Düşünen Bir Şeydir 153
Ya Da, Tüm Düşüncemin Öznel Varlığından Kesinlikle Kuşku Duyamam— 154

Ve Bunun Gerçeklik Ölçütü İlkın Açıklık Ve Seçiklik Gibi Görünür 154

Dışsal Şeylerin Açık Algısında Varlık Yargısını Doğrulayacak Hiçbir Neden Yoktur— 155
Üstelik Açıklık Ve Seçiklik Ölçütünü Geçersiz Kılacak Aldatıcı Bir Güçlü Etmen Ya Da Tanrı Olabilir— 155

Ve Bu Nokta Bir Çözüme Bağlanmadan Bilgide (Çıkarımsalarda) Tüm Daha Öte İlerleme Kuşku Kalacaktır— 156

Böylece İlk Olarak, Tanrın Varolup Olmadığı, Ve İkinci Olarak, Aldatıcı Olup Olmadığı Soruları Gerçekliği Saltık Olarak İlgilendiren İki Sorudur 156

Meditasyon Düzeni: İlk Kavramdan Daha Sonraki Kavramları Çıkarımsa 156

İdea: Bir Bakıma Şeylerin İmgeleri 156

İdealar 'Kendilerinde' Yanlış Olamazlar; Ama Ne De Doğru Olabilirler 156

Gerçeklik Gibi Yanlışlık Da Yargıyı İlgilendirir, Duyumları, İdeaları, İmgeleri Vb Değil 156

İdealar Doğuştan, Dışsal, Ya Da Bütünüyle Öznenin Yaratılması Olarak Görünürler 157

İdealar Ve Nesneleri Arasındaki İlişki 'Nesnel' Olmayabilir 157

(İdealar Benin Kendi Dışında Bir Varlığın Varoluşunun Pekinliğini Sağlayabilmeleri Açısından İrdelenmelidir: Solipsizmin Ötesine Geçilmelidir) 157

İlk Gerçekliğin (=Varım) Buluşcusu Doğal Işıktı 157

Bunun Dışında Tüm Doğruluk Ve Yanlışlık Yargıları Doğal Dürtü Ve Eğilimlere Dayanır 158

İdeaların Bütünüyle Öznel Kökenli Olmadıklarını Nasıl Biliriz? 158

İdealar Nesnel Olsalar Bile, Nesneleri İle Benzer/Andırımlı Olduklarını Nasıl Aklayabiliriz? 158

Duyu İzlenimleri Ve Nesneler Arasındaki Benzerlik Çoğu Kez Bir Yanılsamadır 158

Doğal Bilinçte Duyu Dünyasının Varlığına 'İnanç' Dürtüsel/İlgüdüsel Kökenlidir [Tüm

Özdekçiliğin/Görgüçülüğün Pekinliği İlgüdüsel Kalır] 158

—Ontolojik Uslamlama: İdeanın Nesnelliğini (Varlığını) Tanıtlama (M 6.13)— 158

Öznel İdealar Temsil Ettikleri Nesneler Açısından (Nesnel Olgusalılık/Gerçeklik) Açısından Derecelidir 158

Örneğin Tanrı İdeası Yüksek Bir Düzeyde Nesnel Olgusalılık Kapsar (=Temsil Eder) 158

(Nesnel Olgusalılık: Temsil Yoluyla Varlık Derecesine Katılmak) 159

(Descartes Tanrı İdeasının Nesnel Olgusalığının Saltık Olduğunu Gösterebilirse, Böylece Varlığını Aklayabilecektir; Bu Bölüm Descartes'ın Bütün Uslamlamasının Ağırlık Özeğidir:

İdeadan Nesnelliğe Geçiş) 159

Tanrı İdeasındaki Eksiksizlik 'Ben'den Türetilmiş Olamaz 159 vs

Nedendeki Nesnel Olgusalılık Etkide De Temsil Edilir 160

Uslamlamanın Tüm Yönü Nedeni 'Ben'in Kendisi Olmayan Bir İdeanın Varlığını Gösterebilmektir 161

Yanlışlık Varolmayanı Var Saymaktır (Aristoteles'in Formülasyonu) 162

Tanrı İdeasından Tanrının Varoluşuna Geçiş 163

Tanrı İdeası Açık Ve Seçiktir Ve Nesnel Olgusalılığı En Yüksek Düzeyde Kapsar 164

Tanrıda Hiçbirşey Gizil Değil Ama Herşey Edimseldir 168

MEDİTASYON IV

(GERÇEK VE YANLIŞ ÜZERİNE)

Bilinmesi En Kolay Şey Tanrı, Daha Az Kolay Olan İnsan Anlığı, Ve En Zor Olanı İse Cismisel Tözdür 169

Eksiksiz Olan Tanrı Yanılığının Kökeni Olamaz, Çünkü Yanılığ Bir Eksiklik 170

- Yanılıgı Ya Da Yanılış İnsanın Yargı Yetisini Kötü Kullanmasından Doğar 170
İnsan Tanrı Ya Da Saltık Varlık Ve Yokluk Arasında Bir Orta Terim Gibidir 170
Yanılışlık Olumlu/Olgusal Birşey Değildir 171
Yanılıgının/Yanılışlığın [Aslında Genel Olarak Kötü Olanın] Nedeni İstencin Sınırsızlığına Bağlı
Denetimsizliğidir 171
Anlak Ve İstenc (1): Yargı Edimine Birlikte Katılırlar 173
Anlak Ve İstenc (2): Yanılıgı İstencin Anlaktan Çok Daha Geniş Olmasından Doğar 176

MEDİTASYON V

(ÖZDEKSEL ŞEYLERİN ÖZÜ ÜZERİNE, VE YİNE, TANRININ VAROLMASI ÜZERİNE)

- Özdeksel Şeylerin İdeaları Ve Varoluşları Ayrıdır 177
Uzunluk, Genişlik Ve Derinlikte Uzam İdeası Seçiktir 177
Bu İdealar Bir Bakıma 'Anımsanan' Şeyler Gibidir 177
İdealar Değişmez Ve Nesneldir 178
Geometrik İdea 'Algı' Yoluyla Kavranmaz (Algılanmamış Sayısız Beti Örneği Düşünebilirim) 178
Bu İdeaların Gerçeklikleri Açıklık Ve Seçiklikleri Üzerine Dayanır 178
Bu Uslamlama Tanrının Varoluşunu Tanıtlamak İçin De Kullanılabilir 179
Dağ Ve Vadi Benzetmesi 179
Eksiksiz Varlık Kavramı Varoluşu Zorunlu Olarak İçerir 179
Varlıkbilimsel Uslamlama Öz Ve Varoluşun Birliği Açısından Değil Ama Ancak Başlangıç
Sayılıtsı (Eksiksizlik) Açısından Sorgulanabilir 182

MEDİTASYON VI

(ÖZDEKSEL ŞEYLERİN VAROLUŞU, VE ANLIK VE BEDEN ARASINDAKİ OLGUSAL AYRIM ÜZERİNE)

- Özdeksel Şeylerin Varoluşları, Geometrik Tanıtların (Açık Ve Seçik) Nesneleri Oldukları Düzeye
Dek, Pekindir 183
Mantıksal/Ussal Olan (Tanıtlanmış, Açık Ve Seçik Olup) Edimseldir (Tanrı Ussal Olmayı
Varedemez) 183
İmgelem Yetisi Varoluşa Ancak 'İnandırabilir' 184
İmgelem Anlama İçin Bütünüyle Gereksizdir [Hilbert Geometride İmgelemi Över: Cantor,
Russell Vb İmgeselin/Uydurmanın Alanına Ulaşırlar] 184
Duyu Algısı Ve Duyum (Bir Düşünce Kipi) Cisimlerin Varoluşu İçin Pekin Bir Tanıt Verip
Veremeyeceği Açısından İrdeleniyor 185
Görüngüler Gerçeklik Sanısına Nasıl Neden Olurlar? 186
Duyu Pekinliğine İnanç Nasıl Çöker? 196

Hegel'in Felsefe Tarihinden

Descartes Üzerine

Giriş. Tanrısallığın dünyasallığın karşılığı Orta Çağlarda aşamalı olarak yenildi, ve birlik bir yandan duyusalığa dolaysız bir gömülme olarak, ve öte yandan kuru biçimsel bir skolastik anlık üzerine aşılanmış bengi gerçeklik olarak sahneye çıktı. Daha sonra, Protestanlık eylemsel karşıtıların—düşünme ve eylemin, bengi ve bireysel tinin, bireyin ve dünyanın—daha etkili bir uzlaşması olarak kendini gösterdi.

İdealizm, genel olarak, karşıtların sonsuz İdeada uzlaştırılması ile ilgilendir—varlık ve düşüncenin, insan özgürlüğünün ve “zorunluluğun,” iyi ve kötünün, Tanrı ve varoluşun uzlaştırılması ile.

Realizm nesnelliğin algıdan doğmasını ve evrensellik üstlenmesini sağlamaya çalışır—soyut düşünceden gerçekliğe ilerlemeye çalışmaya değil. İngilizler, Fransızlar ile karşıtlık içinde, bunun örneğini verdiler.

İdealizm ve *Realizm* birarada modern felsefede düşünce ve varlığın ayırma-birliğini belirttik kılma hizmet ederler.

Réne Descartes (1596-1650), Spinoza ile birlikte, bize metafiziğin gerçekte ne olduğunun iyi bir örneğini verir—varlığı yakalamak için uzanan ve temelde varlık ile birleşmiş olduğunu tanıtlamaya çalışan düşünce.

Descartes'ın yaşamı arı kuramsal uğraşlar (yoğun inceleme ve meditasyon dönemleri) ve kılğısal uğraşlar (askeri hizmet ve toplumsal yaşam) arasında, matematik (analitik geometriyi bulan odur) ve bilim ve arı felsefe arasında gidiş gelişlerle doludur. Felsefedeki pekinlik yoksunluğundan duyduğu rahatsızlıkla, eğer felsefede saltuk olarak yeni bir başlangıç bulmada ona yardımcı olursa Meryem Ana'yı ziyaret edeceğine ant içti. Ve ona ününü kazandıran başlıca şey budur—saltuk olarak yeni bir başlangıç yapmak.

1) Descartes *De omnibus dubitandum est* ilkesi ile başlar: Eğer saltuk olarak pekin ilkelere ulaşmak isterseniz, olanaklı herşeyi kuşku altına getirmelisiniz. (Bu genellikle “kuşkuculuk” denilen şey değildir, çünkü Descartes'ın hedefi, kuşkucularının tersine, gerçekliğe ulaşmaktır.) Buna göre, duyuların gerçekliklerini, inancın gerçekliklerini, genel olarak tüm arı kurgul gerçeklikleri kuşku altına getirmeye yönelir. (Eğer kılğısal gerçeklikleri böyle araştırmacı kuşkunun altına getirecek olsaydık, yaşam olanaksız olurdu.) Descartes eksiklik (e.d.

kuşkuya ve yanılgıya açık) olduğumuzu, ve gerçekliği kendimizden türetmediğimizi varsayar (yoksa hiçbir zaman herhangi bir pekinlik olmazdı). Ve dolaysızca, sezgisel olarak pekin olan ve bir başlangıç noktası olarak hizmet edebilecek kuşku duyulamaz bir ilkeye varmayı umudeder.

2) Doğamızın özsel olarak düşünceden oluştuğunu belirtir. Kendimizi bir beden olmaksızın tasarlayabiliriz, ama düşünce olmaksızın değil. Böylece ‘ben’in—soyut düşünce olarak—kendisi için belli bir önselliği vardır. Ama bu soyut düşünce ne üzerine düşünür? Birincil olarak, kendisi üzerine, kendi varlığı üzerine. Gerçekte, bu düşünce kendi varlığını üretir, kendini yaratır. Düşüncenin varoluşu düşünce tarafından yaratılır, ve düşünce tarafından belirlenir. “Düşünüyorum, öyleyse varım.” Bu bir tasım değildir. “Düşünen herşey vardır” biçimindeki genel bir ilke ile başlayıp, sonra “Düşünüyorum” küçük önermesine geçerek, sonunda “Öyleyse varım” vargısını türetmeyiz. Tersine, dolaysız bir pekinlik ile başlarız ki tüm tasımlara önseldir. Ve bu pekinlik paradoksaldır—ilk olarak, varlık ve düşüncenin bir ayırma-birliği olduğu için; ve ikinci olarak, kendisi ile dolaylı, ve bu yüzden dolaysız bir ilişki olduğu için.

a) “Düşünüyorum” söz konusu olduğunda, belirtmemiz gerek ki bu, tüm başka insan etkinliklerine önsel olarak, en genel anlamda bilinci imler. “Yürüyorum, öyleyse varım” diyemem, çünkü bu düşüncenin içeriğini çok fazla tikelletirir. Böylece Gassendi Descartes'a *Ludificor, ergo sum* (Aptal yerine konuluyorum, öyleyse varım) deyip diyemeyeceğini sorduğu zaman, Descartes varoluşun şu ya da bu tip bilincin değil, ama yalnızca *en genel* anlamındaki bilincin çıkarsanabileceği yanıtını verdi.

b) “Varım” söz konusu olduğunda, belirtmemiz gerek ki “varoluş” burada *bérlirli* bir içerik değil, ama düşüncenin varoluşudur. Eş deyişle, salt *özel* varoluş, arı *öz-pekinliğin* varoluşudur ki, olgusallığa ilişkin tüm bildirimler için başlangıç noktası olmalıdır. Örneğin, “Var değilim” desem bile, bu bildirimi ileri sürdüğüm ve öyleyse varolduğum sayılıştı kabul ediyor olurum. Ya da, eğer “bedenim vardır” dersem, bu bildirimi bedene (“benim” bedenim) iye olan ‘ben’in önceden-varolmak zorunda olduğu sayılıştı gerektirir.

3) Bu dolaysız pekinlikten gerçekliğe ilerleyebil-

mek için, ilkin kabul etmemiz gerek ki (der Descartes) aldanma (yanlışlık) ancak dışsal varoluş açısından doğar. Kavramlarımız ancak onların, dışımızda varolmamlarına karşın, dışımızda varolduklarını bildirdiğimiz zaman yanlış olurlar. Ama bu anlamda “yanlış” olamayacak tek bir kavramımız vardır—ve bu eksiksiz bir Varlık ya da Tanrı kavramımızdır. Bu kavram bizim dışımızda (bilincimizden bağımsız olarak) vardır dediğimiz zaman, bunu söylemek için eksiksiz bir hakkımız vardır, çünkü Tanrı kavramının kendisi zorunlu varoluşu imler (“üçgen” ya da “at” vb. kavramının tersine). Bu bir doğuştan ideadır, çünkü eksikli benimiz saltuk eksiksizlik ideasını yaratamaz ya da o ideayı kazanamazdı. ‘Ben’ idea ile birlikte doğmuş olmalıdır.

Tanrının varoluşuna ilerlememizi sağlayan dizgesel adımlar şöyledir:

a) Sonsuz bir varlık sonlu bir varlıktan daha olgusaldır.

b) Sonsuz bir varlık zorunlu varoluşu imler, oysa sonlu varlıklar yalnızca olanaklı varoluşu imlerler.

c) Sonlu bir ‘ben’ nedeni olarak Yokluğu alamaz;

d) Sonlu ‘ben’in nedeni ‘ben’in eksiksizliklerinin tümünü biçimsel olarak ve yüksek düzeyde kapsamalıdır.

e) Sonlu ‘ben’in varoluşunun nedeni zorunlu olarak varolan ve sonlu varlığın olgusalılığının güvencesi olabilen sonsuz varlık olmalıdır.

Böylece Descartes *a priori* metafiziğine “nesnel” bir yolda düşünce ve varlığın birliğinin güvencesi olabilen bir saltuk Varlığın ya da ‘ben’-olmayan varoluşunu ilgilendiren bir önsav getirir.

4) Tanrı birincil olarak biricik “zorunlu Varlık”-tır, ve tüm öteki “yüklemleri” bu birincil kavrama bağımlıdır. Tanrının varoluşu ile bağıntılı olan ilk yüklemi Onun gerçekliğidir—sonsuz ‘ben’in sonlu ‘ben’e bildirilişi, ama öyle bir yolda ki sonlu ‘ben’ bu bildirilişin nasıl ortaya çıktığını tam olarak anlamaz. Sonlu ‘ben’ gerçekte görmediğini gördüğünü söylemek için kendi açık ayırmayışının ötesine gitmedikçe, Tanrı onu yanlışdan başlıyacaktır. Böylece Tanrı sonlu ‘ben’in sorunu çözmesini sağlayan orta terimi sağlar—“varoluş konusunda doğru bilidirimlerde nasıl bulunabilirim?” Yanıt şudur: Varoluş daha şimdiden Tanrıda düşünce ile olumlu olarak birleşmiştir; ve Tanrı sonlu ‘ben’leri başlangıçta yalnızca salt olumsuz bir şey (bir ‘ben’-olmayan) olarak görünen varoluş ile birliğe (gerçekliğin iyeliği) getirecektir.

5) Descartes’ta *res extensa* gerçekte düşüncenin

olumsuzlanması olarak görülen varlığa eşdeğerdir, üstelik Descartes bunu açıkça böyle olarak kabul etmese de. Tersine, uzamlı varlığın özsel belirlenimlerini verenin düşünce olmasına karşın, Descartes uzamı oldukça karışık bir yolda geriye düşünceye dek izler. Bir kez doğuştan ideaların ötesine geçer geçmez (ki bunlar salt mantıksal benliği gerçekliklerdir), ve şeylere evrensel belirlenimler verir vermez, şunları buluruz:

a) anlık ve beden ve doğa tümü de tözlerdir, ama Kavram ve olgusalılığın saltuk birleştiricisi olan Tanrının yardım dizgesine (*Systema Assistantiae*) bağımlıdır;

b) anlığın *sine qua non* (olmazsa olmaz) özsel yüklemi düşünce iken, cismin özsel yüklemi uzamdır;

c) cisim, etki olarak, nedeninden daha az eksiksizdir;

d) cismin özsel uzamlılığı örneğin hiç bir vakuumun (uzamsız cisim) ya da atomların (saltuk bölünemezler) olamayacağını tanıtlamak için bir önsav olarak kullanılabilir; ve

e) cismin ikincil nitelikleri—renk, ses, devim, beti vb.—duyu ve algı örgenleri tarafından üretilirler, arı düşünce tarafından değil (Descartes, bu duyu niteliklerinin üretimini düşünceden uzaklaştırmaya çalışırken düşüncenin olumsuz devimini sergilediğini görmez). Böylece Descartes bize görüş verileri soyut düşüncenin amaçlarına altgüdümlü kılan bir felsefi stratejinin iyi bir örneğini verir. Daha sonra, Fichte ile, arı kurgul bilgilendirme felsefenin ve matematiksel fiziğin çeşitli karışımını çok arkalarda bırakan olgunluğa ulaşacaktır.

6) Biricik törel incelemesinin *De Passioibus* olmasına karşın, Descartes kısıtlanmamış bir istenç taşımanın pekinliği olarak özgürlük anlayışını kabul etti. Ama, Descartes’in genel yönelimi ile tam bir uyum içinde, özgürlük ve tanrısal önbilgi, ruh ve beden vb. arasında hiçbir zaman herhangi bir uzlaşma yoktur. Tersine, örgensel cisimleri en küçük bir kendiliğindenlik içermeyen *makinelar* olarak kavrar. Ruh ve beden her ikisi de tözler oldukları için, ikisinden hiç biri ötekini kavramına indirgenemez. O zaman nasıl bağlanırlar? Ruhtaki değişimlerin bedendeki ve tutkuldaki yankılanmasını ortaya çıkaran şey Tanrıdır—tıpkı (Descartes’in bilgi kuramında) varoluşun gerçekten düşünceme karşılık düşmesini sağlayan Tanrı olması gibi. Böylece Tanrı burada yine dışsal bir üçüncü yan olarak görünür, karşıtların uzlaşmasının birleştirici kavramı olarak değil.

Rouse'un Matematik Tarihinden

[Bu parça W. W. Rouse Ball'ın *A Short Account of the History of Mathematics* başlıklı çalışmasından alınmıştır (4'üncü yayım, 1908). Rouse'un anlatısının Descartes'in başka yaşamöyküleri ile bağdaşmayan noktaları yaşamöyküsü alanında sık yaşanan bir sorunun anlatımı olarak görülmelidir.]

Descartes

Descartes'ı modern matematik okulunun ilk üyesi olarak görebiliriz. *René Descartes* 31 Mart 1596'da Tours yakınlarında doğdu 11 Şubat 1650 Stockholm'de öldü; böylece Galileo ve Desargues'nin bir çağdaşıydı. Adın imlediği gibi, iyi bir aileden olan babası yılın yarısını kendisinin de bir danışman olarak üyesi olduğu yerel parlamento oturumunda olduğu zaman Rennes'de, ve zamanın geri kalanını ise La Haye'de *les Cartes* aile yurtluğunda geçirmeye alışmıştı. İki oğulları ve bir kızları olan bir ailenin ikinci çocuğu olan René sekiz yaşında La Flèche'deki Jesuit okuluna gönderildi ve kendisi oradaki hayranlık verici disiplin ve eğitimden büyük övgüyle söz eder. Sağlık durumunun nazikliğinden ötürü sabahları geç saatlere dek yatakta kalmasına izin verilirdi; bu hiçbir zaman vazgeçmediği bir alışkanlık oldu, ve 1647'de Pascal'ı ziyaret ettiği zaman ona matematikte iyi iş yapmanın ve sağlığını korumanın biricik yolunun sabahları kalkmaya istekli olmadıkça hiçbir zaman kaldırılmasına izin verememek olduğunu söyledi. Bu görüşü bu yazıyı okuyabilecek her öğrencinin yararı için aktarıyorum.

1612'de okuldan ayrılması üzerine Descartes yüksek tabaka ile tanışılmak üzere Paris'e gitti. Burada Jesuitler aracılığıyla Mydorge ile tanıştı ve okul arkadaşı Mersenne ile dostluğunu yenileyerek onlarla birlikte 1615 ve 1616 yıllarını matematik çalışmaya adadı. O sıralar yüksek konumlu bir erkek ya orduya ya da kiliseye girerdi; Descartes ilk mesleği seçti, ve 1617'de o sıralar Breda'da olan Oranije Prensi Maurice'in ordusunda katıldı.

Bir gün sokaklarda yürürken Hollandaca yazılı bir duvar bildirisi merakını uyandırdı ve yoldan geçen ilk insanı durdurarak ondan yazıyı ya Fransızca ya da Latince olarak kendisine çevirmesini istedi. Dort'taki Hollanda Kolejinin müdürü Isaac Beeckman'dan başkası olmayan bu yabancı, Descartes'a yazıyı eğer yanıtlayacaksa çevireceğini söyledi; yazı gerçekte belli bir geometrik problemin çözümü ile ilgili olarak herkese yöneltilmiş bir soruydu. Descartes problemi birkaç saat içinde çözdü, ve sonuç Beeckman ile aralarında sıcak bir dostluğun doğuşu oldu. Matematik yeteneğinin bu

beklenmedik sınavından sonra ordunun tatsız yaşamı ona sıkıcı gelmeye başladı, ama aile nüfuzunun ve geleneğin baskısı altında asker kalmayı sürdürdü ve Otuz Yıl Savaşlarının başlangıcında Bavyera ordusunda Count de Bucquoy'un birliğine gönüllü katılmaya ikna edildi. Tüm bu zaman boyunca boş zamanlarını matematik çalışmalarıyla doldurdu, ve yeni felsefesinin ve analitik geometrisinin ilk tasarımlarını Tuna seferleri sırasında Nauberg'de 10 Kasım 1619'da gördüğü üç düşe bağlamayı alışkanlık edindi. Bunu yaşamının en önemli günü olarak, ve bütün geleceğini belirleyen gün olarak gördü.

1621 baharında görevinden ayrıldı, ve sonraki beş yılı yolculuklar yaparak geçirdi ve bu zamanın çoğunda arı matematik çalışmayı sürdürdü.

1626'da Paris'e yerleşti. Ufak tefek ama iyi yapılı bir bedeni vardı, gösterişsiz bir yeşil tafta giyer ve bir beyefendi olduğunun belirtisi olarak yalnızca kılıç ve kuş tüyü takardı. Oradaki ilk iki yılı sırasında genel toplumla ilgilendi, ve boş zamanını optik aletlerin yapımı ile uğraşarak geçirdi; ama bu uğraşlar felsefede ne olursa olsun onu beklediğine inandığı evren kuramını bulmayı başaramayan biri için yalnızca biraz gevşeme anlamına geliyordu.

1628'de Oratory dinsel toplumunun kurucusu olan Cardinal de Béruille Descartes ile karşılaştı ve konuşmalarından öylesine etkilendi ki onu yaşamını gerçeklik arayışına adanmış ödevini üstlenmesi konusunda yüreklendirdi. Descartes öneriyle görüş birliği içindeydi, ve çevrenin vereceği rahatsızlıklara karşı daha iyi bir önlem olarak o sıralar gücünün doruğunda olan Hollanda'ya yerleşti. Orada tüm zamanını felsefe ve matematiğe vererek yirmi yıl yaşadı. Bilim, der, bir ağaca benzetilebilir; metafizik köktür, fizik gövde, ve üç ana dal mekanik, tıp ve ahlaklır ve bunlar bilimizin dışsal dünyaya, insan bedenine, ve yaşamın yönetilmesine üç uygulamasını oluşturlar.

Hollanda'da kalışının 1629'dan 1633'e dek süren ilk dört yılını evrenin fiziksel bir kuramını verme girişimini somutlaştıran *Le Monde*'u yazarak geçirdi; ama yayımının ona kilisenin düşmanlığını getirmesi olasılığını görerek, ve bir şehit olarak

ünlenmeye hiç istekli olmadığı için, yayımdan vazgeçti; tamamlanmamış elyazması 1664'te yayımlandı. Daha sonra kendini evrensel bilim üzerine bir inceleme yazmaya verdi ve bu çalışma *Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences* başlığı altında 1637'de Leyden'de yayımlandı, ve eşliğinde *La Dioptrique*, *Les Météores*, ve *La Géométrie* başlıkları altında üç ek bulunuyordu (bunlar büyük bir olasılıkla 1638'e dek yayımlanmadılar); analitik geometrinin doğuşu bu çalışmaların sonucuna bağlanır. 1641'de *Meditationes* başlıklı bir çalışma yayımlandı ve bunda felsefe üzerine *Söylem*'de taslağı verilen görüşlerini uzunlamasına açıkladı. 1644'te büyük bölümü fiziksel bilimlere, özellikle devim yasalarına ve burgaçlar kuramına ayrılan *Principia Philosophiae*'yi çıkardı. 1647'de buluşlarının onuruna Descartes'a Fransız sarayından bir gelir bağlandı. 1649'da Kraliçenin çağrısı üzerine İsvç'e gitti ve birkaç ay sonra akciğer iltihabından öldü.

Görünüşte Descartes çıkık bir alın, belirgin bir burun ve kaşlarına dek gelen siyah saçlarıyla büyük bir kafası olan küçük bir insandı. İnce sesliydi. Soğuk ve bencil bir doğası vardı. İncelemelerinin erimi dikkate alındığında, hiçbir biçimde yaygın olarak okuduğu söylenemez; ve kendilerinden ele gelir bir sonuç çıkarılamadığı ölçüde hem ilmi hem de sanatı küçümserdi. Hiç evlenmedi ve genç yaşta ölen evlilik dışı bir kızından başka arkasında hiç kimse bırakmadı.

Felsefi kuramlarına gelince, son iki bin yıl boyunca tartışılmakta olan ve büyük bir olasılıkla iki bin yıl daha büyük bir çoğu ile tartışılacak olan kimi sorunları tartıştığını söylemek yeterlidir. Sorunların kendilerinin önemli ve ilginç olduklarını söylemek gereksizdir, ama durumun doğasından ötürü önerilen hiçbir çözümün sağın bir tanıtlamaya ya da çürütmeyle açık değildir; yapılabilecek olanın tümü bir açıklamayı bir başkasından daha olası kılmaktır, ve ne zaman Descartes gibi bir felsefeci sonunda bu soruyu yanıtladığına inansa, sayılıtlarındaki yanlışları göstermek ardılları için güç olmuştur. Bir yerde felsefenin her zaman başlıca Tanrı, Doğa ve İnsanın karşılıklı ilişkileri ile ilgilendiğini okumuştum. En erken felsefeciler başlıca Tanrı ve Doğa arasındaki ilişkilerle uğraşan ve İnsanı ayrı olarak ele alan Yunanlılar idiler. Hristiyan Kilise Tanrının İnsan ile ilişkisine Doğayı bütünüyle gözardı edecek denli gömülmüştü. Son olarak modern felsefeciler başlıca İnsan ve Doğa arasındaki ilişkilerle ilgilendirir. Bunun ardışık olarak yürürlükte olan görüşlerin doğru bir tarihsel genellemesi olup olmadığını burada tartışmayı istemiyorum, ama modern felsefenin alanına ilişkin bildirim Descartes'ın yazılarının sınırlarını belirtir.

Descartes'ın matematiğe başlıca katkılarını analitik geometrisi ve burgaçlar kuramıydı, ve matematik-

sel ünü bu konulardan birincisi ile bağıntılı araştırmaları üzerine dayanır.

Analitik geometri yalnızca (kimi zaman gevşek olarak söylendiği gibi) cebirin geometriye uygulamasından oluşmaz; bu Arşimed ve başka birçokları tarafından yapılmış, ve onaltıncı yüzyıl matematikçilerinin çalışmalarıyla olağan bir işlem yolu olarak kullanılmıştır. Descartes'ın yaptığı büyük ilerleme düzlemdaki bir noktanın düzlemde birbirlerine dik açı ile çizilen iki çizgiden diyalim ki x ve y uzaklıkları verildiğinde, onablu ve olumsuz değerlerin yorumlanışı açısından yabancı olmadığı bir işlem yoluyla, o noktanın tam olarak belirlenebileceğini görmesi; bir $f(x,y) = 0$ denkleminin belirsiz olmasına ve x ve y değerlerinin sonsuz bir sayısı tarafından doyurulabilmesine karşın, gene de u ve v değerlerinin bir eğri oluşturan bir dizi noktanın koordinatlarını belirlediğini ve $f(x,y) = 0$ denkleminin bu eğrinin belli bir geometrik özelliğini, daha açık olarak, eğri için üzerindeki her noktada geçerli olan bir özelliği anlattığını görmesi. Descartes uzaydaki bir noktanın benzer olarak üç koordinat tarafından belirlenebileceğini ileri sürdü, ama dikkatini düzlem eğrilere sınırladı.

Bir eğrinin özelliklerini araştırabilmek için, bir tanım olarak herhangi bir belirli geometrik özelliği seçmenin ve onu eğri üzerindeki herhangi bir noktanın (o sıradaki) koordinatları arasındaki bir denklemler aracılığıyla anlatmanın, eş deyişle, tanımı analitik geometrinin diline çevirmenin yeterli olduğu henem görüldü. Böyle elde edilen denklem örneği olarak eğrinin her özelliğini kapsar, ve herhangi bir özel özellik betinin geometrisi konusunda sıkıntıya girmeksizin sıradan cebir yoluyla ondan çıkarılabilir. Bu daha eski yazarlar tarafından belli belirsiz anlaşılmış ya da öngörülmüş olabilir, ama Descartes daha ileri gitti ve iki ya da daha çok eğrinin bir ve aynı koordinatlar dizgesi ile ilişkilendirilebileceği, ve iki eğrinin kesişme noktalarının bu eğrilerin denklemleri için ortak köklerin bulunuşu yoluyla belirlenebileceği gibi çok önemli olguları gösterdi. Daha öte ayrıntıya girmek gereksizdir, çünkü hemen hemen yukarıdakileri anlamlı bulan herkes analitik geometri okumuş olmalıdır, ve bulunuşunun değerini kolayca görebilir.

Descartes'ın *Géométrie*'si üç kitaba bölünür: bunlardan ilk ikisi analitik geometriyi ele alır, ve üçüncüsü o günlerde geçerli cebirin bir çözümlemesini kapsar. Uslamlamalarını izlemek biraz güçtür, ama bulanıklık bilerek yaratılır.

Birinci kitap analitik geometrinin ilkelerinin bir açıklaması ile başlar, ve Pappus'un *Synagoge*'sinin yedinci kitabında ortaya sürülen ve özellikle bir genel teoremi ile önceki geometricileri çaresiz bırakan belli bir problemin tartışmasını kapsar, ve Descartes'ı analitik geometrinin bulunuşuna götüren şey bu problemi çözmeye girişimi oldu. Problemin

tam bildirilişi oldukça karmaşıktır, ama en önemli sorun bir noktanın yerini bulmaktır. Öyle bir yolda ki verili m doğru çizgi üzerindeki dikeylerin çarpımı verili başka n doğru çizgi üzerindeki dikeylerin çarpımı ile değişmez bir oranda olacaktır. Eskiler bunu $m = 1, n = 1$ durumu için, ve $m = 1, n = 2$ durumu için geometrik olarak çözmüşlerdi. Pappus, bunun dışında, eğer $m = n = 2$ ise, yerin bir konik olduğunu bildirmiş, ama hiçbir tanıtlama vermemişti; Descartes ta bunu arı geometri ile çözmeyi başaramadı, ama eğrinin ikinci dereceden bir denklem yoluyla temsil edildiğini, eş deyişle bir konik olduğunu gösterdi; daha sonra Newton problemin arı geometri yoluyla güzel bir çözümünü sundu.

İkinci kitapta Descartes eğrileri geometrik ve mekanik eğriler olarak iki sınıfa ayırdı. Geometrik eğrileri her biri tek bir koordinat eksenine koşut olarak "eşölçümlü" hızlarla devinen iki çizginin kesişmesi yoluyla yaratılabilecek eğriler olarak tanımlar; bu terimlerle demek istediği şey dy/dx 'in cebirsel bir işlem olduğudur, örneğin elips ve sisoid (sarmaşık eğrisi) durumunda olduğu gibi. Bu çizgilerin hızlarının oranı "eşölçümsüz" olduğu zaman, bir eğriyi mekanik olarak adlandırır; ve bu terim ile demek istediği şey dy/dx 'in aşkınsal bir işlev olduğudur, örneğin sikloid (yuvarlanma eğrisi) ve 'ikinci' dereceden denklemler durumunda olduğu gibi. Descartes tartışmasını geometrik eğrilere sınırladı. Günümüzde kabul edilen cebirsel ve aşkınsal eğriler sınıflandırması Newton'dan gelir.

Descartes ayrıca eğrilere teğetler kuramına da özel bir dikkatle yaklaştı—belki de kendisinin hemen yukarıda değinilen sınıflandırma dizgesinden çıkarsanabileceği gibi. Bir noktadaki bir teğetin o sıralar geçerli olan tanımı noktadan onunla eğri arasında başka hiçbir doğru çizginin çizilemeyeceği bir yolda geçen bir doğru çizgi, eş deyişle, en yakın değme durumundaki doğru çizgi olduğu biçimindeydi. Descartes bunu "teğet bir kesenin (sekant) sınırlayıcı konumudur" önerüsüne eşdeğer bir bildirim ile değiştirmeyi önerdi; Fermat, ve daha sonraki bir tarihte Maclaurin ve Lagrange bu tanıma kabul ettiler. Newton ve Leibniz tarafından izlenen Barrow ise bir eğriyi içine çizilen bir çokgenin kenarları belirsiz ölçüde küçük olduğu zamanki sınırı olarak gördü, ve çokgenin kenarlarının, uzatıldıkları zaman, sınırdaki eğriye bir teğet olduklarını bildirdi. Öte yandan, Roberval bir noktadaki bir teğeti eğriyi betimlemekte olan bir noktanın o kipteki deviminin yönü olarak tanımladı.* Hangi tanım seçilirse seçilsin sonuçlar ayırdır, ama

hangi tanımın doğru olduğu üzerine tartışma sıkıydı. Mektuplarında Descartes bir rulete teğetler ve dikeyler çizmek için genel kural vererek kuramını örnekledi.

Descartes tarafından verili bir eğrinin herhangi bir noktasındaki teğet ya da dikeyi bulmak için kullanılan yöntem özünde şöyleydi. Eğriyi üzerindeki bitişik olmayan iki noktada kesecek bir dairenin özek ve yarıçapını belirledi. Daireye o noktadaki teğet eğri için gereken teğet olacaktır. Modern ders kitaplarında genellikle $y = mx + c$ biçimindeki bir doğru çizginin eğriyi kestiği iki noktanın verili noktaya ile çıkışmaları koşulu belirtilir: bu m ve c 'yi belirlememizi sağlar, ve böylece teğetin denklemini belirlenmiş olur. Bununla birlikte, Descartes bunu yapmayı göze almadı, ama en yalın eğri olarak ve üzerine bir teğetin nasıl çizileceğini bildiği bir eğri olarak bir daireyi seçti ve böylece daireisini verili eğriye söz konusu noktada değeceği bir yolda belirleyerek problemi bir daireye bir teğet çizme işlemine indirgedi. Geçerken belirtmem gerek ki Descartes bu yöntemi yalnızca bir eksen çevresinde bakışık olan eğrilere uyguladı, ve dairenin özeğini eksenin üzerinde aldı.

Descartes'ın bile bile seçtiği bulanık biçim bu kitapların okunmasını ve hemen kabul edilmelerini yavaşlattı; ama F. de Beaune tarafından açıklayıcı notlarla bir Latince çevirileri hazırlandı, ve bunun F. van Schooten'in bir yorumu ile birlikte bir yayını 1659'da çıktı ve yaygın olarak okundu.

Geométrie'nin üçüncü kitabı o sıralar geçerli olan cebirin bir çözümlemesini kapsar, ve bilinen niceelikleri belirtmek için alfabenin başındaki harfleri ve bilinmeyen nicelikleri belirtmek için sonundakileri kullanma alışkanlığını yerleştirerek konunun dilini etkilemiştir. Descartes bundan başka şimdi kullanımda olan *indistler* dizgesini getirdi; büyük bir olasılıkla bu onun özgün bir buluşuydu, ama burada okura konunun daha önceki yazarlar tarafından ortaya getirildiğini ama genel olarak benimsenmediğini anımsatacağım. Descartes'ın kullandığı harflerin olumlu ya da olumsuz herhangi bir niceliği temsil edebileceklerini, ve tek bir genel durum için bir önermeyi tanıtlamanın yeterli olduğunu görmüş olup olmadığı kuşkuludur. Bir denklemin tüm terimlerini denklemin bir yanına almakla kazanılan üstünlüğü sağlayan en erken yazar oydu, üstelik Stifel ve Harriot'un zaman zaman bu biçimi seçip kullanmış olmalarına karşın. Descartes olumsuz niceliklerin anlamını gördü ve onları özgürce kullandı. Bu kitapta cebirsel bir denklemin olumlu ve olumsuz köklerinin sayısına sınırı bulma kuralından yararlandı ve bu bugün de onun adıyla bilinir; ve denklemlerin çözümünü için belirsiz katsayılar yöntemini getirdi. Herhangi bir derecedeki cebirsel denklemlerin çözülmesini sağlayacak bir yöntem verdiğini düşünmesine karşın, bu inancında yanlış-

*[Sofist Protagoras (David Hume'un 'geometri' anlayışına dönümlüye uygun düşen bir yolda) duyuru verileri tarafından doğrulanamayan teğetin bir eğriyi birden çok noktada keseceğini ileri sürüyordu.]

dı. Ayrıca belirtilebilir ki bir çokyüzlünün yüz, kenar ve açılarının sayısı arasındaki ilişki üzerine genellikle Euler'e yüklenen bir kuramı bildirdi; bu Careil tarafından yayımlanan denemelerden birinde bulunur.

Söylem'e öteki iki ekten biri *optiğe* ayrılmıştır. Bunun en ilgi çekici yanı kırınım yasası üzerine verilen bildirimden oluşur. Bu görünürde Snell'in çalışmasından alınmış, ama ne yazık ki okuru Descartes'in araştırmalarına bağlı olduğunu sanmaya götürebilecek bir yolda bildirilmiştir. Descartes Snell'in denemelerini 1626 ya da 1627'de Paris'te iken yinelemiş görünür, ve daha sonra Snell'in erken araştırmalarına ne denli borçlu olduğunu unutmaması olasıdır. Optiğin büyük bir bölümü bir teleskopun mercekleri için en iyi şekli belirleme konusuna ayrılmıştır, ama bir camın yüzeyini istenen bir biçime taşlamadaki mekanik güçlükler bu araştırmaları uygulamada çok az yararlı kılacak denli büyüktür. Descartes ışık ışınlarını gözden ilerleyerek bir bakıma nesneye dokunuyormuş olarak mı görmek—Yunanlıların yaptıkları gibi—, yoksa onları nesneden çıkarak gözü etkiliyor olarak mı almak gerektiği konusunda kuşkuda kalmış görünür; ama, ışık hızını sonsuz olarak gördüğü için, bunu özellikle önemli saymadı.

Meteorlar üzerine öteki eklenti sayısız atmosfer fenomeninin bir açıklamasını kapsar ve aralarında gökkuşağı da bulunur; gökkuşağının açıklaması zorunlu olarak eksiktir, çünkü Descartes bir tözün kırınım indisinin değişik renklerdeki ışıklar için değişik olduğunu bilmiyordu.

Descartes'in fiziksel evren kuramı daha erken bir dönemin yayımlanmamış çalışması olan *Le Monde*'de kapsanan sonuçların çoğuna anlatım verir ve metafiziksel bir temel üzerine dayanır. Devimin bir

tartışması ile başlar; ve sonra on doğa yasası ortaya koyar ki, bunlardan ilk ikisi Newton tarafından verilen devim yasaları ile hemen hemen özdeştir; geri kalan sekiz yasa sağın değildir. Bundan sonra özdeğin doğasını tartışmaya geçer ve onu üç biçiminin olmasına karşın türde biçimdeş olarak görür. Evrenin özdeğinin devimde olması, ve devimin bir dizi burğaça sonuçlanması gerektiğini varsayar. Güneşin bu özdeğin muazzam bir çevrintisinin özeği olduğunu, burada gezegenlerin yüzdüklerini ve bir su çevrintisindeki samanlar gibi sürüklenmelerini bildirir. Her bir gezegenin uydularını devindiren ikincil bir çevrintinin özeği olduğu, ve bu ikincil çevrintilerin birincil çevrintiyi oluşturan kuşatıcı ortamda yoğunluk değişimleri ürettiği ve böylece gezegenlerin dairelerde değil ama elipslerde devinmelerine yol açtığı kabul edilir. Tüm bu sayılılar keyfidirler ve herhangi bir araştırma tarafından desteklenmemişlerdir. Descartes'in önsavı üzerine, güneşin bir odakta değil (Kepler'in gösterdiği gibi), ama bu elipslerin özeğinde olacağını, ve bir cismin ağırlığının dünya yüzeyinde ekvator dışında her yerde dikey olmayan bir yönde etkiye bulunacağını tanıtlamak güç değildir; ama burada Newton'un 1687'de *Principia*'sının ikinci kitabında kuramı ayrıntılı olarak irdelediğini ve sonuçlarının yalnızca Kepler'in yasalarının her biri ile ve temel mekanik yasaları ile değil, ama ayrıca Descartes tarafından varsayılan doğa yasaları ile de uyumsuz olduğunu gösterdiğini söylemek yeterli olacaktır. Gene de, kabalığına ve öznlü kusurlarına karşın, burğaçlar kuramı gökbilimde yeni bir evreyi belirtir, çünkü bütün evrenin fenomenlerini deneyin yeryüzünde doğru olduklarını gösterdiği aynı mekanik yasalar yoluyla açıklamaya yönelik bir girişimdir.

Dizin

- açık ve seçik S33, M155, M161-4,
M179, M181-3
açık ve seçik algı M176
ağırlık S40
ahlak S17
algı M153
alışkanlık S22
anlak S23, S29, S35, K64, K84-7,
K94, K98, K101, M148, M153,
M171-2
anlama yetisi M172
anlaşılır şeyler M169
anlık [*ingenium*] K70-1, K97,
M148, M153, M196
anlığın ışığı K104
anlığın sınırları K86
anlaksal doğa S34
ansal ışık K73
ansal sezgi K71, K89, K92
anımsama M172
Apollonius M133
Aristoteles S56, K68
Aritmetik S25, K65-7, K71-4,
K105, K115, M143, M155, M178
Aritmetikçiler K123, K126
arı anlak K97, K112
Arı Matematik K79, M182-4
arı özdeksel K99
arketip M160
astrologlar K75
Arşimedes M133, M146
Ateistler M135-6; Tanrının varo-
luşuna karşı uslamaları
M136
ateş S40

balmumu M151
beden S33, K95, M147-8
beden bir makine S47
bellek K80, K86, K94, K97, K120,
M146
Ben S33
beti K71-3, M161
bildirilmiş gerçeklikler S17
bileşik doğalar K101
bileşim bağımlılığı tanıtılar S34
bilim K65, K70

bilimler K63
bitkisel/duyusal ruh S41
bona mens K63
bu yaşamda büyük ödüller M131
büyüklük K112

Cebir S23-6, K71, K74
cisim S34, M148, M153, M169
cisim ideası K99
cisimsel doğa S34
cisimsel imge K99

çoğunluğun sesi S22

deneyim S18-9, S60, K66, K75-7,
K84, K101, M171
Devlet S20, S23, S50
dışsal duyu K95
dil M152
Diluzluğu K91
din S20, S28, S49
Dioptrantus K73
Dioptrik S59
doğa M190, M193
Doğa yasaları ile özdeş Mekanik
yasaları S46
doğal us S60, M131
doğal ışık S19, K70, M158-9
doğanın ışığı K112-3, M140,
M160, M164, M191
doğuştan gerçeklikler K73
doğuştan ışık K77, K99
doğuştan idea M168
doğuştan ilkeler K72, K86
doğuştan kavramlar M158
duygu [*affection*] S29
duyu, duyular S25, S35, K84-6,
K94, K97, M137, M142, M147,
M151, M153
duyu algısı M185
duyuların nesneleri K102
duyulur şeyler S35, M165
duyum M185
duyumsama K95, M148, M150,
M189
dünyanın büyük kitabı S18-9
dörtü K102
düş S32, S36-7, M142-3
düşlem S46, K84, K112-3
düşlem ya da imgelem K96
düşünce kipleri M154
düşünen şey M148, M150, M154,
M169, M175
düşünen töz S33
düşünüyorum böyleyse varım S32
düzen ya da ölçü K74

ebeveynler M167
edimsel ya da biçimsel M164
eksiksiz bir Varlığın ideası S34
eksiksizlik S33-4, M160
eleştirmen S54
erdem S16, M131
erdemsizlik M131
ether K102, M148
etker ve bütünsel neden M159
etki M159
evren S38
evrensel K64
Evrensel Matematik K75
Eytışim K71, K91, K106
Eytışimciler K66, K91

felsefe S17-8, S23, S26, S29, S32,
K67, K73, M131, M134
felsefeci S14, S22, K68, K70
felsefeciler S14, S19, S29, S55,
K76
fizik S49-50, S54, S58, K95, M139,
M143

Geometri S32, K65-7, K71-4, K95,
K105, K116, K119, M133-4,
M145, M156, M178, M182
Geometrikçiler S24, S34, K128
Geometrik Çözümleme S23, S25
gerçeklik S23, K67
gerçeklik arayışı S14, S24, S32,
S56, K64, M134
Gilbert K107
görelilik K77

halk dili S60
halk felsefesi K68
hayvan durumunda ruh S48
hayvan özuları S46
hayvanların ustan yoksunlukları
S48
haz ve acı duyguları M188
Hristiyan felsefeciler M132

ışık S39

idea M136, M157, M160
idealar, düşünce kipleri M158
ilinekler M158
İlk Felsefe M136
ilk nedenler S53
imgelem S23-5, S35, K68, K80,
K86, K94, K97, K101, K112,
M172, M183-4, M188
imgelem gücü M153
imgelem ve arı anlama M184

- imgeler M161
 inanç K70, M132
 inanç gerçeklikleri [*vérités de la foi*] S30
 insan anlığının sınırları K85
 insan bilgeliliği K63
 istenç S28-30, K64, K70, M171-4
 izlenim K97
- kaos S39-40
 karşıtlıklar S54
 karşıçıkış S54, M136
 karşıçıkışlar S54, S59, M139
 Katolik Kilise M135
 kavram S38, K68
 kavram [*notio*] M156
 kavrayış keskinliği [*sagacitas*] K78, K91
 kılışıl felsefe S51
 kısaltma imleri K98
 Kinikler S18
 kipler M158
 kötü bir cin M145
 köylüler K103, K115
 kurgul bilimler S50
 kurgul felsefe S50
 kuşku S16, S30, S32, K107, M137
 kuşkucular S31-2
 Kutsal Yazılar M131
 kültürlüler [*gens de lettres*] S31
- Latince S60
 Lully S23
- makine S46-8, M148, M192
 Mantık S23-4
 Matematik S17, S25, K72-4, K113, M179
 matematikçiler S24
 Metafizik M133
 Meteorlar S59
 Minerva K75
- neden M159
 nesnel olgusalılık M159
 nicelik M177
- Okul(lar) S21, S34-5, S39, S50, S55, S60
 okulcular K65
 okur yazarlar [*litterati*] K109, K113
 olası bilgi K65
 olasılık S56, M184
- olumsal K100
 olumsuzlama K100
 ortak kavramlar K99
 otomatlar S46, M152
- önceki görüşlerimi bütününde yıkmama işi M141
 önerme S33
 önermeler ve problemler [*quaestiones*] K105
 önyargılar M137
 özdek S38-9, S49
 özdeksel yanlışlık M162
 özdeksel şeyler S33-5, M137, M177, M183
 özel bilim K64
- Pappus K73, M133
 pekinlik S17, S25-6, S33, K66-7
 Platon K68
 problem K106-7
- reform S21
 reformasyon S22
 renk K96
 ruh S33, S35, M131-2, M135, M148
 ruhun ölümsüzlüğü M138
- sağ duyu S13, S60, M152
 saltık K76
 sayı K117
 sayılıtlar S59
 sezgi K68-9, K82, K103, K107
 Sfinks K107, K109
 sıralama ya da tümevarım K80-1, K92, K94
 simgeler K121
 sofistler K91
 sofizm M179-80
 sokak felsefesi S31
 Sokrates K100, K107, M134
 soyut Matematik M178
 Söylem S15, S58
 sözcükler M152
 Sparta S20
- şiiir S16
- tahmin K68, K102
 talih S28-9
 Tanrı S29, S34-5, K101, M131, M135, M159, M163
 Tanrı, ideası M170; şeylerden daha kolay ve daha pekin olarak bili-
- nebilir M132
 tanrıbilim S16-7, M131
 Tanrının ve ruhlarının varoluşu S36
 Tanrının yüklemeleri M177
 Tantalus K110
 tanıtlama S24
 tasım S23, K66, K91, K106, K111
 tıp S51, S60
 tikel şeylerin seçik bir sezgisi K98
 töz M158
 tüm insanlığın genel iyiliği S50
 tüm dengelim K66, K68-71, K78, K92, K102-3, K105
- us S14, S19, S29, S37, S60, K66, K71, K85, K99, K111, M141, M149, M158
 Ussal hayvan M147
 ussal ruh S40, S46, S48
 ussal tüm dengelim K67
 ustan yoksun hayvanlar S41, S47
 usun doğal ışığı K64, K68
 uzam S34, K99, K103, K112-3, M152, M161, M178
 uzamlı şey M151
 uzay S35, K102, M190, M192
- ün S54, S59
- varoluş ve öz M179
 Varım, *Ego sum, ego existo* M147-8
- yalın K99, K103
 yalın doğaları bilebilmek K103
 yanlışlık M170
 yanlış K87
 yanlışlık 100, 107, özdeksel Y. M162
 yargı yetisi M170
 yargının askıya alınması M145
 yoksunluk K99, M176
 Yöntem S13-5, S23, S29, S50, K70-1, M133
- zaman M166
 Zeus K76
 zorunlu K100
 zorunluğu erdeme çevirmek S28